SLOVENSKÁ REČ

MESAČNÍK PRE ZÁUJMY SPISOVNÉHO JAZYKA

MAREC—MÁJ 1941

7—9

ROČNÍK ÓSMY

REDIGUJE ANTON JÁNOŠÍK S JOZEFOM ŠKULTÉTYM

VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK VIII. ČÍSLO 7—9.

Gabriel Povala:

NIEKOLKO POZNÁMOK O TVORENÍ SLOVENSKEJ TERMINOLOGIE.*

Okolnosťami sme prinútení postaviť sa na vlastné nohy. Dosiaľ sme veľmi viseli na vede iných národov. Ani terminologia, ktorá v každom prípade mala sa stavať v duchu slovenčiny, netvorila sa dostatočne. Čo bolo v češtine, dostačilo pre slovenčinu. Teoreticky sme sa oháňali frázou, že slovenčina je osobitná, svojská reč, ale v praxi sa uznávala ako najvyššia norma: čeština.

Aké je naše myslenie? Nie je dosť slovenské, zväčša je v tej reči, v ktorej sme študovali, teda väčšinou českej. Vyjadrujeme sa v českých frázach. O istých slovenských spisovateľoch sa A. Novák vyjadril takto: „Slovenští spisovatelé, žijící trvaleji v českém prostředí, lišívají se ve svém slovníkovém pokladu a ve své fraseologii často pranepatrně od běžného usu českého, a v této jejich amalgamisaci bývá druhdy spatřo-

*) *Keď temer začíname tvoriť svojskú terminologiu, článok je aktuálny. Právna terminologia už tvorí sa v duchu, ako naznačuje článok. (Len gazdovská terminologia ostáva pri mnohých českých názvoch, hoci pre ňu hodne terminov mohlo by sa vyniesť z ľudovej reči.)*

Autor posudzuje dnešný stav slovenčiny skorej ako filozof. A nemôžeme neupozorňovať, že pri posudzovaní v tejto veci potrebujeme dávať pozor. Len čo začalo sa písať po slovensky, už bol tu Ján Hollý. A jeho „Sláv," „Svatopluk," „Cyrilo-Metodiada" i všetky sväzky sú dôležitými dielami spisovnej reči slovenskej. Prišli Sládkovič, Chalupka, Kalinčiak, za nimi Vajanský, Hviezdoslav, Kukučín, a vedecká reč slovenská t u n e b o l a b e z o p o r y. U nás niet príčiny mračno hľadieť na túto vec. Rečové chyby vedeckých terminologií naprávať nebýva najťažšia vec. *R e d a k c i a.*

vána prý „československenština" budoucnosti."[1] Počuť, že tí, čo *sa opekajú na slnku,* naraz „sa" aj „slnia", že niekto je „zvyklý" na „sebemenšie" popudy reagovať atď. V našej reči máme mnohé prvky neľudového pôvodu často na škodu domáccho slovného pokladu a z nich mnohé tvary ani nezodpovedajú jazykovému systému. Také sú: *zrejmý, okamžitý, vznešený, roľník, obilie, obilný, pokušenie, úprimný* atď. Napr. posledné, hoci sa už celkom vžilo do ľudovej reči, so stránky hláskoslovnej je chybné. Pochádza z českého *upřímný,* teda *u-přím-ný,* koreň je: *přímý,* slovensky *priamy.* Malo by teda byť: **upriamny.* Takýto zjav je už v ľudovej reči. Ale čo vedecká? Nemáme vlastnej terminologie. Prejímala sa z češtiny, len nejaké to *ř, ě, í* sa zmenilo. Ozajstná zmena sa pripustila, ak sa slovo už nijako nemohlo strpieť ako možné v slovenčine. Ani vtedy nie vždy. Prijaly sa úplne neslovenské slová. Aj smýšľanie, najmä u mladších je neprirodzené, pokazené, lebo mnohí sa nevládzu obrániť a cudzie elementy vo vedách a spoločenských zvykoch pijú dúškom. No ťažko bolo možné šťastlivejšie postupovať v doterajších nepriaznivých okolnostiach. Ale ak chceme do života uviesť, čo cítime: *že treba žiť zo svojho kapitálu,* musí prísť obrat.

Predovšetkým ako by sme si netrúfali doma samostatne pracovať a tvoriť. To je istý pocit menejcennosti.[2] Kŕčovite sa pridržiavame často ešte aj teraz predlohy, češtiny. Lepšie preložíme z cudzej reči ako z češtiny. Neopovážime sa rozmýšľať, ako sa ten a ten výraz povie po slovensky, ako sa my v dobrom a súkromnom rozhovore vyjadrujeme. Iste je pohodlnejšie prepisovať slovo za slovom, a keď príde neslovenský tvar, trochu sa zmení; ak nám práve dobré slovenské ľudové slovo síde na um, dáme ho, ale ak nie, ponechá sa neslovenské. Nejeden pri prekladaní aj vie pravý slovenský výraz—nateraz len ľudový, ale sa ho bojí priniesť do vedeckej reči, keď sa čeština inakšie vyjadruje, a ľudové slovo ostáva len ľudovým. Pravdaže, ľudové slovo obyčajne má istý jednotlivostný nádych, ale môže sa trochu pristrihnúť, alebo lepšie: rozšíriť z obručí jednotlivých prípadov. Nie inakšie je to v cudzích rečiach! Užší význam

[1] J. V. Novák—Arne Novák, Přehledné dějiny lit. české, IV. vyd., str. 1518.

[2] Št. Polakovič, Pocit menejcennosti v národe, SP, 1940, č. 2., str. 79.

slova je len preto, že sa užíva pri najkonkrétnejších dejoch. Ľud nerozmýšľa v univerzáliách širokého rozsahu, tým menej v abstraktných pochopoch. Malá ukážka, že popri pôvodných našich slovách máme aj neslovenské a knižné: V slovenčine sa stromček *prijme,* keď ho presadíme do inej zeme, ale zvyk, slovo *sa ujme.* Dobrý mládenec v bitke *sa* vždy *obráni* proti svojmu protivníkovi (pred svojím protivníkom), a predsa niektorí Slováci nemôžu *sa ubrániť* zlým vplyvom. V Pravidlách českého pravopisu by ste darmo hľadali: *obrániť (sa),* nájdete len: *obranný* a *obrana;* slovenčina má i *ubrániť sa* i *obrániť sa.* Gazda odloží vždy noviny *nabok,* lebo musí ísť kŕmiť statok, ale národohospodár-vedec musí vedľajšie problémy odložiť *„stranou".* Hovoria o *vedľajších* problémoch, a pritom im nepríde na um, že predsa *vedľa-vedľajší* je složené slovo: *ve-dľa.* Kto sa len trocha zaujíma o nárečia a rozprával sa s gazdom zo stredného Slovenska (Liptov, Orava), zaiste zistil, že sa tam hovorí *vodľa:* chlapi si sadnú pred dom *vodľa* X. Y. Naše ženy robia ručnú *robotu,* no v škole sa hovorí len o ručnej *práci.* Sedliak má zbožnú[3] kosu, život však *náboženský* a pri modlitbe je *pobožný. Zbožnosť* nepozná, lebo o *zbožíí* teoreticky nemudruje. Zato vie, čo znamená kresťanská *náboženosť* a nedeľňajšia *pobožnosť.* Ani „strnulosť" a „strnulú" postavu nepozná; od zlej noviny *stŕpnu* mu, alebo *zmeravejú* údy. Podľa literárnej reči i Pán Boh môže „nadať", a to vzácnymi darmi, lenže v ľudovej reči *nadať* značí len ‚nahrešiť komu', nie *dať-dávať,* no už v iter. *nadávať* aj ‚*často dávať*'. Ani deverbatívum *úkon* s pochopom, aký má v češtine (lat. *actus, actus reverentiae* = *úkon úcty),* nezodpovedá s významom materskému slovesu *ukonať* = *ustať, ukonám sa* = *ustanem.* Ľud vo svojej reči nepoužíva „zdarilý", len *zdarný, podarený.* Staršie pokolenie ešte pozná *poludnie, popoludňajší* (porov. franc. *midi,* mad'. *dél),* mladšie len *juh, južný.* Ba slová, čo nemá čeština, ustupujú z literárnej reči: *dúži, rúči, lahodný* ap. Na češtinu boli sme navyknutí, ako by sme ani nepotrebovali slov, ktorých nemá čeština. Napr. *pietas, clementia, Gemüt* nemá ani čeština, ani slovenčina; za odborné termíny fr. *payable — échéance,* nem. *zahlbarfällig,* mad'. *fizetendő — esedékes* podľa češtiny máme iba jeden: *splatný,* hoci v ľudovej slovenčine je súce slovo aj pre druhý termín: *vypršať, vypršaný.*

[3] Pravidlá ho ani nemajú.

Ale keď má čeština *postřeh, přelud,* musí mať aj slovenčina *postreh, prelud.* Zabúda sa na dobré ľudové slovo *pôzorný,* čo znamená to isté, čo by značilo prídavné meno **postrežný,* keby jestvovalo; no nejestvuje, lebo niet ho ani v češtine. Ľudová reč pozná slovo *pôzorný* a myslím, že by sa azda z neho mohlo vybrať podstatné meno *pôzor*[4] (na rozdiel od *pozor*).

Takýto stav nastal v literárnej reči z dvoch príčin. *1.* Veľa sa prekladá. Už v škole sme sa učili z poslovenčených kníh. *2.* Pred vojnou a po nej prekladali samouci. Nemali schopností samostatne si poradiť v ťažkostiach. Keď vec nepochopili, prepisovali od slova do slova. Keď pochopili, nemohli zas nájsť slovenské slovo. Keď nemohli utvoriť nové v duchu slovenčiny, nechali cudzie. Bolo by nevďačnosťou hnevať sa na nich. Urobili, čo mohli. Svoje sily, malé, ale cenné, dali do služby zbitého národa. Morálne urobili veľa. Bez nich by sme nemali ani toho, čo máme. Ale teraz je našou povinnosťou doplniť ich nedostatočnosť a napraviť, kde ich sily podľahly.

Aby sa vyhlo mýlkam už v začiatočných prácach, prinášam pár poznámok o tvorení terminologie.

1. Nechceme ani doslovne prekladať, tobôž nie slovo tvoriť tak, že ho napodobníme (preložíme) v čiastkach, z ktorých je složené. Dostačujúci dôvod je v lahodnosti našej reči, ktorú si chceme zachovať. Čo majú dobrého iní, môžeme prevziať s obsahom, ale nie s obalom. Obal máme: reč a jej ducha. Tu mám na mysli: *podmet, predmet, nápad, nálet, návrh, návod, obnos, výnos, údajný* ap. Prevzali sme ich z češtiny, ktorá ich tiež dlho ešte nemala. Všetky sú napodobneniny latinských a nemeckých: *sub-iectum = pod-met, ob-iectum = pred-met, Be-trag = ob-nos, Aus-trag = vý-nos, An-wurf = ná-vrh, an-geblich = ú-dajný* ap. Pri niektorých slovách je úplne zmenený pôvodný smysel, alebo aký by mohol byť, keby si ho ľud utvoril; *ob-nos** značí lat. *summa,* v ľudovej reči by asi značilo čosi, ako sa hovorí: *šaty obnosiť (zodrať);* podobne *vý-nos* značí *nariadenie* a v ľudovej reči znamenalo by asi prácu (alebo predmet), ktorou sa vynáša niečo do výšky.

---

[4] *Pôzorný* sa užíva v dolnej Orave v spojení: „Stal som si na najpôzornejšie miesto", t. j. na miesto, odkiaľ možno najlepšie pozorovať, odkiaľ môžeme mať najlepší „postreh".

* Slovo obnos je už v Pravidlách slk. pravopisu (285) označené hviezdičkou ako chybné. — *Red.*

2. Tento spôsob tvorenia je len v jednom prípade prípustný, ak duch cudzieho slova sa shoduje s duchom slovenčiny. Napr. vo väčšine prípadov asi zodpovedajú predpony: *dis — roz, ab — od, e-aus — vy*. Predložky, predpony, koncovky, prípony sú v reči ako nástroje v remesle; vždy napohotove poslúžiť potrebe človeka. Tu však nejde iba o napodobňovanie, ale o spoločného ducha, jestvujúceho v európskych rečiach. A preto ich môžeme užívať v prepisovaní terminologie cudzích rečí, najmä vtedy, ak chceme presne vystihnúť pochop a ducha cudzej reči našou, pravda, nakoľko sa dá.

3. Proti nezdravému duchu v reči treba protiváhy:

a) Čerpať z ľudovej reči. Ľud nie je len hmotný prameň národa, ale aj duchovný, a všetkého, čo s tým súvisí. Z neho sa dopĺňa inteligencia. Z neho ide život do národa. Teda i reč čerpá z ľudovej pokladnice. V našom prípade posbierame termíny z ľudovej reči, aby sme ich mali v evidencii. V prehľade ľahko sa nájde súci termín. Kto by sa pribral na túto úlohu, musel by sa vžiť do ducha ľudu a mať porozumenie pre všetko, čo je ľudové. Nemyslime si, že ľud nemá filozofických výrazov. Iste nemá filozofických viet a vedecky sústavného riešenia problémov, ale v porekadlách, zvykoch, tradíciách je veľa ozajstných filozofických prvkov. Hovorí sa: syn *sa podobá* otcovi. Každý vidí všednosť tohto výrazu. Celkom inakšie znie, akási príchuť „subtilnosti", keď sa povie: syn *sa udal (podal)* na otca. Ešte viac: syn *sa ponáša* na otca. Z konkrétneho príkladu vychádzajúc zdá sa mi, že práve slovo *ponášať* veľmi pristane na *analogiu, analogický: ponáška, ponášavý, ponášať sa (byť ponášavý)*. — Iný príklad: *Iný, inakší, rozdielny, nie ten istý, rozličný* sú všedné výrazy. Ale keď sa povie miesto: nie si *inakší* — nie si *odchodnejší*, mám dojem, ako by ľud čosi zvláštneho chcel vyjadriť, na čo mu nedostačí: *iný, inakší* atď. Preto *odchodný, odchodnosť* môže značiť *distinctio, distinctus*. Na prvý raz sa zdá trocha nevystihujúcim pochop *distinctus*. Ale zamyslime sa trocha: *distinctio duarum rerum est in earum essentia, natura — odchodnosť dvoch vecí je v ich bytnosti, povahe*. Zdá sa, že slovenské *odchodnosť* ešte vystihujúcejšie nám vyjadrí, čo myslíme slovom *distinctio*.[5]

[5] Či skorej „diferencia"?

Pripomenúť treba, ako už z uvedených dvoch návrhov vysvitá, že pri tvorení obyčajne nebudeme môcť nájsť v ľudovej reči už hotové slovo, často len akési náhodné zvraty, meravé frázy, čo ľud už storočia užíva a nemení. Dobre vidíme to vo fráze: *ani ty nie si odchodnejší; odchodný* užíva sa, ale len vo forme tejto frázy, ba ani nie *odchodný*, ale iba *odchodnejší*. Treba si všímať všetkých ustálených výrazov, najmä porekadiel. V tom práve je umenie zbadať skryté slovo a vyniesť jeho poklad z nepovšimnutia na svetlo.

b) Druhý prameň, odkiaľ čerpať slovný poklad, sú spisy; v beletristických a zábavno-poučných dielach pisateľ obyčajne nevyhne vedeckej terminologii. Najviac ťažkostí v prekladaní cirkevných kníh robí práve presnosť v termínoch. Keď vieme, že v nich je veľa odborných výrazov, treba mať na ne už ohľad, aby sa raz dobre použité slovo nadarmo nemenilo a sa ustálil úzus. Sme na začiatku sústavnej práce: preto pribrať sa študovať s tejto stránky starých slovenských autorov. Nech nás neodstrašuje ani naivnosť ani populárnosť, ani inakšia mienka; často je to len vlastná predpojatosť. Z nich si vybrať materiál už použitý a po dôkladnom uvážení ustáliť úzus.

Aby sa správne postupovalo, autora si neslobodno všakovak vysvetľovať, ale sa vžiť do jeho ducha, myšlienok a reči. Máme už svoje filozofické začiatky: Štúrova filozofia a povojnová. Ale keď aj z nich budeme čerpať, predsa nie slepo. Najnovšou normou ostane: *duch slovenčiny*, a to slovenčiny, aká má byť (v duchu ľudovej).

c) Tretí spôsob tvorenia je vlastné, umelé. Keď nám nepostačí ani dotcrajšia vedecká literatúra, ani beletria, ani ľudová reč, ostáva samostatná práca. A táto je najťažšia. Najviac zodpovedná. Vyžaduje odborníka vo filologii. Znalca ducha slovenského národa, ľudu, tradície, reči. Ani vo vedeckej reči nemožno zanedbávať ducha reči. Treba mať naň ohľad.

Vo dvoch veciach aby sa vyznal znalec reči: *1.* v duchu, aký sa javí v ľudovej reči, *2.* v spôsobe, ako si ľud tvorí terminologiu.

1. Literárna, vedecká, ale najmä úradnícka reč meravie. Je šablónovitá. Aby predsa nezoschla do foriem, figúr raz uliatych a nezmeniteľných, t. j. aby sa nestala mŕtvou rečou, musí z ľudovej reči prúdiť teplota a život. Ľudová je hybká, pri-

spôsobuje sa veci, času, deju, zaujímavosti a zvláštnosti. Literárna reč je v prostriedku a preto v nej badať obojaký vplyv. Jej chyba je, že vždy nerozoznáva dobre významové odtienky, aké má rada ľudová reč, a ktoré podporuje časté užívanie složených predpôn v složeninách slovies. Vplyvom češtiny u nás tento charakteristický znak mizne. Píše sa len: *zachodiť-zájsť*, hovorí sa však aj *pozachodiť*. Píše sa *nad* (oltár), hovorí sa aj *ponad* (oltár); zabúda sa na složené predložky: *zpoza, zponad, znad* atď. Nerobí sa rozdiel medzi *sberať—sbierať; sberá sa* zbožie za žencom (čosi usporiadané), *sbierajú sa* klásky (poroztrácané); *zniesť* niekoho nie je to isté, čo *sniesť* sa s niekým; môžeme *zniesť* krivdu a *znášať* ju po celý život atď.

Úradnícka reč ťahá k substantívam, ľudová k slovesu; nemá veľkej zásoby podstatných mien, ale hojnosť odtienkov v naznačení deja, veľmi rada užíva predpony. Literárna má oboje.

Ľudová reč nie je stvrdnutá, v nej nieto šablónovitosti, len pravidelnosť, voľnosť vo voľbe z mnohých možností. Slová netvorí na jedno kopyto, ako literárna alebo vedecká: *padať—pád, sbehnúť—sbeh, hodiť—hod, vrhať—vrh, dopýtať (sa)—dopyt, (lomiť)—lom, vyskytať—výskyt* ap. I tento spôsob sa užíva, ale nie ako obyčajný a najčastejší. Svoje miesto majú najrozličnejšie varianty: *sekať—sekera, vláčiť—svlač—vlačuhy, škodiť—záškodník, zastaviť—zástava, staviť—stav, robiť—robota, osožiť—osoh, užiť—úžitok, troviť—trovy, stupiť—stupaj, zaviať—závej, kázať—kázeň, polahodiť—polahoda, modliť—modlitba, meniť—menlivý, víno—vínový, dom—domášny, ráno—raňajší, zima—zimušný, leto—letný, baran—baranči, pole—poľný* ap. Už z týchto niekoľkých slov, nevyberaných, vidno ducha ľudovej reči: pestrosť, nenútenosť, lahodnosť. Všetko je svojské, napodobňujúce myšlienku, fantáziu a dej. Duch ľudovej reči je: každé odvodené slovo nemusí byť tej istej formy ako základné, ba ani význam sa niekedy neshoduje s ním, hoci nie bez príčiny. Literárna reč pozná skoro iba jednu koncovku pri mnohých prídavných menách: *-ný**, ako: *ranný, zimný (zimný* v ľud. reči je iné ako *zimušný), dnešný, nedeľný, večerný* (ľudovo: *dneskajší, nedeľňajší, večerňajší), pracovný, knižný, písomný, úradný, základný, slovesný* a iné.

---

* Porov. článok o tom v SR, VI, 137. — *Red.*

Z uvedeného materiálu vidno, že

a) treba študovať funkciu a vlastnosti koncoviek, aby sme správne mohli tvoriť slová so slovenskými koncovkami: ktorá aký má význam, ktorá je domáceho pôvodu, ako mení význam základného slova, akú príchuť dáva, či konkrétnosť alebo abstraktnosť, opätovnosť, razovosť, činnosť, zameranosť atď. Nehodno je biť sa o archaizmy, či treba písať: *vzkriesiť, vzbudiť,* alebo *zkriesiť, zbudiť,* kým inde je nejednotnosť v reči a písme: *vyhynulý*, hnilý, zrelý, vyšlý* a či *vyhynutý, zhnitý, zretý (dozretý, uzretý), vyjdený* (ako sa hovorí na strednom Slovensku). Koncovka (prípona) *-ie* má dvojaký význam: abstraktný (vždy činnosť) a konkrétny (vec alebo miesto). Abstraktný je vždy pri slovách odvodených od slovies a znamená činnosť: *bytie, robenie, tvorenie, spievanie, oslobodenie, nahradenie* ap. Z týchto niektoré v ľudovej reči pribraly na seba viac konkrétnosti, značia vec: *čítanie, spanie, chodenie, modlenie,* ale obyčajne ešte vždy značia aj činnosť. No celkom inej povahy sú slová utvorené od iných ako slovies. Sú vždy konkrétne a značia miesto: *záhumnie, podstenie, preddomie, Podhradie;* tiež vec: *prútie, kamenie, skálie, priehrštie, iverie.* Vo všetkých troch spôsoboch ho užíva ľudová reč. V prvom obyčajne „v náhlosti", keď nemá naporúdzi priliehavého slova. Ale je snaha ho čím skôr nahradiť iným: *robenie—robota, modlenie—modlitba, chodenie—chôdza, spanie—spánok, nahradenie—náhrada,* lebo vždy má v sebe neurčitosť, zaokrúhlenosť, nevyhranenosť. Podľa toho ani vedecká terminologia by nemala často užívať slová na *-ie,* zato v núdzi a priechodne hockoľko. Vždy je dobré mať akúsi poistku, do ktorej sa načrie, keď vlastná zásoba nestačí. Ale treba sa držať aj významov; preto nesprávne sa zaužil termín *bytie* (majú ho aj Pravidlá) vo význame *ens, l'être, Sein. Bytie* značí činnosť, teda to, čím je *ens ens, t. j. esse (existentia).* Preto, kým ešte nie je celkom udomácnený význam, opraviť ho na činnosť: *bytie = esse.* Prakticky: *Esse Dei — Bytie Božie. Ens* je *bytnosť* — konkrétne.

b) Predpony tiež menia význam slova; obyčajne sú malé odtienky. Napr. *za-* pri slovách mení význam, alebo ho aspoň

* Otázka príčastia minulého trpného bola už spracovaná v SR, V, 133—141. Autor málo si všímal už spracovaných otázok slovenskej gramatiky. — *Red.*

zosilňuje. Len zriedkakedy činí dokonaným. Ale *u-, s-, z-* skoro vždy dokonaným a menej mení význam. Napr.:

topiť—utopiť—zatopiť, vidieť—uvidieť—závidieť,
čadiť—učadiť—začadiť, končiť—ukončiť—zakončiť,
kosiť—skosiť—zakosiť, tratiť—stratiť—zatratiť,
kášať—skášať—zakášať, krojiť—ukrojiť—zakrojiť,
orať—zorať—zaorať, dýchať—udýchať—zadýchať (sa),
učiť— —zaučiť, platiť—splatiť—zaplatiť,
robiť—urobiť—zarobiť, viesť—sviesť—zaviesť,
zrieť—uzrieť—zazrieť, ísť—ujsť—zájsť ... atď.

Preto úplne treba odsúdiť nedbanlivosť, s akou píšu a hovoria podaktorí, keď nerozoznávajú presne predpony: *za-, u-, s-, z-*. Napr. *zatopiť* (loď) — *utopiť* (č. *potopiť*), *zaviaznuť—uviaznuť, zabiť—zbiť—ubiť* atď. *Ubiť* aj v slovenčine má dvojaký význam: *ubiť* = ‚potrestať' (otec *ubije* chlapca), *ubiť* = ‚udúpať', ‚utlačiť' (zem). Ale nikdy neznamená *ubiť* to isté, čo *zabiť*. Inakšie je to v češtine; a pretože v češtine je inak, musí byť aj v slovenčine? Tu si zachová cit len máloktorý, čo rozozná malinké odtienky, ktoré však sú náš rečový poklad!

2. Ako si ľud tvorí terminologiu?

Keď sa zrazu zjaví potreba nového terminu, najprv užíva opisné slovo. Ale to je len dočasné; niekto vynájde dobrý výraz a začne sa rozširovať, a tak vytisne opisný. Je to vlastne ten istý spôsob, aký sa užíva vo vedách. My ho budeme tiež užívať. Má veľký význam, lebo tým sa predíde nešikovným výrazom. Keď sa kto usiluje vystihnúť každý pochop jednoduchým menom, upadne alebo do pochabých, čudáckych, utvorených foriem, alebo bude kradnúť z cudzích reči. Napr. z nemčiny sa berú „termini technici", ako prvej sa brali z francúzštiny a češtiny. Načo sa tak náhliť, keď netreba?!

Celé ľudové umenie tvoriť slová dá sa shrnúť asi takto:

a) dobre si uvedomiť pochop, jasno, čo je a čo nie;

b) predstaviť si vec vo fantázii, obraz si utvoriť; predstaviť si jeho vlastnosti a činnosť, ako sa javí navonok atď.;

c) urobiť opisný termín (je to vlastne malá definícia) alebo definíciu utvoriť;

d) hľadať, skúmať, pýtať sa, pozrieť, či v ľudovej alebo spisovnej reči je už nejaký termín. Keď hej, všetky posbierať a vybrať si najlepší, čo má najviac podobných znakov. Ak

nieto, treba hľadať podobné, čo sa aspoň blížia v niektorých znakoch, ktoré definícia a fantázia predkladá; potom z nich pomocou rečových pravidiel a poznatkov (variácie, predpony, koncovky, prípony) utvoriť termín. Tu, pravda, musí poznať vlastnosti koncoviek a predpôn, vplyv variácií, prehlások a dĺžok; musí byť doma v duchu slovenskej reči.

Príklad: *Affectus — výlev.*

1. Pochop má čosi z toho *„vyliať"*, ešte viac *„prekypovať"*. Latinské *affectus* je pôsobenie zvonka, slovenské *„výlev"* skorej zdnuka na vonok.

2. Imaginácia: Keď je pôvod afektu zdnuka, vzniká afekt: vnútro sa ako by naplní a prekypuje, vylieva sa. Keď je podnet zvonka, odpoveď je afekt, že sa vnútro rozbúri a preto prekypuje, sa vylieva. Lat. slovo je lepšie pre druhý príklad, lebo má smysel podobný ako slová: *obdarovať, okrášliť* (tiež č. *opatřiti), počastovať* niekoho niečím. (Uvedenými slovami chcem len naznačiť „smer" smyslu slova „affectus": zvonka na subjekt.) Jedným slovom: *affici aliquem aliqua re* = urobiť (lepšie *prirobiť*) niekoho niečím. Vo fantázii si to iste lepšie predstavíme, ako sa tu dá znázorniť.

3. (... definícia, opis ...).

4. Máme: *počastovať, obdarovať, prekypovať, vylievať sa.* Hovorí sa: *rozlieva* sa v citoch. Teda vyberieme si slovo *vylievať sa: výlev.* Už Radlinský ho má v titule modlitebnej knižky *Nábožné výlevy* (pozri tiež Fil. sborník, 1940, č. 1, str. 37).

Iné pokyny:

Veľmi presne treba rozoznávať blízke termíny čo do formy a známok, ale často opačného smyslu: *smyslový—smyselný, rozumný—rozumový—(z)rozumiteľný.* Podobne latinsky: *sensitivus—sensualis—sensibilis.* Sú veľmi dobré pre maličké odchýlky, ktoré sú pôvodom od tej istej skutočnosti *(smysel—sensus),* ale vedú na opačné strany.

Neurčité stavy, nejasné znaky vyjadrovať neurčitými rečovými tvarmi (slovesnými, koncovkami, časticami). Také sú: neurčitok, príčastia, priechodníky, potom častice: *da-, nie-, pa-* atď. Grécke, latinské a iné termíny pre *ens* sú správne volené; neurčitý tvar vyjadruje v istom smysle neurčité *ens.*

Ináč netreba sa báť tvoriť slová. Hlavná vec je rozumieť sa do veci, mať rozhľad a byť samostatným. V latinčine a gréčtine je preto taký bohatý filologický slovník, lebo sa nebáli

tvoriť. U nás to už nejde tak smelo, lebo musíme mať ohľad na lahodnosť živej reči. Máme veľkú výhodu v bohatosti prostriedkov na malinké odtienky. Nebojme sa ani takého spôsobu, ako tvoril Aristoteles: *entelecheia* = ἐν-τέλος-ἔχω = ἐντελέχεια[6], len nech je slovo príjemné a lahodné.

Keď chceme vidieť, či je výraz slovenský, treba si preložiť celú vetu do cudzej reči. Hneď zbadáme, ako sa vyjadruje, a pomôže nám vyjadriť sa v duchu slovenčiny.

Vžité nesprávne a cudzie slová takto možno vytisnúť: pripustiť ich ako synonymá popri správnych domácich. Medzitým však užívať len správne. Na podporu by sa mohly získať aj časopisy, noviny, vydavateľstvá, i jednotlivci, aby užívali len správne. Časom sa zabudne na nesprávne, príde revízia Pravidiel, a zmiznú zo slovníka.

Aký pomer máme zachovať k iným rečiam vo veci terminologie?

Cudzie termíny netreba hneď vyhadzovať a nasilu nahradzovať. Cudzie slová i tak ostanú cudzie, a keď sa nájde súci výraz, môže ich vytisnúť. Ale len podarenými slovami treba vytískať cudzie, nie prenáhleno. Tobôž nie cudzie vytískať znova cudzími.

Každý národ má svoje vlastné sklony, ktoré sa odzrkadľujú v umení a vede. Môžeme povedať, že aj filozofia, ak je sústavne pestovaná, dostane po vedľajších znakoch jeho ducha: rieši problémy, čo sú preň aktuálne, zafarbí ich miestnymi okolnosťami; národ myslí v pochopoch, ktoré nemajú iné. — Čo na to? Ak ide len o preklad diela a vystihnutie jeho ducha, a nie veci, vtedy preložiť ho doslovne v duchu reči. Ak však ide o osvojenie duchovného pokladu, treba sa ukázať kultúrne silným, t. j. neprijať otrocky, ale problémy prispôsobiť vlastnej potrebe a oblieť ich do nášho kroja. A nebáť sa ísť ďalej! I v terminologii.

Ani tradíciu nezanedbávať! Je veľmi dôležitá pre trvácnosť prostriedkov, ktoré používame. Usilovať sa dobrú tradíciu zachovať. Tu konzervatívnosť je na mieste. Jedna z tradícií je: základ slovenčiny je stredoslovenské nárečie. Teda nech sa podľa neho počína všade a nech sa zo stredoslovenského nárečia aj čerpá.

---

[6] *Ἐν-τέλος-ἔχω = Mám v sebe cieľ.*

Naším heslom nech je: V celej vede, i filozofii, i filozofickom slovníku, taktiež v terminologiách: právnej, gramatickej, gazdovskej, obchodnej a iných, nech je slovenský duch, ktorý sa javí v duchu ľudovej reči.[7]

Vlado Uhlár:

SLOVENSKÉ Ľ.

(Príspevok k slov. ortoepii, k nápravným cvikom.)

V článku nebudem sa zaoberať pôvodom mäkkého *ľ*, ani jeho výslovnosťou, ani jeho rozšírenosťou v slovenských nárečiach, ale zanedbávaním jeho výslovnosti v spisovnom jazyku. Článok vlastne vyvolal zlý stav slovenčiny v tejto veci. Vzhľadom na vzrastajúcu úroveň školskej slovenčiny mohli by sme dokonca (relatívne) hovoriť o stupňujúcom sa úpadku vyslovnosti *ľ*.

Keď kedysi Ľud. Novák[1] navrhol po príklade Štúrovej slovenčiny, ktorá *ľ* nepoznala, odstrániť *ľ* z pravopisu, narazil na pochopiteľný odpor. Protestovalo sa proti tomu, aby slovenčina (rozumej spisovná) bola ochudobnená čo i o jednu hlásku. Paradoxom vo veci bolo a je, že sa spomínala a spomína hláska *ľ*, ale myslí sa vždy na literu. A nám nejde o literu, o bezduché písmeno, ide nám o hlásku, o výslovnosť, o živú reč. Našli sa horliví obrancovia *ľ*, horlivejší prikyvovači, ale konzekvencie nevyvodil nik, lebo výslovnosť sa nepolepšila (ani u obhajcov).

S takým stavom, aký sa u nás vyvinul v hovorenej slovenčine, nemôže byť spokojný ani jeden milovník slovenčiny, ktorému záleží na bohatstve a svojráznosti materinskej reči. Máme vyše dvadsať rokov svoje ľudové a stredné školy. Rok čo rok vbíjajú učitelia mládeži pravidlá, kde sa píše tvrdé a mäkké *l*, kedy sa píše *l* s mäkčeňom a kedy bez neho (píšeme tak zámerne, aby vynikol neodborne a metodicky nesprávny postup), ale iba výnimočne sa mládež dozvie, že *l* je niečo iného ako *ľ* s mäkčeňom, že sa má vyslovovať *ľ* ako *ľ*, že mäkčeň nie je iba luxusom, ale že označuje hlásku, ktorá sa zreteľne líši výslovnosťou od *l*, práve tak ako *d* od *ď*, *n* od *ň*, *t* od *ť*.

[7] L. Hanus, Ľud, SP, 1940, č. 1., str. 27.
[1] Porovnaj Sborník Matice slovenskej IX, 1933, str. 59.

Chyba je, pravda, v učiteľoch, profesoroch a univerzitných profesoroch. Základná požiadavka metodiky pravopisu je pozorovať správne písmo a správnu výslovnosť. O čo sa má dieťa oprieť, keď pán učiteľ *ľ* nevyslovuje, nežiada, aby *ľ* vyslovovalo, ale iba pri opravách a pravidle o *d, t, n, l* spomína mäkké *l* (tak!).

Spomínajú sa ťažkosti s výslovnosťou *ľ*. Výslovnosť každej hlásky, ktorú nepoznáme od detstva, z rodného nárečia, robí ťažkosti; sú tým väčšie, čím neskoršie sa začneme cvičiť vo výslovnosti nových hlások. Pri *ľ* sú to nijako nie ťažkosti neprekonateľné, načim iba začať hneď prvou triedou na ľudovej škole, keď je jazyk najohybnejší, duša dieťaťa najtvárnejšia. Prvou a najpodstatnejšou vecou je vyvolať v duši dieťaťa predstavu, povedomie novej hlásky podľa učiteľovej výslovnosti, aby mäkčeň nebol dieťaťu iba mŕtvym, nič nehovoriacim grafickým znakom. Nesmieme sa dať pomýliť (aj keď sa *sami* učíme), keď dieťa zavše vysloví *ľ* aj tam, kde niet mäkkej výslovnosti. Pri podobnom kolísaní sa stretáme pri nacvičovaní každej novej veci. Porozumenie, uznanlivosť učiteľa a spôsobne vychovaných spolužiakov dobrú výslovnosť postupne podoprú, správnu reč upevnia.

Mnohý z čitateľov — najmä zpomedzi učitelstva — iste pri čítaní poznamenáva, že je to márna práca. Zaiste mnohý zabúda, aké ťažkosti mu spôsobilo maďarské *é, ü, ö,* a naučil sa ich; mnohí tak pekne, že s pýchou spomínajú na slová uznania o peknej maďarskej výslovnosti od rodených Maďarov. Či je to nie tak pri učení nemčiny, francúzštiny, angličtiny? A tu nik nič nenamieta, ale sa horlivo učí, lebo vie, že správne si osvojí cudziu reč iba po osvojení si správnej výslovnosti. Azda každý uzná, že musíme byť dvojnásobne pozorní k svojej rodnej reči.

Ľahostajnosť k rodnej reči v tejto veci pozorujeme aj u odborníkov. Namietajú, že naučená výslovnosť *ľ* je neprirodzená, strojená. Ako vždy a všade — majú svoju pravdu, ale iba čiastočnú. Iste ten, kto sa začína učiť vyslovovať *ľ* (najmä ak má už i vyše 20 rokov), zavše pomieša *l* s *ľ*, zavše vysloví *ľ* nie najlepšie, ale to nie je dôvod, aby sme sa postavili na stanovisko prísnych kritikov, jazykových teoretikov. Tu naopak treba povzbudzujúcich slov uznanlivého pedagoga, a nie káravý výrok chladného skúmateľa. Že toto prísno vedecké sta-

novisko neobstojí, vidno i z toho, že som poznal niekoľko ľudí, ktorí si krásne osvojili výslovnosť *ľ*.

Všetky výčitky, ktoré sa uvádzajú proti naučeniu výslovnosti *ľ*, majú svoj zdroj v ľahostajnosti alebo lenivosti a iba v menšej miere v neohybnosti jazyka. Je neodškriepiteľná pravda, že slovenský vzdelanec si môže a vie osvojiť výslovnosť *ľ*, iba potrebuje snahu a vôľu. *Pokiaľ máme v spisovnej slovenčine hlásku ľ* (označenú v pravopise raz písmenom *ľ*, raz *l*), *je jej výslovnosť pre spisovnú i konverzačnú reč záväzná. Nedostatok výslovnosti ľ načim pokladať za chybu proti spisovnej výslovnosti, za výslovnosť nespisovnú,* ktorú nesmieme trpieť v reči vzdelaného Slováka. Výslovnosť *l* za *ľ* (rovnaká výslovnosť obidvoch hlások) nesmieme trpieť v našich školách, rozhodne nie na stredných školách. Prišiel konečne čas, aby i herci Slovenského národného divadla a rozhlasoví hlásatelia rešpektovali aj s tejto stránky slovenskú spisovnú výslovnosť.

Príslušníci stredoslovenských nárečí bývajú veľmi nešetrní, ostrí vo svojich výrokoch o tvrdej výslovnosti našich západniarov, o krátkej výslovnosti našich východniarov. Je oprávnená ich pohŕdavá povýšenosť? Niekedy azda. Ale uvážme, koľko ťažkostí majú príslušníci nestredoslovenských nárečí s osvojením si spisovnej normy v tvarosloví, v slovníku, ku ktorým sa pripojujú mnoho ráz veľmi ťažko prekonateľné prekážky v hláskosloví. Zatiaľ Stredoslováci majú skoro všetko dané darom, lebo spisovná reč je veľmi blízka ich nárečiam. A predsa. Poznáte Ružomberčana alebo Mikulášana, ktorý by si bol osvojil výslovnosť *ľ* alebo *ä*? A je to skoro jediná vec, ktorú si mal osvojiť nad svoje nárečie. Ak sa teda moríme na záp. Slovensku s mäkkou výslovnosťou, na slov. východe s dĺžkami, potom dvojnásobne prísne treba žiadať od Stredoslovákov výslovnosť hlásky *ľ* (tak aj *ä*).

Načim zistiť vinu škôl na neblahom stave výslovnosti *ľ*. Vyučovanie na nich je zamierené na pravopis, na litery, na ypsilony, ktoré požierajú dobrú tretinu pracovného úsilia našich učiteľov a žiakov. Výslovnosti sa nevenuje skoro nijaká pozornosť, no rozhodne nie úmerná pravopisu. A nehovoríme len o ľudových školách, lebo na stredných je to práve tak. Sám som študoval v mestečku (Prievidza), ktoré leží v kraji, kde je výslovnosť *ľ* (ako aj *ä*) živá. A hoci ma učil slovenčinu i profesor, ktorý ako rodák kraja vyslovoval *ľ* riadne, nikdy nás

neupozornil, že výslovnosť *ľ* je záväzná pre spisovnú výslovnosť, nikdy neopravil žiakov, čo pochádzali od Topoľčian, kde už nepoznajú spomínanú hlásku. Vplyv školy bol taký slabý, že my „tvrdáci" sme sa vysmievali z mäkkej výslovnosti (ľaľotanie) spolužiakov. Sami sme vyvinovali taký tlak, že žiaci z Bojníc a Prievidze (mešťania!) opúšťali výslovnosť *ľ* a hovorili tvrdo. Túto „panskejšiu" výslovnosť bez *ľ* pozorovať aj v iných krajoch, nielen na strednom Slovensku (na východe).[2]

Chyby, spôsobené školou, sú zavinené v značnej miere učebnicami jazyka slovenského, ktoré nevenujú hláske *ľ* príslušnú pozornosť. A to nielen staršie učebnice, ale aj celkom nové. Dôraz je vždy položený na písmo, pravopis — výslovnosť sa iba spomína. V učebniciach a iných príručkách sa hovorí súčasne o pravopise a mäkčení *d, t, n, l* (!). I v Zaunerovej Praktickej príručke pravopisu (1940) máme toto pravidlo (str. 6): „Keď po spoluhláskach *d, t, n, l* nasleduje *i, í, e* alebo *ia, ie, iu,* vtedy *sa na ne mäkčeň nedáva,* hoci sa mäkko vyslovujú." Ale v príkladoch, ktoré po pravidle uvádza, by sme darmo hľadali čo len jedno slovo na *ľ*, hoci ich má 18. *Písaniu* (nie výslovnosti) *ľ* venuje potom ešte 2 strany (12—13).

V školských učebniciach je to podobne, lenže tam sa obyčajne nevenuje pozornosť ani výslovnosti *ď, ť, ň.*

S hľadiska metodického je zásadná chyba, keď je v učebniciach reč o mäkčení *d, t, n, l.* (A je to chyba aj s hľadiska vecného, lebo dnes veda ináč hľadí na túto vec; v slovenčine dnes niet mäkkostnej korelácie.) Učebnice musia hovoriť o hláskach *ď, ť, ň, ľ.* Nesmú klásť dôraz na mäkčenie, ktoré dieťaťu — a ani učiteľovi — nič nevraví. Pravidlo musí byť formulované kladne, nie záporne, musí robiť rozdiel medzi rečou a pravopisom (hláskami a písmenami). Pravidlo by mohlo znieť takto: *Keď po hláskach ď, ť, ň, ľ nasleduje e alebo i (í, ia, ie, iu), v pravopise pre úspornosť n e o z n a č u j e m e i c h mäkkosť m ä k č e ň o m. Čítať ich však musíme mäkko.* — Viď konečne Pravidlá, str. 51.

V príkladoch, ktoré po pravidle nasledujú, alebo predchádzajú pri vyvodzovaní pravidla učiteľom, musíme najprv nacvičiť správnu výslovnosť a súčasne nacvičovať pravopis. Výslovnosť je dôležitejšia! Je oveľa väčší priestupok proti sloven-

---

[2] Podobne o tomto zjave aj Stanislav (Lipt. nárečia, 199 n.).

čine výslovnosť (tvrdá): *štít*, lebo, *nedela*, v *dateline* ako prípadný ypsilon alebo mäkčeň na hláske, ktorú ozaj vyslovuje dieťa mäkko. Učiteľ si musí uvedomiť a žiakovi vštepiť, že hlavná je reč, výslovnosť, až potom ide pravopis.

Príklady načim uvádzať nie: *píšeme — vyslovujeme*, ale opačne:

vyslovujeme:	píšeme:	vyslovujeme:	píšeme:
aľe	*ale*	*ďeň*	*deň*
aľebo	*alebo*	*ďiu*	*div*
ľen	*len*	*v ťeľe*	*v tele*
ľíška	*líška*	*na ťehľe*	*na tehle*
koľík	*kolík*	*o ňeďeľi*	*o nedeli*
ľiadok	*liadok*	*ňepoznaňie*	*nepoznanie*
obľievať	*oblievať*	*ťichí*	*tichý*
motíľe	*motýle*	*ňešťastľiví*	*nešťastlivý*

V učebniciach sa nemôžeme uspokojiť s tým, že pri pravopise uvedieme pravidlo o písaní *ď, ť, ň, ľ*. Ich mäkkú výslovnosť musíme zdôrazňovať i pri kmeňosloví, ale najmä tvarosloví.

Pri tvorení prísloviek z prídavných mien koncovkou *-e: zle, cele, dokonale, stále* (vyslov: *zľe, ceľe, dokonaľe, stáľe*); *pekne, krásne, istotne, márne, daromne* (vyslovujeme tiež mäkko *-ňe, -ťe*).

Tak isto pri skloňovaní pod. mien muž., žen., str. rodu:

						(vyslov tiež mäkko)
a)	*na vrchole*	vyslov:	*-ľe*	ako:	*na hrade*	*-ďe*
	v kostole	vyslov:	*-ľe*		*na plote*	*-ťe*
	na stole	vyslov:	*-ľe*		*v zákone*	*-ňe*
	v kole	vyslov:	*-ľe*		*v diele*	*-ľe*
b)	*v škole*	vyslov:	*-ľe*	ako:	*v hrude*	*-ďe*
	na skale	vyslov:	*-ľe*		*na late*	*-ťe*
	o tešle	vyslov:	*-ľe*		*v rane*	*-ňe*
	na žule	vyslov:	*-ľe*		*v smole*	*-ľe*
c)	*v sedle*	vyslov:	*-ľe*	ako:	*o hoväde*	*-ďe*
	v jedle	vyslov:	*-ľe*		*v blate*	*-ťe*
	o masle	vyslov:	*-ľe*		*o plátne*	*-ňe*
	na brale	vyslov:	*-ľe*		*o šidle*	*-ľe*

Pri rozkazovacom spôsobe treba upozorniť, že kmeň sa končí na *-ľ* práve tak ako na *-ď, -ť, -ň:*

meľ! ako *choď!* *zakoľ!* ako *vráť!*
posteľ! ako *odožeň!* *oholľ!* ako *pusť!*

Pri časovacích vzoroch treba upozorniť na slovesá, ktorých mäkké *ľ* je zakryté pravopisom, napr. vo výslovnosti *(kolľem, stolľem, pošľem* a pod.).

Keď sme spomenuli, akú vinu na nevyslovovaní *ľ* má učiteľ, učebnica, nemôžeme obísť otázku nášho pravopisu, ktorý nás učí, že každé *ľ* nenačim označovať (tak aj *ď, ť, ň).* Proti označovaniu každého *ľ* mäkčeňom sa viedol boj predovšetkým z ohľadu na úspornosť pri písaní. Pravda, škoda, ktorá takto vzniká proti správnej spisovnej výslovnosti, sa nedá nijako vyvážiť úspornosťou písania.

Chyba je nielen v tom, že terajší pravopis skresľuje názor na hlásku, nie je nabádavý, ale ešte kazí dobrú výslovnosť, zvádza na zlú. Na celom východnom Slovensku je výslovnosť *ľ* živá. Keď počúvate ľud a žiakov hovoriť nárečím, všade počujete celkom zjavne *ľ*. No keď počúvate gymnazistov rozprávať spisovne, zbadáte hneď, že *ľ* nevyslovujú. A nie je to iba vplyv češtiny, „úradnej" slovenčiny, daň móde, ktorá nežičila *ľ*. Hlavnú vinu má ľahostajnosť škôl. Ju len podporoval náš pravopis. Počúvate žiaka, ktorý krásne vyslovuje *ľ*. Ale hneď zistíte, že ho nevyslovuje všade. Ľahko zbadáte, že ho vyslovuje iba tam, kde je *ľ* označené skutočne mäkčeňom, ale nikde, kde *ľ* z dôvodov úsporných mäkčeňom neoznačujeme. Upozorňujete žiakov, učiteľov, odborných učiteľov, profesorov, že spisovná výslovnosť je *ale, len, lebo, lipa, list* a pod., dívajú sa na vás s nepochopením. „Ale tak rozprávajú na dedinách!" argumentujú mnoho ráz povýšenecky. „Hej, dedinčania vyslovujú *ľ* správne." Iba nedôverčivo krútia hlavami. Ešte šťastie, že sa teraz už možno odvolať na Pravidlá (str. 51), kde je správna poučka a slová s *ľ* zachytené aj vo fonetickom prepise.

Pochopiteľnejšie je, keď sa s výslovnosťou iba mäkčeňom označeného *ľ* stretáme u inteligenta, ktorý si výslovnosť *ľ* osvojuje, — ktorý má toľko porozumenia a zodpovednosti pre spisovnú reč, že si dá záležať aj na *ľ*, hoci ho zo svojho rodného nárečia nepozná. Tak sme to zistili u Mila Urbana, keď v Prahe čítal svoju prednášku o Slovákoch a českej literatúre (knižne ju vydala DP).

Tento zjav je častejší. Oň sa azda opieral aj Ľ. Novák, keď v novšom svojom návrhu na reformu slov. pravopisu žiada po odstránení ypsilonu písať *ďi, ťi, ňi,* ale *li* (tak aj *de, te, ne, le*). A hoci výslovnosť *li* a *le* ako *ľi* a *ľe* pokladá (popri výslovnosti tvrdej) tiež za správnu, spisovnú (pripúšťa dvojitú výslovnosť), prakticky by to znamenalo podporovanie zanikania *ľ*, ktoré by bolo obmedzené už len na isté prípady, tam, kde sa i dnes píše, čo by bola akási obdoba s *ä*. Ak by sa opätovne pripomínala úspornosť, tak by sme namietali, že dnes a v budúcnosti ešte viac sa bude používať stroj, kde pre *ľ* sú práve tak osobitné typy ako pre *ď, ť, ň, š, ž, č*. Po uskutočnení pravopisnej reformy, po odstránení *y* načim označovať skutočne každé *ď, ť, ň, ľ*. Zjednodušenie by bolo možné v príčastí *l*-ovom (ako je to pri vykaní), keby sa zrušil rozdiel medzi *ly* a *li*, ktoré sa aj tak v nárečiach, kde je výslovnosť *ľ* živá, vyslovujú (obe jednako) ako *ľi*, teda by sa tak maly aj písať.

Musíme mať na pamäti, že hláska *ľ* je živá v širokých končinách Slovenska. Vyslovuje ho celé východné Slovensko. Na strednom Turiec, horná Nitrianska, skoro celá Orava, značná časť Liptova, Zvolenskej, Hontianskej, Tekova, skoro celý náš Novohrad a Gemer. Na západe ho poznajú na Považí okolo Žiliny (po Ilavu), na Podhorí v bánovskom okrese. Naše Záhorie (Pomoravie) pozná dvojice *l—ľ* (*u*) miesto *ľ—l*, takže má dosť dobrú oporu pre rozlišovanie *l* a *ľ*. Dať zaniknúť *ľ* by bola hriešna ľahostajnosť slobodného Slovenska.

Popudom k tomuto článku o stave výslovnosti *ľ* boly zretele praktické. *Dnes píšu a dohotovujú odborníci a školskí praktikovia učebnice a gramatiky jazyka slovenského pre školy ľudové, meštianske a stredné. Pri písaní som myslel i na nich, ale i na úradných posudzovateľov. Žičil by som slovenčine, aby sa jej venovala príslušná pozornosť, aby sa zdôrazňovala predovšetkým reč, teda i výslovnosť aj ľ.*

Je už vecou praktikov, ako označiť *ľ*, na ktorom pred *e* a *i* teraz neslobodno písať mäkčeň. Na západnom Slovensku sa musí problém riešiť vedno s *ď, ť, ň*, lebo tam žiaci ich výslovnosť nepoznajú zo svojich nárečí. Azda v šlabikároch bude potrebné ich označovať mäkčeňom, azda z ohľadu na pravopis vystačí sa celkom tým, že každé *ď, ť, ň, ľ* pred *e* a *i* sa vytlačí iným, hrubším typom písma. Veľmi potrebné je to aj pre samých učiteľov, lebo takto aj oni sami budú donútení venovať

mäkkej výslovnosti pozornosť a osvojiť si ju konečne! (Učebnica slovenčiny je pre žiaka predovšetkým cvičebnicou, pre učiteľa učebnicou, zdrojom nových vedomostí alebo obnovenia pozabudnutých.) Pánov inšpektorov by sme zasa prosili, aby si väčšmi všímali výslovnosť žiakov a učiteľov na školách, lebo je to zaiste vec dôležitejšia ako chybne zapísaná hodina, alebo o stupeň menej vykúrená miestnosť a pod. Je ozaj smutná vec, keď na spôsobilkách, odborných skúškach rad-radom sa stretáte s kandidátmi, ktorí hovoria tvrdo, nevedia, čo je to spodoba, a vykajú: „bol ste", „bola ste". Bola by neodpustiteľná chyba, aby nám školy kazily mäkkú výslovnosť, dokonca tam, kde ju má nárečie.

J. Martinka:

CUDZIE NÁZVY ZÁHRADNÝCH RASTLÍN.

Petržlen.

Medzi rastliny oddávna spomínané a užívané patrí aj *Petroselinum sativum Hoffm.* Slovenský ľud si natvoril na označenie tejto rastliny celý kŕdeľ mien, a to *petržlen, petržlan, petržľan, patržlen, petržel, patržal, petržal, petržalka; perašín, peračín, peražín; petruška, petružlen, patružlen, patružljén* (Bánovce), *petružka, patružka, petružel, petržlen.* Ľudová etymologia utvorila: *petrovžiaľ, patrizeň, potrizeleň.* Rusky sa menuje *petruška,* poľsky *piotruszka,* srbochorvátsky *petrožeľ, petrušimun,* česky *petržel.* Po nemecky sa volá *Petersilie,* maďarsky *petrezselyem,* francúzsky *persil,* anglicky *parsley* atď.

Uvedené názvy zrejme ukazujú na spoločný pôvod a sú len nárečovými alebo národnými obmenami pôvodného slova. Základom spomenutých názvov je *petroselinum* a tohoto zas: πετρο σέλινον. Rastlina σέλινοι — *zeler* sa už spomína aj v Odysei. Nie je isté, či ju už vtedy domnožovali, lebo podnes rastie i divo, ako i petržlen, a to na okolí Stredozemného mora i na skalnatej pôde, a preto πετροσέλινον znamená *skalný zeler.*

O pestovaní petržlenu zostal presvedčivý doklad v nariadení Karola V., ktorý ho pojal medzi povinne pestované záhradné rastliny. Až do predošlého storočia pestovali petržlen ako liečivú rastlinu pre semená a koreň.

Slovenský ľud len v XIX. st. začal pestovať petržlen a podnes ho nerozšíril veľmi po dedinách, lebo je len prísadou k mastným jedlám. K zvláštnej úcte sa nedostal u ľudu. Ak sa spomína vo zvratoch ľudovej reči, dáva sa mu tým len posmešná príchuť, napr. stará dievka na bále *strúha petržlen, predáva petrušku, veniec vije z petrželu;* dievsky, vdovský, smradľavý *petržlen* atď.

Pozoruhodná je rečová hravosť, ktorou sa hľadá najpriliehavejší tvar mena pre túto dnes už každodennú rastlinu. Tak sa zdá, že sú všetky slovenské tvary z latinského mena rastliny utvorené priamo alebo prostredníctvom iného slovanského jazyka. Divné je, že sa nezachoval **petrosel, *petrožel* ako najprirodzenejší tvar z pôvodného mena. Zo živých tvarov je ešte *petr(u)žel* najbližší k očakávanému tvaru. Uzákonený tvar *petržlen* má oporu len vo väčšej rozšírenosti oproti ostatným tvarom.

Zeler.

Zeler už nie je priame slovenské prispôsobenie pôvodného názvu σέλινον — *selinum,* lebo z toho by sa očakával tvar **zelín. Seleria,* latinské slovo, znamená záhradku, hriadku, porastenú menovanou rastlinou. Z toho je vo francúzštine *céleri,* v nemčine *Sellerie.* Z tohto koreňa vznikol i slovenský *zeler* a *celer.* Očakával by sa zmäkčený tvar **žeľer,* ako je *žemľa* zo *semella - Semmel, žalm* zo *psalmus, žehnať* zo *signare — segnen, žajdeľ* zo *sitella — Seidel, žula* zo *sola — Sohle, žold* zo *solidus — Sold* atď.

Rasca — kmín.

Veľmi široko rozšíreným kultúrnym spojivom národov je slovo *kmín* v rozličných obmenách. Užívalo sa ho už v starej hebrejčine a gréčtine v podobe Κύμινον, v latinčine v tvare *cuminum.* Prešlo i do tureckých jazykov. Francúzsky je *cumin,* taliansky *comino,* maďarsky *kömény,* nemecky *Kümmel* atď. Skoro vo všetkých slovanských rečiach má podobný tvar, teda je kultúrnym spojivom, preto si zasluhuje zvláštneho hodnotenia. Nebolo nijako v záujme kultúry ani precúdenia slovného pokladu slovenčiny, keď sa slovo *kmín* označilo v nových pravopisných pravidlách hviezdičkou ako „chybné", ktoré nemá miesta v správnej slovenčine.

Má sa nahrádzať slovom *rasca* a jeho odvodeninami *rascový, rascovica, rascovka, orascovať* atď. V ľudovej reči žijú i tvary: *resca, rosca, rosť,* jedlo *rosťoviť, rosťová* voda, na východnom Slovensku *raška*. Vyskytuje sa i *kymel*. V okolí Prievidze sa nahrádza slovom *stokláska*.

Slovo *rasca* je domáci tvar, ktorý sa mimo Slovenska inde nevyskytuje, podobne ako slovo *pasca*. Rastlinopisnej hodnoty nemá ani *rasca* ani *kmín*. Vo vedeckom názvosloví patrí prednosť *kmínu*, lebo je rozšírený nielen v slovenských nárečiach, lež aj vo väčšine indoeuropských rečí, ba i v semitských a tureckých. V knižnej slovenčine sa užíval od Fándliho Zelinkára počnúc podnes *kmín*. Pre uvedené dôvody treba slovo zachovať v spisovnej slovenčine.

Štefan Tóbik:

OBCHODNÁ TERMINOLOGIA.

Názvoslovie praktického obchodného života.

(Pokračovanie.)

Obchod-kšeft. — Slovo *obchod* znamená jednak činnosť obchodníka vôbec, t. j. kupovanie a predávanie tovaru, a potom aj miesto, kde ju obchodník koná, t. j. kde obchodník obchoduje. — *Kšeft* (z nemeckého *Geschäft)* znamená už len obchodnú činnosť, t. j. kupovanie a predávanie tovaru, ale aj to len také, pri ktorom je zárobok či zisk neobyčajne veľký. To je tzv. *dobrý kšeft,* kým *zlý kšeft* znamená obchod, kde je zisk menší. Takéto *kšefty,* pravda, doteraz obchodník nesmel robiť. Preto s pochopom *kšeft* sa musí vybaviť aj s ním nerozlučne spojený pochop vydieračstva. Pri modernom obmedzení obchodnej činnosti predpismi a zákonmi nemožno sa na obchod už naďalej dívať ako na nikým a ničím nekontrolovateľnú činnosť bezcitných, chamtivých, len na vlastné vrecko sa dívajúcich a každého nemorálne vyciciavajúcich jednotlivcov. Toto všetko sa skrýva v slove *kšeft,* ktoré musí už raz úplne zmiznúť z praktického života a uchýliť sa ako prežitá minulosť do neškodných a poučných slovníkov. — Ak zárobok bol menší, hovorilo sa niekedy len o tzv. *kšeftíku* (čo nemožno opísať ne-

jakým slovom *obchodík*, pretože toto slovo znamená len menší obchod, t. j. miesto, ale nie činnosť!).

Obchodovať-kšeftovať-kšeftáriť. — *Obchodovať* znamená tovar kupovať alebo predávať a pritom mať len určitý, dnes presne predpísaný zisk. — *Kšeftovať* znamená bezcitne vydierať každého, kto sa dá a ako sa dá. *Kšeftovať* sa mohlo len s nevzdelaným ľudom v minulosti, dnes sa *kšeftovať* nesmie. Preto i toto slovo patrí dnes už len do slovníka. — *Kšeftáriť* alebo aj *prekšeftáriť* znamená zle obchodovať a preto všetko stratiť. Ak sa predtým kresťan dal na obchod, musel pri silnej konkurencii svojich neárijských kolegov všetko stratiť, t. j. musel všetko *prekšeftáriť*.

Obchodovať-kupčiť. — *Obchodovať* znamená tovar kupovať a predávať plánovite a stále, pretože z toho plynie obchodníkovi stály, trvanlivý zárobok. *Kupčiť* znamená *obchodovať* len príležitostne, s času na čas. Obchodník *obchoduje*, kupec *kupčí*. Ale *kupčiť* znamená aj obchodovať s nedovolenými vecami.

Kupecký-obchodný. — Mnohí sa nazdávajú, že slovenčina vystačí len s názvom *kupecký*. Preto potom počuť hovoriť a píšeme len o tzv. *kupeckých* školách, pričom sa, pravda, myslí aj na *obchodné školy* alebo aj *obchodné akadémie*. Ale každý vo veci len trošku zainteresovaný a zasvätený vie, že tu ide o celkom odlišné veci. *Kupecká* škola by vlastne mala byť školou pre *kupcov*. Ale ako sme vyššie uviedli, sú *kupci* vlastne len *obchodníci* z ľudu, ktorí sa kupectvom len príležitostne zamestnávajú, a preto ako takí nemajú zpravidla ani nijaké zvláštne odborné vzdelanie. Veď ľud sám hovorí, že kupcom sa treba zrodiť. Pretože však každý *obchodník-sklepník (sklepár)* podľa živnostenského zákona musí mať aj odbornejšie vzdelanie — v tomto prípade v obchodnej živnosti — musí chodiť v čase, keď sa obchodnú živnosť prakticky v obchode učí, t. j. vo svojich učňovských rokoch, do takejto odbornej školy. Dnes voláme školy, do ktorých chodia učni z obchodov, teda budúci obchodníci v najužšom smysle slova, *odbornými školami pre živnosti obchodné* alebo aj *kupeckými školami*, a to aj preto, lebo celá ich odbornosť sa točí len okolo kupovania a predávania tovaru. Na takýchto učňovských či kupeckých školách je hlavnou vecou zreteľ na praktický život, zreteľ na skutočné povolanie budúceho obchodníka.

Ale obchod neznamená len kúpu a predaj tovaru, ale aj každú s tým súvisiacu činnosť (napr. sprostredkovanie obchodu, doprava tovaru, poisťovanie zásielok a tovaru, poskytovanie úveru atď.). Aj tí, čo sa týmto činnostiam chcú venovať, musia sa na to náležite odborne pripraviť. Vzdelanie im poskytujú odborné školy. Sú to *obchodné školy* (dvojročné) a potom hlavne *obchodné akadémie* (štvorročné). Tieto nemožno volať *kupeckými školami*, ani ich nemožno hádzať do jedného vreca s *kupeckými školami*. Ich učebný cieľ ďaleko presahuje len a len ohľady na praktické obchodnícke povolanie (teda kúpu a predaj tovaru). *Obchodné školy*, a najmä *akadémie* poskytujú vyššie odborné vzdelanie o obchode a jeho bohatej organizácii, nezabúdajúc pritom ani na všeobecné vzdelanie. Práve preto sú úplne rovnocenné so strednými školami. Z toho vysvitá, že názov *obchodný* je pochop *nadradený*, názov *kupecký* zasa *podradený*.

Je ďalej zaujímavé, že na *obchodných školách* a *akadémiách* sa tento pomer prejavuje prakticky už aj v pomenovaní jednotlivých predmetov. Tak tu je napr. *obchodná* náuka, *obchodná* korešpondencia, *obchodné* právo, ale i *kupecké* počty (na rozdiel od matematiky, algebry). Prvé náuky nepoučujú len o predaji a kúpe, ale o všetkom, čo s obchodom, obchodným životom a svetom súvisí, kým také *kupecké* počty sa vzťahujú hlavne na kúpu a predaj tovaru, teda na *obchod* v najužšom smysle slova. — Rozdiel medzi slovami *kupecký* a *obchodný* je a preto ho treba zachovávať. Načim robiť rozdiel aj medzi *školami kupeckými* na jednej a medzi *obchodnými školami* a *obchodnými akadémiami* na strane druhej.

Jednať sa-handlovať. — Predtým sa *handlovalo* či *jednalo* nielen na trhoch, ale aj v každom obchode, lebo obchodník zacenil ten istý tovar podľa kabáta, t. j. každému kupujúcemu inakšie. Dnes sa v obchodoch už *nejedná*, pretože sú všade pevné ceny a z udanej ceny sa nedá nič *zjednať (zhandlovať)*, t. j. obchodník nemôže z ceny nič *spustiť* či *sľaviť* (nie „sleviť"!), lebo za tovar žiada len toľko, koľko smie. Že sa tí, čo majú s obchodom do činenia, ešte stále nevedia zrieknuť nekresťanského mamonárstva, najlepšie vidieť na našich trhoch, kde sa ešte stále *jedná*. Obchod, kde sa *jedná*, je dôkazom toho, že si tu predávajúci a kupujúci nedôverujú, lebo sú nesolídni, nestatoční a nesvedomití. Keďže túto nedôveru a nestatočnosť

nemohla a nemôže odstrániť ani vzdelanosť a nedá sa spoliehať ani na kresťanské cítenie, najspravodlivejšie a najlepšie je predpísať a priamo uzákoniť zisk a starať sa stálym a prísnym kontrolovaním o to, aby nebol prekročený.

Obchodník-kupec-priekupník. — Slovo *obchodník* je tesne spojené so slovom *obchod* a myslíme tu vždy aj na m i e s t o, kde obchodník obchoduje. Obchodník žije výlučne z obchodu, lebo jeho životným povolaním je obchod. - *Kupec* obchoduje tiež, ale už nie vždy na tom istom mieste, ani nie stále, ale skôr len príležitostne. Kupec nežije len z obchodu. Sedliaci, mäsiari a tiež robotníci atď. bývajú kupcami; *kupectvo* nie je ich výlučným životným povolaním. Sedliak, ktorý na trhu kupuje statok, je kupcom. Kupci sú teda príležitostní obchodníci (spotrebitelia) z ľudu, nie obchodníci z povolania. Kupec kupuje alebo skupuje napr. statok, kože, ovocie, železo, handry, vosk, drevo atď., a to raz tu, raz zasa inde, zväčša len s času na čas, príležitostne. — *Priekupník* (nie „priekupca"!) je tiež kupec, ale taký, ktorý kúpený tovar predá aj hneď na mieste, ak sa tu podarí niečo zarobiť. Preto sú priekupníci obyčajne veľmi šikovní, skúsení, obratní a obozretní ľudoví obchodníci. Poznáme priekupníkov pri obchode so statkom, s drevom, s ovocím atď. Priekupníci sú ľudovými sprostredkovateľmi obchodu, lebo kupujú od toho, kto niečo má, a predávajú tomu, kto potrebuje (sú sprostredkovateľmi medzi majiteľom-producentom a spotrebiteľom-konzumentom ap.). Pretože sa usilujú kúpený tovar drahšie predať — lebo to je ich zisk — sú priekupníci prakticky zdražovateľmi.

Kupec-kupujúci, predavač-predávajúci. — Ľud pozná slovo *kupec* len v obmedzenom význame a kupcom je napr. len ten, kto kupuje na trhu statok, drevo, ovocie atď., alebo kto kupuje väčšiu vec dennej spotreby (napr.: Mám *kupca* na múku, na zemiaky, na žito, na slamu atď.). Kto si kupuje niečo v obchode pri obchodníkovi, toho už nevolá kupcom, pričom nezáleží vôbec na tom, či je to menšia alebo väčšia vec. Ľud nemá pre toho, kto kupuje v obchode, slovenského názvu, ale volá ho obyčajne *kunčaftom* (z nem. *Kundschaft*, čo je vlastne pomnožné meno a znamená jednak kupujúcich, t. j. kupujúce obecenstvo, a potom aj zákazníkov a zákazníctvo). Práve preto pýta sa tu zaviesť pomenovanie *kupujúci* (medzinárodné meno *konzument*, t. j. spotrebiteľ), a podľa toho hovoríme napr., že obchodník

predáva *kupujúcemu* (nehovorme: kunčaftovi!), alebo *kupujúcemu obecenstvu* atď. — *Predavač* je názov osoby, ktorá predáva v obchode a je to najčastejšie tovariš alebo učeň, ale rozhodne ten, kto niekedy bude obchodníkom. *Predávajúci* je ten, kto nepredáva stále, kto len príležitostne niečo predáva.

Agent či zástupca-cestujúci (obchodný cestujúci). — Slovenský ľud pozná a hovorí len o agentoch, prípadne (len miestami) aj o rajzenderoch (z nemeckého *Reisender* — cestujúci, obchodný cestujúci). Medzi týmito slovami je veľký rozdiel, preto tu nevystačíme s ľudovým názvom. *Agent* neznamená cestujúceho v smysle ľudovej terminologie, pretože *agent* vôbec ani nemusí cestovať. Agent sídli v určitom meste, má tam obchod a sklad výrobkov alebo tovarov jednej firmy alebo niekedy aj viacerých firiem (tovární ap.). Tieto tovary agent aj predáva, peniaze prijíma a potom vyúčtováva s firmou, ktorej tovar patrí. Z toho vysvitá, že agent vlastne predstavuje čiže reprezentuje alebo zastupuje nejakú firmu (najčastejšie zahraničnú firmu), ktorá chce predávať svoje výrobky aj za hranicami vlastného štátu alebo kraja. Preto volajú agenta inakšie v cudzine aj *reprezentantom* a my ho nazývame najčastejšie *zástupcom, obchodným zástupcom.* Ľud len veľmi málo pozná takýchto zástupcov, lebo títo sídlia obyčajne len vo väčších mestách, nie na vidieku. Ale výrobky a tovary, ktoré takéto zastupiteľstvá (agentúry) majú na sklade, potrebujú aj dedinčania. Týmto ich ponúkajú *cestujúci,* lepšie: *obchodní cestujúci* takéhoto zastupiteľstva. Z toho vysvitá rozdiel medzi *agentom* a *obchodným cestujúcim. Agent-zástupca* môže mať a v praxi naozaj i máva *obchodných cestujúcich.* Ak by sme sa pridŕžali ľudovej terminologie, museli by sme tu povedať, že agent má agentov. A obchodný život a svet vôbec nevystačí len s názvom *agent.* Ak by sme toto slovo chceli ponechať vo funkcii, ktorú mu pripisuje ľudová terminologia, mýlil by nás cudzí názov agent, čo by mohlo viesť aj k právnym sporom a nedôslednostiam. Preto *agentmi* volajme len *obchodných zástupcov* a tzv. ľudových agentov volajme *obchodnými cestujúcimi* alebo krátko *cestujúcimi.*

Podomový (a nie „podomný"!) *obchodník* predáva tovar po domoch. Nosí ho so sebou a obyčajne nemá stáleho miesta (obchodu).

Z PRÁVNEJ TERMINOLOGIE.

J. Fundárek:

Úkon — čin — opominutie.

Medzi *právnymi skutočnosťami,* t. j. zjavmi vonkajšieho sveta, ktoré majú právnu relevanciu, najdôležitejšie miesto zaujímajú skutky právnych subjektov čiže tzv. subjektívne právne skutočnosti (a contr. objektívnych právnych skutočností, ako sú napr. smrť, uplynutie času atď.). § 4. všeobecného občianskeho zákonníka nazýva subjektívne právne skutočnosti *Handlungen und Geschäfte,* osnova čsl. všeob. občianskeho zákonníka použila pre ne výraz *právne úkony* (§ 1318 osnovy superrevíznej komisie). Podstata týchto úkonov môže byť v určitej aktívnej činnosti právneho subjektu alebo v pasívnom zachovaní sa, podľa toho sme ich dosiaľ rozdeľovali na *konanie* a *opominutia* (prof. Mihál navrhol v Slovenskom jazyku „preminutie").

Dosiaľ by bola vec so stránky terminologickej v poriadku. Mali by sme *právne úkony,* ktoré by boly buď *konania,* buď *opominutia.* Ťažkosti nastanú, keď hľadáme slovesá pre spomenuté substantíva. Doteraz sme upotrebúvali výrazy *konať* a *opomínať,* nemali sme však osobitného slova na vyjadrenie „úkony robiť (činiť)" a vypomáhali sme si slovom *pokračovať.* Tento vypožičaný termín nemôže nijako uspokojiť, lebo v prenesenom smysle nevyjadruje to, čo ním chceme vysloviť, a hlavne odporuje zásade ľubozvučnosti jazyka, keď sa musí súčasne použiť v pôvodnom i prenesenom smysle („pokračovať v pokračovaní"). Východisko by som videl v tom, že by sme sloveso *konať* vyhradili v právnej terminológii smyslu „úkony činiť", lat. *agere,* nem. *handeln,* maď. *eljárni,* a pre *konať* v doterajšom význame (lat. *facere*) by sme začali používať sloveso *činiť.* Mali by sme potom túto systematiku: *právne úkony : činy* a *opominutia* (preminutia) a k tomu verbá: *konať, činiť* a *opomínať* (preminúť). Pravda, som si vedomý toho, že *činiť* je tvar archaistický, ale domnievam sa, že právna terminológia sa nezaobíde bez tohto termínu. Len na to by som chcel ešte upozorniť, že potom by sme nemali už zakázané činy, ale *zakázané úkony.*

Poznámka: Sns (Slovenský najvyšší súd) začína používať *konať*

i vo význame nem. *verfahren*, teda: *Gerichtsverfahren, bírósági eljárás* = *súdne konanie;* súd koná vo spore atď. Obávam sa, že takto dostane slovo *konať* príliš široký smysel. Pravda, ani maďarčina nerozlišuje; má len *eljárni*.

Právnický — právny.

V SR VII. č. 3, str. 76 zopakoval a doplnil Dr. Ján V. Ormis svoje vývody o nesprávnosti výrazu *právnická* (m. právna) terminologia, uvedené ním už v poznámke k nadpisu článku „K slovenskej právnej terminologii" (Linguistica Slovaca I, str. 272 nasl.). Upozorňuje na vec vraj preto, „lebo v Politike vyšly príspevky s nadpisom Pozor na právnickú terminologiu! (č. 10, 1939), Ešte raz o právnickej terminologii (č. 12, 1939) a v Právnom obzore vyšiel príspevok Dr. Jozefa Fundárka s nadpisom Vývojová tendencia slovenského právnického názvoslovia (1939, 205 a n.)".

Chcem predovšetkým konštatovať, že po uverejnení spomenutého článku Dr. Jána V. Ormisa „K slovenskej právnej terminologii" vyšiel v SR (č. 2, 1940) môj príspevok „Tvorba slovenskej *právnej* terminologie" a že medzitým sa pri Ministerstve pravosúdia ustavila Komisia pre *právnu* terminologiu, ktorej je členom aj Dr. Ormis. Nebolo teda podľa mojej skromnej mienky už o čom diskutovať, ani na čo upozorňovať, aspoň nie v súvislosti s mojou osobou, lebo Dr. Ormisom spomínané poznámky v Politike pochádzajú tiež odo mňa, ako sám správne zistil (Linguistica Slovaca I, str. 273, pozn. 6).

I keď súhlasím s Ormisovým náhľadom, že *právna* terminologia je lepší a výstižnejší výraz ako *právnická*, jednako mu nemôžem dať za pravdu v tom, že by *právnická* bola terminologia, ktorú by používali výlučne právnici. Výrazom „právnický" chcelo sa v tomto prípade naznačiť, že ide o odborné názvoslovie, ktoré má slúžiť právnikom pri vykonávaní ich povolania, teda o názvoslovie *právnického sveta*. Lekársku, lesnícku, baníckú a pod. terminologiu nepoužívajú len lekári, lesníci, resp. baníci atď. Ehlemann a Volf vydali ešte roku 1937 Českoněmecké právnické názvosloví — Tschechisch-deutsche juridische Terminologie.

„Právnická terminologia" nebol jediný prípad, kde juristi nerozlišovali dosť presne medzi *právnym* a *právnickým*, ani nebol prípad najhorší, lebo nemohol byť príčinou nijakého nedo-

rozumenia. Hovoríme a píšeme v práve napr. ešte i teraz o *právnických* osobách, hoci sa má vyjadriť, že tu nejde o osobu v pravom slova smysle, ale len o abstraktný zjav, s ktorým právo tak nakladá, ako by bol osobou (scil. fyzickou), teda o fenomén, ktorý právo uznáva za osobu = subjekt práv a povinností. Ale túto „právnickú osobu" utvorili (vymysleli si) právnici, a preto ostala až po naše časy právnickou. Pravda, Nemci používajú ešte i teraz výraz „juristische (a nie: juridische alebo rechtliche) Person" (občiansky zákonník nemecký [nadpis druhého titulu] a § 86 ods. 2 zákona o úč. spoločnostiach z r. 1937), Maďari majú naproti tomu „jogi személy".

Sročný — splatný.

Záväzok (dlh) sa má splniť pri určitých podmienkach, najmä čo do času a miesta; my právnici hovoríme, že dlh je *splatný* v určitom čase a na určitom mieste. Väčšina kultúrnych jazykov rozoznáva medzi týmito dvoma pochopmi, tak nemčina: *fällig* a *zahlbar*, maďarčina: *esedékes* a *fizetendő*, francúzština: *échéance* a *payable*. Len my podľa češtiny používame jediný výraz pre označenie času i miesta plnenia. Pôsobí to v praxi často ťažkosti, musíme si pomáhať opisovaním i tam, kde by bola potrebná úsečnosť, napr. splátka je „splatná"? Potom *splatný* môže byť len peňažný dlh, ale predmetom plnenia môžu byť aj iné veci, nielen peniaze. Veď nemôžeme povedať, že dodávka je „splatná".

Právna terminologia slovenská by len získala, keby sme normovali termín *sročný* vo význame nem. *fällig* a maď. *esedékes*. Potom by znamenal *srok:* čas splatnosti, splátka by bola sročná a dodávka tiež. Viem dobre, že *srok* má v literárnej reči* význam lehoty („povolil mu srok na zaplatenie", — viď Pravidlá str. 387), ale myslím, že to by nám nemuselo prekážať, a

---

* Sotva sa *srok* nájde v ľudovej reči; je to slovo knižné, prevzaté z ruštiny. V ľudovej reči sa hovorí *vypršať, vypršanie*. Ztade sa dostaly aj do spisovnej reči: „Zajtra *vyprší* moja zmenka" (Vaj. VIII — Trnava — 198), Po *vypršaní* lehoty (IX, 146), kedy *vyprší*... termín na interes (Kuk. V, 143), *Vypršal* čas mandátu (Bodický, Rozpomienky 230) a iné. Naše stanovisko: Najprv hľadieť uplatniť v terminológii domáce slová, a ak nie sú súce, až potom cudzie, prevzaté odinakiaľ. — *Poznámka redakcie.*

to tým menej, lebo niektorí juristi slovenskí používali v minulosti a používajú i teraz *sročný* vo význame *splatný*.

Držiteľ — majiteľ — vlastník.

Právna moc subjektu nad vecou vo smysle právnom môže mať rozličný obsah, najmä rozličný stupeň intenzity čo do možnosti disponovať vecou podľa práva. Niekedy je to len čiry skutkový stav; hovoríme, že niekto má vec „v rukách", inokedy je to *držba*, totiž právny stav, keď vec má v moci vo svojom mene a pre seba, a konečne to môže byť *vlastníctvo*, t. j. „neobmedzená právna moc nad vecou". Latinčina veľmi presne rozoznáva medzi *detentorom*, ktorý nemá „animus possidendi", *possessorom*, ktorý má tento „animus possidendi", a *dominus* (scil. *rei*).

Náš ľud pozná len *majiteľa* alebo *vlastníka*, ale ich nerozlišuje. Veľmi často to nerobia ani praktickí právnici, ba i v písaných normách právnych nájdeme dakedy v tomto smere chyby. *Possessora* nazývame v práve *držiteľom* (Fajnor-Záturecký: Nástin, 2. vyd., str. 66), no chýba nám výraz pre *detentora*. (Ani čeština ho nemá, prof. Hermann-Otavský chcel normovať v novom zmenkovom zákone slovo „chovateľ").

Navrhujem, aby sme rozlišovali takto: *držiteľ* je ten, kto má vec v rukách, teda *detentor*, *majiteľ* je, kto má vec v držbe, teda *possessor*, a konečne *vlastník* je *dominus*. Som si dobre vedomý toho, že bude v tom určitá inkonzekventnosť, keď *držiteľ* nebude mať „držbu", ale je to menšie zlo, ako dať slovu *majiteľ* význam *detentor*, lebo by sme tomuto slovu dali takto význam celkom odlišný, ba opačný, aký má v ľudovej reči.

Účastinný — účastinársky.

Slovenský jazyk (I, 299) zazlieva redakcii SR, že vyslovila súhlas s mojím náhľadom, podľa ktorého termín „účastinárska spoločnosť" neobstojí (SR VIII, 30), lebo vraj „Podľa platného práva sa rozlišujú spoločnosti s účastinami na mená od spoločností s účastinami bez mien", a preto by sa mały podľa náhľadu Slovenského jazyka tamtie nazývať *účastinárskymi*, tieto však *účastinnými*.

Neviem o tom, že by niektoré účastinné právo robilo rozdiel medzi účastinnými spoločnosťami podľa toho, či sú ich účas-

tiny vystavené na meno, alebo či znejú na majiteľa (franc. *au porteur*). Slovenské účastinné právo (zák. čl. XXXVII/1875 — Obchodný zákon) to rozhodne nerobí. To, že § 157 bod 4. Obch. z. predpisuje, že stanovy musia udávať, či účastiny znejú na meno alebo na majiteľa, týka sa len samých *účastín*, a to ako cenného papiera, totiž ich previediteľnosti čiže negociability, ale nemá s právnou povahou účastinnej spoločnosti, s jej štruktúrou ani organizačnou formou nič spoločného. Účastinná spoločnosť ostáva „účastinnou", či má účastiny na meno alebo na majiteľa, preto, lebo jej základná istina je rozdelená na „účastiny". Pravdivosť tejto tézy najlepšie dokazuje skutočnosť, že účastinná spoločnosť môže vydať i účastiny obojeho druhu, len musí v stanovách povedať, koľko je jedných účastín a koľko je druhých, ba vlastnosť účastín (na meno alebo na majiteľa) možno meniť i počas trvania spoločnosti zmenou stanov. (Viď Fundárek: Stanovy účastinnej spoločnosti, str. 37.)

Rozlišovanie medzi *účastinnými* a *účastinárskymi* spoločnosťami by bolo v rozpore s platným právom. § 61 Obch. z., ktorý taxatívne vypočítava obchodné spoločnosti, pozná len „részvénytársaság" (bod 3) a § 14 Obch. z. hovorí: „A részvénytársaságok és szövetkezetek cégükben határozottan mint ilyenek jelölendők meg". Myslím, že v obidvoch prípadoch je to po slovensky „účastinná spoločnosť".

Štefan Sobolovský:

Z DEJÍN FONETIKY A ZVUKOVEJ KULTÚRY REČI.

Každý civilizovaný národ usiluje sa pestovať, prehlbovať svojský jazyk, a to jazyk písaný i jazyk hovorený. S kultúrou jazyka súvisí aj všeobecná kultúra národov. Ako písaný jazyk má svoje pravidlá (ortografia, pravopis), tak ich musí mať aj hovorený. Bez nich nemôžeme zistiť zákony správnej výslovnosti a shrnúť ich do *ortoepie*, náuky o správnej výslovnosti. Názov fonetiky (φονή) je gréckeho pôvodu, tak ako názvy niektorých vied, napr. filozofia, psychologia, retorika, poetika, gramatika, filologia, anatomia ap. Φονή (čítaj *foné*) značí zvuk. *Fonetika* = zvukoslovie, veda o vlastnostiach zvuku. Ale dnes tento ná-

zov má širší smysel. Nielen akustický, ale i fyziologicko-psychologický. Predmetom fonetiký sú: zvukové zjavy hovorenej reči, úlohy fonetiky sú: všestranné skúmanie zvukových zjavov s hľadiska fyziologického, akustického, psychologického a jazykovedného.

V nedávnej minulosti popri fonetike utvorila sa tzv. fonologia, ktorá má viacej teoretické než praktické poslanie. Neviaže sa ani k fyziologickým, ani psychologickým podmienkam reči. Medzi fonetikou a fonologiou je asi taký rozdiel, aký je medzi čírou psychologiou a fyziologickou psychologiou. *Fón* je jednotka na vyjadrenie hlasitosti, miera hlasitosti. Tak napr. v tichej záhrade odpovedá hodnote asi 20 fónov, hovorená reč je hodnotená asi v 50 fónoch, 10 fónov zodpovie úplnému tichu, 130—140 fónov vyvoláva bolesti v sluchovom orgáne človeka atď. Že prvky fonetickej vedy nie sú pôvodu nového, ale dávnovekého, ukazuje aj starogrécky názov. Antickí Gréci venovali veľkú pozornosť pestovaniu rečníctva.[1] Mali osobitné školy rečníctva na ostrove Rode. Ba i v Alexandrii, kde všetky vedy a umenia sústredili, mali oddiely i pre gramatiku, štylistiku a poetiku. Hláskovej ústrojnosti nevenovali toľko času a úsilia ako sústave slovnej a vetnej. Väčšina fonetických výrazov je pôvodu gréckeho a latinského, ako napr.: vocales, konsonant, diphtong, liquidae, nasales, muta, tenues, mediae, spirans atď. Korunou gréckych vied bola filozofia, ktorá shrnovala všetky vedy, teda aj fonetiku a retoriku. Predstaviteľmi a zakladateľmi rečníckej školy v Grécku boli Demosténes a Isokrates. Demosténes v rečníctve a v jeho umení vysoko vynikol nad ostatných rečníkov, hoci na začiatku nebol prírodou obdarený rečníckymi podmienkami. Mal rozličné artikulačné chyby. Pevnou vôľou a húževnatou prácou ich odstránil a stal sa najslávnejším rečníkom nielen svojej doby, ale aj dôb pozdejších. Založil praktickú fonetiku na podklade fyziologie a akustiky. Jeho metódu, ktorou odstraňoval artikulačné chyby a stupňoval podmienky dobrého rečníctva, dlhé storočia používali na odstraňovanie rečových chýb. Kládol do úst drobné kamienky, aby artikulačnú činnosť zlepšoval. Takto cvičil jazyk, aby premohol prekážky, ktoré sa naskytujú v artikulácii. Chôdzou na kopce

[1] Viď Aristotelesovu Poetiku.

a vrchy zvyšoval vitálnu kapacitu pľúc, aby mal dostatok exspiratórnej zásoby pre plynnú reč. Zvyšoval dynamiku hlasu svojho prekrikovaním morského vlnobitia. Kovovým zrkadlom sledoval artikulačné pohyby ústrojov reči a pozoroval príčiny vzniku artikulačných chýb. Knihu o tejto metóde nenapísal.

Rozsievačmi a pestovateľmi rečnenia okrem sofistov boli aj cynici (s povestným zakladateľom Diogenom), ale využívali rečníctvo v posmeškárstve, v ostrovtipe a v bezuzdnej kritike proti všetkému. Sofisti kládli dôraz na praktickú čiastku rečnenia. Chodili po mestách, konali prednášky v polemikách, hádkach a debatách, vedeckú činnosť vykonávali v akadémiách, v miestach telesnej výchovy.

Prvky fonetiky nájdeme aj v štúdiách Homérových básní. Tieto básne maly hodnotu nielen literárnu, ale aj národnú. Pretože slovný obsah, ba i hlásková a tvaroslovná ústrojnosť časom odklonily sa od novšej gréckej reči, bolo potrebné básne analyzovať s týchto hľadísk. Slová fonetického tvaru prispôsobovali k slovám etymologickým. Rozoberali hláskovú a slovnú štruktúru. Prišli k náhľadu a presvedčeniu, že mnohé slová a vety živej reči sa odlišujú od písaných.

Kým stari Gréci pestovali rečnenie najmä so stránky retorickej a mali vynikajúcich rétorov, v Indii fonetická veda bola rozšírená aj na hovorenú reč. Rozoberali dopodrobna celú hláskovú ústrojnosť. Fonetické pravidlá vyvodzovali z knihy „Védov" indickí kňazi. Z týchto pravidiel zrodila sa neskoršie sanskritská gramatika (Gramatika Paniniho). Kult rečníctva asi r. 150 pred Kristom prešiel z Grécka do Ríma. Grécki rečníci zjavovali sa aj v Ríme. Zprvoti ich prenasledovali ako nebezpečných štváčov a agitátorov. Ale neskoršie už i sami Rimania posielali svojich synov na Rodos, aby si osvojili základy rečníctva. Rečníkov nazvali orátormi. Je pravdepodobné, že aj slávny rímsky rečník Cicero navštevoval rečnícku akadémiu na ostrove Rode. Arabi pri rozbore knihy „Korán" tiež objavili mnohé fonetické pravidlá. Biblické preklady Starého a Nového zákona do rozličných jazykov rozširovaly materiál pre fonetickú vedu. V XII. storočí začala sa etymologizácia reči. Zvukovú ústrojnosť živého slova zanedbávali. Je príznačné, že etymologizácia prejavovala sa v štúdiu ako hračka v jazykovede. Vznikly nesmyselné definície. Napr. tvrdili, že kameň je preto *lapis,* lebo je vraj *laendes padem,* oblok je preto *fe-*

nestra, lebo znamená *ferens nos extra* atď. Do XVIII. storočia zjavuje sa v jazykovede pochop *koreňa slova* a s ním v súvise *sufixy;* utvárajú sa zákony tvaroslovné. Ukázal sa rozdiel medzi grafickým a živým slovom. Začali písať všeobecné gramatiky, ich zákony chceli natiahnuť na všetky reči. V XVII. storočí začali rozoberať reč na podklade filozofickom. Tvorili tzv. filozofiu reči. Tento smer metódy bol mýlny, vyšiel z kláštora Port Royal vo Francúzsku. Veď Leibnitz hlásal medziným, že skúmanie reči nemôže vychádzať z predpokladov aprioristických, ale zo živej reči a *zo skutočného prebádania nárečí.* Náhľady Viliama Humboldta na reč, že reč nie je hotové dielo, ale činnosť artikulačná, posvietily na pochopy *thesis* a *physis,* o ktorých bolo toľko hádok. Humboldt vycítil, že zjavy jazykové sú spojené so zákonmi psychologie, ale nekládol na ne veľký dôraz. V XIX. storočí objav sanskritskej reči dal nový impulz analytickému bádaniu reči a utvoreniu modernej jazykovedy. Vznikly porovnávacie metódy príbuzných rečí, ktoré priniesly bohatý materiál pre jazykovedu, z čoho aj fonetika čerpala pre svoj obsah. Na poli porovnávacej metódy vynikol najmä Fridrich Schlegel a František Bopp. Bopp nielen porovnáva príbuzné reči, ale vysvetľuje aj ich pôvod. V Boppovej práci pokračuje Jakub Grimm. Jeho práca sa vzťahuje na študovanie germánskych rečí. Zrnká fonetiky, ktoré boly roztrúsené v rozličných vedách, najmä v jazykovede, vo filozofii, v gramatike, sosbieral a založil fonetiku ako samostatnú vedu Ernest Brücke, univ. profesor vo Viedni. Napísal knihu Grundzüge der Physiologie und Systematik der Sprachlaute r. 1856. Rozvojom fyziologie a psychologie sa pohly výskumy živého slova. Veľký význam majú poznámky Wundta o zmenách hlasov. I vynájdenie hrdelného zrkadla, laryngoskopu, španielskym spevákom Garciom. Francúz Ján Peter Rousselot založil pokusnú fonetiku, ktorá je základom fonetického laboratória. Ale už dobre predtým sostrojil a sostavil na základe praktickej fonetiky hovoriaci aparát Kempelen (1734—1804) v Bratislave. Vydal knihu Mechanismus der menschlichen Sprache roku 1791 vo Viedni. Na Slovensku pozornosť si zaslúži dielo Ondreja Matušíka, kňaza a profesora rožňavského lýcea, Abeceda a ortografia všeobecná. Kázal písať tak, ako sa hovorí. Keď mu abeceda nestačila pre každú variáciu hlasu v súvislej reči, nahradil variáciu hlasu značkou. Z ta-

kýchto značiek utvorilo sa neskoršie tzv. fonetické písmo. Jeho kniha vyšla r. 1837.

V XIX. storočí fonetická veda sa rýchlo vyvinovala, najmä s pomocou techniky. Dnes máme rozličné a účelné fonetické prístroje. Vo vede fonetiky vynikli najmä Nemci, ako Sievers, Viëtor, Helmholtz a iní. Posledný objavil vlastnosti rezonátorov hlasov. V Dánsku Jespersen, v Nórsku Storm, v Anglicku Sweet, vo Francúzsku Passy, Rousselot atď.

Nesmieme zabúdať ani na prvých tvorcov praktickej fonetiky, učiteľov a profesorov hluchonemých. Veď tvorba orálnej reči u hluchonemých je oddávna spojená s fonetikou, keď ešte bola v prvkoch roztrúsená v jazykových vedách. Dejiny výchovy hluchonemých zaznamenávajú, že Pedro de Ponce, mních kláštora benediktínskeho v Španielsku, vyučoval hluchonemých orálnej reči (1520—1584). Poznal pravidlá fonetiky, ba i sám si ich tvoril zo živého slova. Ján Publo Bonnet, tiež benediktín, napísal prvú knihu o umení hovorenej reči r. 1620. Ján Konrád Amman, lekár a učiteľ hluchonemých, napísal knihu Surdus loquens, ktorá dávala i fonetické pokyny. Zakladateľ orálnej metódy Samuel Heinicke v Nemecku napísal viac kníh o tvorení živej reči u hluchonemých na základe fonetickom. Založil prvý ústav pre hluchonemých pri Hamburgu r. 1770.

Nová éra u nás začína sa v slovenskej jazykovede jazykovednou činnosťou Bernoláka. Na základe zvukovej štruktúry živého slova stvoril pravidlá slovenského pravopisu. Usiloval sa očistiť slovenský jazyk od cudzích nánesov a očistený vložiť do systémov. Konal nielen čiro filologickú prácu, ale aj fonetickú. Poznal artikuláciu slovenčiny. Jeho gramatika priniesla veľa hodnôt aj pre fonetiku. Štúrova jazykovedná práca tiež vychádzala z akustických vlastností živého slova slovenčiny. Czambelove a Damborského práce zahrnujú v sebe dosť fonetických pravidiel. Taktiež jazykovedné práce Dr. Škultétyho. O najnovšom fonetickom bádaní v slovenčine zmienime sa inokedy.

Značnejšie pramene dejín a zvukovej kultúry reči:

O. Broch: Slavische Phonetik, Leipzig 1911.
Z. Gombócz: A fonetika történetéből, Nyelvtudomány, Bpest.
O. Jespersen: Lehrbuch der Phonetik, Leipzig 1920.
H. Guzmann: Psychologie der Stimme und Sprache 1909.

V. Wundt: Sprachgesch. u. Sprachpsych., Völkerspsychol.
Paul: Prinzipien.

E. Sievers: Grundzüge der Phonetik, Leipzig 1901.

Pierre Rousselot: Principes de phonétique expérimentale, Paríž 1901.

Dr. J. Škultéty: rozličné jazykovedné úvahy.

Š. Sobolovský: Fonetika; Optika a kinestetika živého slova. (Ešte nevyšly tlačou.)

Jozef Barát:

PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU A PRAX.

(Pokračovanie.)

II. *Podstatné meno ženského rodu.*

7. *búrkou:*

Osobitne si všimnime výnimky podstatných mien ženského rodu s dlhou slabikou pred koncovkou pri všetkých štyroch vzoroch v 7. páde jednotného čísla, kde nemožno skrátiť koncovku *-ou:*

aférou, anténou, básňou, biedou, boháčkou, bránou, brázdou, búdou, búrkou, centrálou, cenzúrou, čiarou, čiastkou, Čínou, čriedou, dámou, dcérou, dievkou, dlážkou, grófkou, hánkou, hlávkou, hŕbou, hŕstkou, hviezdou, chválou, károu, kávou, kázňou, kolískou, kôrou, klietkou, kriedou, kuchárkou, kultúrou, lieskou, líškou, lúkou, medzierkou, mierou, minútou, mlákou, módou, mýlkou, myšlienkou, ódou, odobierkou, ohláškou, omáčkou, otázkou, pamiatkou, pečienkou, plánkou, prácou, prekážkou, reklámou, retiazkou, révou, rozpomienkou, sbierkou, slávou, sliepkou, stránkou, strieškou, sviečkou, škriepkou, trávou, triaškou, trieskou, trúbou, tvárou, úctou, ukážkou, váhou, vierou, vôľou, vŕbou, záhradníčkou, žobráčkou atď.

Patria sem aj podstatné mená, uvedené pod I. 2.

Pri niektorých ženských podstatných menách stretnú sa v 7. páde jednotného čísla aj tri dlhé slabiky po sebe: *námietkou, súčiastkou, zásielkou, závierkou, zámienkou.*

8. *čakární:*

Dve, po prípade aj tri dlhé slabiky po sebe sú v tom istom slove v 2. páde množného čísla ženských podstatných mien vzoru *dlaň* a *kosť*, keďže koncovka *-í* sa nekráti:

básní, bázní, cementární, cukrární, čitární, drevární, elektrární, farbiarní, glejární, horární, hračkární, kasární, kaviarní, kázní, kolkární, kresliarní, lampární, nočľahární, obrazární, oceliarní, ovčiarní, papierní, pekární, piesní, plynární, poslucháreň, práční, siení, strání, strojární, škrobární, tlačiarní, tvárí, uhliarní, utierní, vinární atď.

V niekoľkých slovách na *-áreň* sú tri dlhé slabiky hneď po sebe: *lahôdkární, mliekární, obliekární, sviečkární.*

Podobne niektoré podstatné mená vzoru *ulica* majú v 2. páde množného čísla *-í*, ktoré sa nekrátia ani po predchádzajúcej dlhej slabike: *dielní, kôlní, spální, tôní, vôní, žiarí* atď.

Takto pri uvedených podstatných menách ženského rodu, skloňovaných podľa vzoru *ulica, dlaň* a *kosť*, môžu byť dve dlhé slabiky hneď po sebe v 7. páde jednotného čísla a v 2. páde množného čísla.

III. *Podstatné meno stredného rodu.*

9. *prútie:*

V podstatných menách stredného rodu okrem uvedených pod I. 3 (vzor *mesto*) sú dve dlhé slabiky hneď po sebe v celom skloňovaní aj pri vzore *vysvedčenie*, ak v slabike pred koncovkou *-ie* v jednotnom nominatíve je dlhá hláska: *bezprávie, borievčie, búčie, čučoriedčie, hriatie, krvipreliatie, liatie, lístie, pokánie, pravosúdie, prianie, siatie, sítie, skálie, státie, tŕnie, tŕstie, ústie, vŕbie, záriečie, zohriatie* atď. Kolektíva sa vyskytujú obyčajne len v jednotnom čísle.

Jednotné číslo:		Množné číslo:
Nom. -ak. -vok:	*prútie*	*(prútia) — krvipreliatia*
Gen.:	*prútia*	*(prútí) — krvipreliatí*
Dat.:	*prútiu*	*(prútiam) — krvipreliatiam*
Lok.:	*prútí*	*(prútiach) — krvipreliatiach*
Inštr.:	*prútím*	*(prútiami) — krvipreliatiami.*

IV. *Prídavné meno.*

10. *bielou:*

Aj pri prídavnom mene máme dve dlhé slabiky po sebe v 7. páde jednotného čísla prídavného mena ženského rodu,

ak pred príponou *-ou*, ktorá sa nekráti, je dlhá slabika (niektoré sú uvedené pod I. 4.): *dámskou, domácou, driečnou, dúžou, familiárnou, farbiarskou, filiálnou, francúzskou, františkánskou, germánskou, gréckou, gymnaziálnou, habánskou, hlásnou, hriešnou, inžinierskou, ilýrskou, írskou, kalvínskou, katolíckou, kováčskou, krásnou, krátkou, kuchárskou, kultúrnou, kúpnou, márnou, mäsiarskou, mliečnou, mlkvou, mlynárskou, módnou, múčnou, múdrou, nenasýtnou, okrúhlou, otáznou, pánskou, parížskou, pekárskou, poriadnou, poštárskou, prázdnou, priečnou, príkrou, riadnou, riečnou, riedkou, rímskou, rozliatou, skúpou, slávnou, súcou, sviežou, sýtou, širou, španielskou, štátnou, trápnou, vábnou, vážnou, zakliatou, zbojníckou, známou* atď.

11. *vtáčí, vtáčia, vtáčie:*

Dve dlhé po sebe sú aj v skupine prídavných mien, odvodených od podstatných mien zvierat, koncovkou *-í, -ia, -ie*, ktorá sa nekráti ani po predchádzajúcej dlhej slabike:

býk — býčí, býčia, býčie;
kohút — kohútí, kohútia, kohútie;
netopier — netopierí, netopieria, netopierie;
páv — pávi, pávia, pávie;
pavúk — pavúčí, pavúčia, pavúčie;
škovránok — škovránčí, škovránčia, škovránčie;
vták — vtáčí, vtáčia, vtáčie.

V týchto zvieracích prídavných menách dve dlhé po sebe sa zachovávajú (okrem istých pádov) v celom skloňovaní všetkých rodov:

Jednotné číslo:

	Mužský rod:	*Ženský rod:*	*Stredný rod:*
Nom.:	*vtáčí*	*vtáčia*	*vtáčie*
Gen.:	*vtáčieho*	*vtáčej*	*vtáčieho*
Dat.:	*vtáčiemu*	*vtáčej*	*vtáčiemu*
Ak.:	*vtáčieho* (živ.)	*vtáčiu*	*vtáčie*
	vtáčí (neživ.)		
Lok.:	*vtáčom*	*vtáčej*	*vtáčom*
Inštr.:	*vtáčím*	*vtáčou*	*vtáčím*

Množné číslo:

Mužský rod:		*Ženský a stredný rod:*
Nom.:	*vtáčí* (živ.) *vtáčie* (neživ.)	*vtáčie*
Gen.-lok.:	*vtáčich*	*vtáčich*
Dat.:	*vtáčim*	*vtáčim*
Ak.:	*vtáčich* (živ.) *vtáčie* (neživ.)	*vtáčie*
Inštr.:	*vtáčimi*	*vtáčimi*

V. *Zámeno.*

12. *niekto, niečo:*

Neurčité zámená *niekto, niečo* majú 7. pád: *niekým, niečím.*

13. *niečí, niečia, niečie:*

Dve dlhé slabiky sú v celom skloňovaní opytovacieho zámena *niečí, niečia, niečie:*

Jednotné číslo:

Mužský rod:		*Ženský rod:*	*Stredný rod:*
Nom.:	*niečí*	*niečia*	*niečie*
Gen.:	*niečieho*	*niečej*	*niečieho*
Dat.:	*niečiemu*	*niečej*	*niečiemu*
Ak.:	*niečieho* (živ.) *niečí* (neživ.)	*niečiu*	*niečie*
Lok.:	*niečom**	*niečej*	*niečom*
Inštr.:	*niečím*	*niečou*	*niečím*

Množné číslo:

Mužský rod:		*Ženský a stredný rod:*
Nom.:	*niečí* (živ.) *niečie* (neživ.)	*niečie*
Gen.-lok.:	*niečích*	*niečích*
Dat.:	*niečím*	*niečím*
Ak.:	*niečích* (živ.) *niečie* (neživ.)	*niečie*
Inštr.:	*niečími*	*niečími*

* Dialektický tvar *ňječjom* (Turiec) má dve dlhé. — *Red.*

I pri číslovkách sa vyskytujú dve dlhé slabiky hneď po sebe.

14. *piatou:*

Tak pri radových číslovkách v 7. páde jednotného čísla ženského rodu, ak v slabike pred jeho koncovkou *-ou* je dlhá samohláska:

piatou, šiestou, siedmou, ôsmou, deviatou, desiatou, jedenástou, dvanástou, trinástou, štrnástou, pätnástou, šestnástou, sedemnástou, osemnástou, deväťnástou, dvadsiatou, jedenadvadsiatou, dvaadvadsiatou, triadvadsiatou, štyriadvadsiatou, päťadvadsiatou, šesťadvadsiatou, sedemadvadsiatou, tridsiatou atď.

15. *prvýkrát:*

Ďalej v číselnej príslovke, zloženej z radovej číslovky a *-krát*, ktoré sa píše s číslovkou dovedna a nekráti sa ani po dlhej predchádzajúcej slabike: *prvýkrát, druhýkrát, tretíkrát, štvrtýkrát* atď.

16. *jedenásťkrát:*

Pri násobnej číslovke, zloženej zo základnej číslovky a z prípony *-krát* s dlhou slabikou, ktorú nekrátime ani po predchádzajúcej dlhej slabike; *krát* píšeme spolu so základnou číslovkou na rozdiel od *raz, ráz:*

jedenásťkrát, dvanásťkrát, trinásťkrát, štrnásťkrát, pätnásťkrát, šestnásťkrát, sedemnásťkrát, deväťnásťkrát päťdesiatkrát, jedenapäťdesiatkrát, dvaapäťdesiatkrát, šesťdesiatkrát, sedemdesiatkrát, osemdesiatkrát, deväťdesiatkrát, tisíckrát; viackrát atď.

17. *jedenásťnásobný:*

Dve dlhé slabiky treba písať po sebe aj v inej násobnej číslovke, zloženej zo základnej číslovky a z tvaru *-násobný*, ak posledná slabika základnej číslovky je dlhá: *jedenásťnásobný, dvanásťnásobný, trinásťnásobný, štrnásťnásobný, pätnásťnásobný, šestnásťnásobný, sedemnásťnásobný, osemnásťnásobný, deväťnásťnásobný, päťdesiatnásobný, jedenapäťdesiatnásobný, šesťdesiatnásobný, sedemdesiatnásobný, osemdesiatnásobný, deväťdesiatnásobný, deväťadeväťdesiatnásobný, tisícnásobný; viacnásobný* atď.

18. *mŕtviem:*

Aj medzi slovesami nachádzame niekoľko vynimiek, v ktorých píšeme dve, po prípade aj tri dlhé slabiky po sebe.

Také výnimky sú pri slovesách III. triedy v neurčitku a v celom prítomnom čase okrem 3. osoby plur., kde je nestiahnutá koncovka *-ejú:*

Neurčitok: *malátnieť, vážnieť, zbiednieť, zmalátnieť, zmŕtvieť, zmúdrieť, zvážnieť.*

Prít. čas: *mŕtviem, mŕtvieš, mŕtvie, mŕtvieme, mŕtviete; vážniem, vážnieš, váž nie, vážnieme, vážniete; zmŕtviem, zmŕtvieš, zmŕtvie, zmŕtvieme, zmŕtviete; zmúdriem, zmúdrieš, zmúdrie, zmúdrieme, zmúdriete; zvážniem, zvážnieš, zvážnie, zvážnieme, zvážniete* ap.

19. *kúpia:*

Naopak zas pri slovesách IV. triedy treba písať dve dlhé slabiky po sebe v 3. osobe množného čísla prítomného času, kde koncovku *-ia* nekrátime ani vtedy, keď pred ňou je dlhá slabika, hoci vo všetkých ostatných koncovkách sa kráti:

blúdia, bránia, búria sa, brúsia, búšia, gánia, gniavia, hlásia, klátia, kličia, kriesia, krútia, kúpia, kúria, ličia, liečia, ľúbia, márnia, mlátia, mútia, mýlia, náhlia, navštívia, nôtia, nútia, obslúžia, odstúpia, odsúdia, ohlásia, omámia, opovážia sa, páčia sa, pália, pília, prášia, premárnia, prepáčia, privábia, prižmúria, ráčia, rozšíria, roztrúsia, rútia sa, schvália, slávia, slúžia, sľúbia, smútia, spália, strážia, svietia, súdia, sýtia, škúlia, šípia, trápia, trávia, trúbia, túlia, ublížia, uchvátia, ustúpia, vábia, vážia, vláčia, vrátia, vstúpia, vyhlásia, vyriadia, zabránia, zbláznia, zažmúria, zháčia sa, zmárnia, zmiernia sa, zmýlia sa, zúria, zvábia, zvážia, zväznia, žmúria atď.

20. *kúpiac:*

Pri tých istých slovesách sú dve dlhé slabiky hneď po sebe aj v priechodníku prítomnom, ktorý sa prakticky utvára od 3. osoby množného čísla prítomného času pripojením prípony *-c:*

biediac, bieliac, blížiac sa, blúdiac, brániac, gániac, grúliac, hlásiac, chrániac, chúliac sa, chváliac, chýliac sa atď.

21. *chrániaci, chrániaca, chrániace:*

Podobne sú dve dlhé v príčasti prítomnom slovies IV. triedy, utvorenom tiež od 3. osoby plurálu prítomného času príponou *-ci, -cia, -cie,* ktorá sa skracuje pred koncovkou *-ia* na *-ci, -ca, -ce* (okrem dokonaných slovies, od ktorých sa neužíva prítomného príčastia): *biediaci, -ca, -ce; bieliaci, -ca, ce; blúdiaci, -ca, -ce; blúzniaci, -ca, -ce; brániaci, -ca, -ce; brúsiaci, -ca, -ce; búšiaci, -ca, -ce; dráždiaci, -ca, -ce; gániaci, -ca, -ce; hlásiaci, -ca, -ce; kúriaci, -ca, ce; líčiaci, -ca, -ce; márniaci, -ca, -ce; mlátiaci, -ca, -ce; náhliaci, -ca, -ce; páliaci, -ca, -ce; rútiaci sa, -ca, -ce; sláviaci, -ca, -ce; tíšiaci -ca, -ce; vábiaci, -ca, -ce; žiariaci, -ca, -ce* atď.

Slovesá IV. triedy, ktorých kmeň je zakončený na hlásku *-j,* majú koncovku v 3. osob. plur. *-a* za očakávané *-ia*[3] a zato prípona *-ci, -cia, -cie* sa nekráti: *dojaci, -cia, -cie; stojaci, -cia, -cie; strojaci, -cia, -cie* ap.

Jednotné číslo:

Mužský rod:		*Ženský rod:*	*Stredný rod:*
Nom.:	*chrániaci*	*chrániaca*	*chrániace*
Gen.:	*chrániaceho*	*chrániacej*	*chrániaceho*
Dat.:	*chrániacemu*	*chrániacej*	*chrániacemu*
Ak.:	*chrániaceho* (živ.) *chrániaci* (neživ.)	*chrániacu*	*chrániace*
Lok.:	*chrániacom*	*chrániacej*	*chrániacom*
Inštr.:	*chrániacim*	*chrániacou*	*chrániacim*

Množné číslo:

Mužský rod:		*Ženský a stredný rod:*
Nom.:	*chrániaci* (živ.) *chrániace* (neživ.)	*chrániace*
Gen.-lok.:	*chrániacich*	*chrániacich*
Dat.:	*chrániacim*	*chrániacim*
Ak.:	*chrániacich* (živ.) *chrániace* (neživ.)	*chrániace*
Inštr.:	*chrániacimi*	*chrániacimi*

[3] Koncovku *-ia* treba vidieť v západoslovenských tvaroch s dvojeným *jj* (koncovka *-jja* < *-jia*): *bojja sa, hnojja, strojja sa* ap. a z takých zjednodušením *jj* > *j* vysvetlíme stredoslovenské formy: *boja sa, doja* ...

V 7. páde jednotného číslo v ženskom rode sú až tri dlhé samohlásky hneď po sebe: *chrániacou, škúliacou, trápiacou, túliacou, vábiacou, vážiacou, zúriacou, žmúriacou* ap.

22. bránievať:

Výnimka, týkajúca sa kvitantívneho pravidla, zjavuje sa aj pri opakovacích slovesách, utvorených od slovies IV. triedy príponou *-ievať:*

blúdiť — blúdievať,
blúzniť — blúznievať,
brániť — bránievať,
brúsiť — brúsievať,
dáviť — dávievať,
dráždiť — dráždievať,
chrániť — chránievať,
chváliť — chválievať,
kriesiť — kriesievať,
kŕmiť — kŕmievať,
líčiť — líčievať,
mlátiť — mlátievať,
nútiť — nútievať,
páliť — pálievať,
prášiť — prášievať,
prúdiť — prúdievať,
pýšiť sa — pýšievať sa.
riadiť — riadievať,
riešiť — riešievať,
sláviť — slávievať,
slúžiť — slúžievať,
smútiť — smútievať,
strážiť — strážievať,
súdiť — súdievať,
svietiť — svietievať,
škúliť — škúlievať,
trápiť — trápievať,
tráviť — trávievať,
trieliť — trielievať,
trúbiť — trúbievať,
trúsiť — trúsievať,
trýzniť — trýznievať,
túliť sa — túlievať sa,
túžiť — túžievať,
údiť — údievať,
vábiť — vábievať,
vážiť — vážievať,
vláčiť — vláčievať,
žialiť — žialievať,
žiariť — žiarievať atď.

Táto výnimka nezostáva len v neurčitku, ale tiahne sa v celom časovaní vo všetkých osobách a vo všetkých časoch (pravda, časovacia prípona sa kráti):

Prítomný čas:

bránievam — *bránievame*
bránievaš — *bránievate*
bránieva — *bránievajú*

Budúci čas:

budem bránievať — *budeme bránievať* atď.

Minulý čas:

bránieval som — *bránievali sme*
bránieval si — *bránievali ste*
bránieval — *bránievali*

Priechodník prítomný: *bránievajúc*
Príčastie prítomné: *bránievajúci, bránievajúca, bránievajúce*
Príčastie minulé trpné: *bránievaný, bránievaná, bránievané.*

Celkom je teda 22 výnimiek, prípadov, v ktorých aj proti kvantitatívnemu pravidlu v slovenčine môžeme písať dve, po prípade tri dlhé slabiky hneď po sebe: pri podstatných menách 6 prípadov, pri prídavných menách 4, zámenách 2, číslovkách 4, slovesách 5 a príslovkách spôsobu 1; z nich 4 prípady, v ktorých treba písať až tri dlhé slabiky po sebe:

1. v podstatných menách ženského rodu, v 7. páde jednotného čísla: *čiapkárkou, lahôdkárkou, korienkárkou, sviečkárkou* atď.,

2. v podstatných menách stredného rodu v 2. páde množného čísla v prípone *-stiev: čiapkárstiev, lahôdkárstiev, oštiepkárstiev* atď.,

3. v prídavnom mene ženského rodu v 7. páde jednotného čísla: *čiapkárskou, lahôdkárskou, sviečkárskou, známkárskou* atď.,

4. v prítomnom príčastí v 7. páde ženského rodu jednotného čísla: *brániacou, chváliacou, kúriacou,* atď.

(Pokračovanie.)

T. B.:

PREUKÁŽKA — LEGITIMÁCIA AKO TERMÍNY.

Na mnohé dotazy a upozornenia, ktoré prišly na Jazykový odbor MS a redakciu SR, odpovedáme, že tvar *preukázka* bol uvedený aj do nových Pravidiel slk. pravopisu na základe článku o slove *ukážka,* uverejnenom v Slovenskej reči (VI, 286—289). V ňom v súvislosti so slovom *ukážka,* ktorého mäkké *ž* sme boli odôvodňovali, boli sme sa dotkli aj poslovenčenej formy *preukážka* za české *průkazka.* Vtedy formu *preukážka* s mäkkým *ž* podľa iných obdobných deverbatív *(ukážka, zakážka)* sme mohli iba predpokladať, a nie odporúčať na uzákonenie, keďže sme taký tvar nepoznali ani z nárečí, tým menej z literatúry. Zato sme ostali len pri tvare *preukázka* ako slove knižnom, hoci sme na druhej strane uznávali za jediný správny tvar s modifikáciou *-z+bka>-žka: ukážka.* No v praxi sa cítila úzka spojitosť s príbuzným tvarom *ukážka* s mäkkým

ž a jeho vplyvom začali užívať v novinách formu *preukážka*[1], hoci na úradných miestach ostávali pri *preukázke*.[2] Teraz táto dvojitosť môže odpadnúť, lebo niet nijakej pochybnosti o správnosti tvaru *preukážka* so stránky hláskoslovnej, o ktorú vlastne tu ide, keďže tvar *preukážka* s mäkkým ž môžeme už[3] doložiť z nárečia a literárnej tvorby spisovateľky Zgurišky: Toho roku je pekná *preukážka* na zbožie (úzus na západe, napr. Bánovce) — ukazuje sa, že bude pekné zbožie, mnoho zbožia; „... aby napiekla koláčôf, dnes večer k spievaniu na *„preukážku"* ..." ... Paracka ... mal predspevovať pri mŕtvom Bičianovi. Vedel, že k *„preukážke"* bude dáka tá pijatika (Bičianka z doliny 96—97).

Pravda, tento význam sa nekryje s významom *preukážka* = legitimácia. Ten treba hľadať v základnom význame materského slovesa *preukázať sa*, od ktorého je utvorené deverbatívum *preukážka*, podobne ako *ukážka* od *ukázať*. Ako sa význam deverbatíva *ukážka* zjavne srovnáva s významom materského slovesa *ukázať*, tak isto sa srovnáva aj deverbatívum *preukážka* s významom materského slovesa *preukázať sa*.[4] Teda podľa základného významu slovesa deverbatívum *preukážka* je čosi také, taká vec, ktorou *sa preukazujeme*, čím sme, čo sme a na čo podľa toho máme právo. Takto správne termínu *preukážka* náleží význam latinského termínu *legitimácia*. Obidve majú jednaký význam a možno ich zamieňať; *preukážka* je termín utvorený podľa českého *průkazka* a *legitimácia* je zas starý latinský termín, ktorý obstojí v slovenčine ako kultúrne slovo. Nemožno ho zavrhnúť, lebo sú aj slovesá *legitimovať*, *legitimovať sa* od toho istého latinského kmeňa, za ktoré niet

[1] Slovák zo dňa 15. júna 1939, str. 2 *(Preukážky* na železničnú sľavu ...), Slovenská pravda, 16. júna 1939, str. 2.

[2] Takto zväčša aj dnes pri úradoch. Ministerstvo železníc vydalo legitimácie s nápisom: *Preukázka* na sľavnené (!) cestovanie, no vo Zvestiach Ministerstva školstva a národnej osvety (III, 255) sú *preukážky*, hoci zas v Tlačovej oprave toho istého ministerstva, uverejnenej v Gardistovi (6. máj 1941, str. 3), stojí: Železničné *preukázky* (popri *legitimácie)*; tu obidva tvary sa používajú striedavo.

[3] Tvar *preukážka* sme boli len predpokladali (porov. SR VII, 287).

[4] Porovnaj význam na dokladoch: „...Keď ste *sa* vy *preukázali*, musíme sa i my." (Kuk. II,[2] 70), „... vy začiatočníci musíte najprv *preukázať sa* na starých kabátoch." (VIII,[2] 44), Platím, ako všetci tunajší majstri, a keď *sa preukážete*, i podvýšiť môžem (Taj. IV, 48), „... Ej, veď ja *preukážem* to, čo ani jedna *nepreukázala* ..." (Dobš., soš. 9, 44) atď.

nijakej náhrady. Zato popri novom termíne *preukážka* dobre možno používať aj starý latinský termín *legitimácia*.

Týmto sme sa so stránky hláskoslovnej celkom vyrovnali s problémom tvarov *preukázka — preukážka*. Otvorená ostáva ešte otázka deverbatíva *poukázka — poukážka*[5], dokiaľ k nemu nenájdeme materské sloveso *poukázať* v takom význame, aký predstavuje deverbatívum.[6] V úradnej praxi ďalej sa uplatňuje tvar *poukázka;* Nemocenská poisťovňa verejných zamestnancov má tlačivo: *„Poukázka k lekárovi"* a pošta má podobne: *Poštová poukázka*. V živej reči sa zaň oddávna užíva latinské slovo *asignácia* alebo len *ceduľka; poukázku,* posloven. *poukážku* poznáme len od prevratu vplyvom češtiny. Cez vojnu sme dostávali *ceduľky* na cukor, múku atď. *Asignácie* aj teraz vydáva horská správa na príslušný podiel dreva v hore (napr. v Bánovciach) alebo na zbieranie malín v lesnej kultúre (T. Sv. Martin).

Ján Chripko:

PRIMÁRNE INTERJEKCIE IMPULZÍVNE.

V novembrovom čísle SR objasnil som širšiemu čitateľstvu pochop interjekcie, čiastočne i pochop interjekcionálnej oblasti jazyka. Spomenul som i základné kategórie tejto oblasti. Po takomto všeobecnom úvode bude treba podať príslušný materiál slovenčiny postupne podľa kategórií. Bude to, hádam, osožné i preto, že tak nakoniec monograficky bude podaný jazykový poklad interjekcionálnej oblasti slovenčiny. Na nedostatok materiálu, čím myslím súpis interjekcií v jednotlivých jazykoch a ich dialektoch, ponosuje sa i O. Hujer v Listoch filologických (LF) r. 53, str. 184—186, v súvislosti s posúdením i odsúdením Schwentnerovej práce *Die primären Interjektionen in den indo-*

[5] Poslovenčený tvar *poukážka* aj s hláskoslovnej stránky nachádzame u Kukučína, ale to môže byť aj zásah *korektorov* (SR, l. c.).

[6] V ľudovej reči poznáme len *ukázať* a predpona *po-* je iba v iteratíve *poukazovať, napr.:* Všetko mu *poukazoval*, čo ako robiť (úzus). Aj pri literárnej forme *poukázať* ide len o *ukazovanie, ukázanie*, ale nie o význam, pochop, ktorý je vo forme deverbatíva *poukázka* od *„poukázať"*. Hľadaný význam slovesa *poukázať* nachádzame u Podjavorinskej: Má síce všetko, čo si žiada, ale sú to žiadosti vymerané, *poukázané* do istých hraníc (I, 53), ale na určenie významu potrebovali by sme viac dokladov.

germanischen Sprachen, Heidelberg 1924. Dnes stav výskumu tejto oblasti je hodne pokročilý, ale ešte ani zďaleka nevyčerpaný.

Začíname výskytove najčastejšími a zvukove najjednoduchšími *primárnymi interjekciami impulzívnymi*. Bežný termín *citoslovcia* tejto kategórii je najvlastnejší. Tieto interjekcie sú výrazom vnútorných pocitov, ktoré sú vyvolané vonkajším podráždením, čiže pôsobením vonkajšieho sveta na hovoriaci subjekt. Paul kedysi to nazval *Ausdruck der inneren Empfindung*. Tento mechanicko-fyziologický pochod (alebo môžeme ho nazvať i mechanickým v smysle mechanistických teórií všetkého denia) má tento smer: Činnosť ide od dráždiaceho podmetu ku človeku, ktorý sa tak stáva objektom. Podráždenie sa prenáša do centra nervového systému, odkiaľ „rozliatím", „nabitím", „nákazou", „inerváciou", alebo ako to nazveme, roznesie sa po celom tele. Navonok podráždenie sa prejaví fyziologickými reflexmi pohybovými alebo i zvukovými, o ktoré nám práve ide. Vyzdvihnutím reflexového momentu už nepriamo naznačujeme jednoduchosť dyšných zvukov, ktoré sa často nelíšia veľmi od nepočuteľného dýchania. Pretože my vnímame predovšetkým výsledok podráždenia na osobe, pokiaľ nie sme ňou sami, a pretože ide o zvukovú reakciu na popud nezvukový, a hlavne preto, že často ide aj o vonkajšie zvukové vyjadrenie vnútorných stavov subjektu (hovoriacej osoby), vonkoncom citových stavov, hovoríme tejto kategórii *interjekcie subjektívne*.

S hľadiska statického i dynamického sme nútení začínať najjednoduchšími interjekciami impulzívnymi, to jest čisto *vokalickými*.

Už i analogicky podľa detských zvukov môžeme sa domnievať, že prvopočiatočné zvuky sa vyznačovaly jednoduchosťou. Mohly to byť a iste i boly len interjekcie čisto vokalické.

Treba sa domnievať, po prvé, že boly veľmi hojné, a po druhé, že pri počiatkoch tvorenia reči vystačovaly na veľmi širokú oblasť významovú. Prvopočiatočné artikulované zvuky boly jednohláskové, či už vokalické alebo konsonantické. Pravda, nemôžeme ich rozoberať s hľadiska foném nocionálnej oblasti, pretože sú výrazmi vetnej platnosti, teda širšej sémantiky. V dnešnej slovenčine sa vyskytajú tieto vokalické interjekcie:

á vyjadruje údiv: *Á*, to sú pán Vatral! (Kavec, Grapy 70)

vyšší stupeň prekvapenia sa vyjadrí predĺžením, v písme určitou „reduplikáciou" grafiem: *Áăá,* i vy ste tu? (úzus),

zľaknutie: *„Á . . . á . . . á!"* Môj výkrik desne sa niesol poľanou (Kuk. X, 40),

smiech: veselo sa im zasmial. *„Á-á!* Solidnosť! Pekne! Haha!" (XIII, 217),

vyhrážanie: *A-a-á . . .* vrahu . . . krv . . . neujdeš!!! (Rázus, Šípy duše 87),

fyzická bolesť: „Juro, jedz"..*„Á-á-á,"* ako by chcel povedať: „Veď jem, ale čože, keď ti je... nuž nemožno!" (Kuk. XI², 134);

a vo veršoch je rovnako interjekciou, i keď sa vidí, že je čírou spojkou:

a cár s okom sklopeným na bojišti stojí;

a čo, azda tých padlých Slovanov sa bojí (Chalupka, Spevy 12).

— Iterjekciou je *a* opytovacie: „. . . nuž ale dnes boly rozdané vysvedčenia —" . . .„Ah tak. Áno, *a*?" „A ja budem musieť povedať, že . . ." (Torberg-Knap, Žiak G. zmaturoval 179).

Krátke úsečné *ă* vyjadruje rozhodnosť: *A,* nechám to!

a okrem uvedených príkladov vyjadruje nenávisť, súcit, nevoľu a pod. Jeho smysel sa dá pochopiť kontextom v písme, afektom (vnútorným kontextom) v hovore.

V spojení s interjekciou *ba* má význam odporovací: Daj jablko! — *A ba!* (= Nedám!); pri údive: Bola ich tam strašná kopa (ľudí). *A ba!* (= Nevrav!?!). O sekundárnych tvaroch *a ba hej, ale ba hej* ap. zmienime sa v inej súvislosti.

a + *h* > *ah.* Interjekciu *ah* radím medzi interjekcie vokalické, pretože *h* je tu dyšný zvuk, ktorý vzniká hlasivkovým záverom, teda vrátením hlasiviek do nehybnej polohy.

Význam senzitívny: *Ah,* vydýchol, keď dopil. — Je to zvukovým reflexom na príjemný chuťový vjem. Aj zívnutím vydávame artikulovaný zvuk, i keď nie vždy. *„A-áh!"* zazívalo vo voze znova (Kuk. XI², 29).

V takomto prípade je to tiež interjekcia, pravdaže, ak zvuk bol skutočne tak artikulovaný a ak nejde len o grafematické prevedenie zvuku neartikulovaného.

Prekvapenie: „Narážky? Aké narážky?" „Nuž — na toto dievča". *„Ah,* taák —! Nemusíš mať strachu". (Torberg 51),

okúňanie: *Ah,* požičajú mi päťdesiat korún (Fr. Kráľ. Cesta zarúbaná 91),

príjemný údiv: *Ah,* jaká driečna mladucha! (Sládk., M. 35),

výraz odvahy: „*Ah* — čo! Azda mi moja Dorica nezahynie..." (Kuk. IV⁴, 194),

strach: *Ah,* to sa ozýva, čo srdce prerýva! (J. Kráľ, Balady a p. 40),

prosba v úzkosti: „*Ah,* nehovorte — nehovorte!" (Kuk. V⁴, 105).

ah — ako interjekcia intelektívno-logická: „A si tu len sama?" „Ah — mať išli do sklepu, sú tiež tuná." (Kuk. II⁴, 69). Vidíme, že *ah* je vo význame *nie.* Je to vlastne silnejší zápor, ktorý je bežný vo vrstve vzdelanej i v pospolitom ľude. V poslednom použití má zjavnú vetnú platnosť. Samo *ah* už vlastne vyjadrilo: *Nie, nie* som sama! Druhá, priradená veta len ďalej vysvetľuje, kto ešte je tam. V iných prípadoch má tiež vetnú platnosť, ale natoľko oslabenú, že sa cíti potrebné ešte raz opakovať už výrazom *ah* vyjadrenú myšlienku: „*Ah,* nehovorte, nehovorte! Tak sa stáva *ah* enklitickým.

ach je významove i foneticky veľmi blízke intejekcii *ah.* Vzniká silnejším rekurzívnym hlasivkovým záverom. V literatúre môžeme pozorovať častú zmenu *ah* a *ach.* V povedomí hovoriaceho skoro vždy je to jeden sémantem. Len spisovatelia graficky ho podávajú dvojakým spôsobom.

Význam:

dojímavé prekvapenie: *Á,* to sú pán Vatrál! *Ach,* ozaj, tatuško! (Kavec, Grapy 70),

závisť: *Ach,* či mu je tri svety! (Kuk. II⁴, 38),

úžas: a toto je čo? *Ach,* — žasne, — poznajúc skvost na prvý pohľad. (Rázus, Krč. kr. 344),

pobožný vzdych: „Bože, keby ja mal dieťa, ako som si žiadal! *Ach*..." (Kuk. I⁴, 27),

zarazenie: posotila ňou (rukou) totku, znakom zarazenia. „*Ach,* choďteže — choďte!" (I⁴, 41),

úľava duševného napätia: „*Ach,* keď ste len prišli. (Kuk. III³, 112),

telesná únava: „*Ach,* či som ustatý!" (II⁴, 44),

silné preľaknutie: „*Ach,* ako som sa zľakol!" (III³, 94),

trpký úsmev: „... Ak sa dobre skončí, naveky vás budem spomínať." „*Ach,* čerta!..." (V⁴, 33). V danom prípade interjekcia má význam odporovací so silným emočným prifarbením. Stupeň emocionality môže byť, pravda, ľubovoľný. Tak napr.

ach vyjadruje jemný afektný zápor: „A predsa sa čosi hneváš. — Ja? *Ach* — ja sa veru nehnevám." Ináč zafarbený je afektívny zápor: A Mojžiš sa jej usmieva. „*Ach,* iďte a necigánte..." (Kuk. VII[3], 15),

zápor s nedôverou: „...veď ti ich ja nevezmem!" „*Ach,* hej! A potom nedaľ". (Kuk. VII[3], 104),

zápor s vysvetľovaním: Do desu tečie mĺkva pantomina. *Ach,* to je tanec nahých tieňov večera (Novomeský, Ned. a romboid 74).

Bolo by zdĺhavé uvádzať príklady na všetky variácie emočných stavov. Dostačí sumárne uviesť, že interjekcia *ach* je výrazom (okrem uvedeného) oduševnenia, pocitu príjemnosti alebo nepríjemnosti duševnej i fyzickej, pocitu duševnej otupenosti a otrávenosti, pocitu ľúbosti, výrazom vrelosti, výrazom životnej múdrosti: „*Ach,* často nevieme ni o tom, kto zmiera pred oltárom naším." (Lukáč, Dunaj a Seina 50), výrazom zadumanosti, zatúženia, zvedavosti, hnevu, blazeovanosti a pod.

Časté je použitie tejto interjekcie pri gradácii: ...prijmi, *ach,* prijmi pieseň tú srdečnú! (J. Kráľ, Balady a piesne 76).

Interjekcia *ach* často býva úplne bezfarebná: A ty rickneš sťa by vo snách — poďte, poďte, poďte — *ach.* Tu stratila svoju intenzitu a je postavená do verša len pre rým.

V prípade „*Ach,* aká to zima!" interjekcia je impulzívnosenzitívna na rozdiel od vyššie uvedených príkladov, prevážne impulzívno-emočných. V reči i literatúre však prevláda interjekcia emotívna. Napr. u Smreka je skoro v každom riadku: *Ach,* odpusťte mi náhlu bolesť túto (Básnik a žena 51); pesimizmus: *Ach,* čo ťa nadchne dnes (13). U neho táto interjekcia je skoro až intelektívna. Človek má dojem, že jeho osoby poväčšine z blazeovanosti a vyčerpanosti chcú podávať citové výroky, ale nedostáva sa im citu. Ja to tu uvádzam len ako markantný príklad na prechod interjekcie z jednej podkategórie do druhej. U Kukučína každé *ach* má plnú svoju intenzitu: „Považ si len, starý, no!" „*Ach,* Bože, s tebou!" (VIII[2], 102), „Ako ste šli?", „*Ach,* nuž do polovice pešo a potom na nohách" (104).

Všimnime si bližšie interjekcie *ach* s hľadiska syntaktického. Vo zvolaní „*Ach,* môj milý!" *ach* nemá vetnú platnosť. Rovnako jej nemá vo spojení s nominálnou vetou čiže sekundárnou interjekciou *ach beda!* Takýto prípad nastal spojením *ach*

a *beda* a ešte dosiaľ v literatúre nájdeme medzi nimi čiarku: „*Ach, beda!*" Keď stojí samostatne, vetnú platnosť má. Jej smysel sa pochopí z intonácie a kontextu. Tak napr. sa hovorí o biede ľudského života a niekto si povzdychne: „*Ach!*" Tu *ach* môže znamenať: Už sa mi nechce ani žiť; ten život je ťažký ap. Zreteľnú vetnú platnosť má vo spojení ako: A: „Ja umriem!" B: „*Ach!*" — čo znamená: *Nie,* neumrieš! V prípade: „*Ach,* choďteže, choďte!" má tiež vetnú platnosť. Ide tu o súvetie priradené. Znamená asi: Mám dosť starostí, a preto choďte. Nakoniec ešte raz vyzdvihujem, že v interjekciách *ah, ach* dominantným prvkom je vokál, naproti tomu *h* i *ch* je len výdychová hláska.

Ďalej v slovenčine sa vyskytuje čistovokalické krátke *e* ako primárna interjekcia. Tvrdenie, ako napr. Schwentnerovo, že toto *e* je za ide. *ē* (indoeuropský dlhý vokál), je problematické, ak nie vonkoncom nesprávne, ale nás tu zaujíma viac zreteľ synchronický.

Použitie interjekcie *e* pri bolesti, hneve, v nevoli a pod. je dosť časté. Pri prekvapení tón je krátky a vyšší, pri bolesti je nízky a ťahavý i ťažký, až sa končí hlasivkovým záverom trochu hlasným (*e—eh*). Vo vete: „...*E,* malo by sa niečo, malo..." (urobiť!) (Kuk. XIV, 116) ide o výraz rozhodnutia, ale i bezradnosti. V takom prípade stupeň emocionality je veľmi nízky, interjekcia je impulzívno-intelektívna. Tak isto vo vete: *E,* nech sa stane, čo sa stane! Použitie *e* pri volaní „*E,* bratu!" je zriedkavé, ale tiež vyskytuje sa. Znamená toľko ako volanie: „*Hej!* bratu!" Častejšie je vo spojení: „*E,* a ešte čo by si nechcel." Má vlastne význam odporovací.

e — výraz nemého, ktorým na seba upozorňuje, patrí tiež k interjekciám, pretože pri počúvaní v konkrétnom prípade mal som dojem čistej artikulácie.

Hodne predĺžené *é* (*ē*) už patrí skôr do skupiny interjekcií reprezentatívnych. Jedna osoba napodobňuje inú: — Ē-é! — vyplazí chlapčisko jazyk. (Rázus, Maroško[1] 83).

eh — výraz nevole: „*Eh,* strýko, o tom ťažko hovoriť..." (Jilemnický, Víťazný pád 80),

polomrzuté filozofovanie: „... *Eh,* všetko sa premieňa na svete, a vždy len na horšie!" (Kuk. XI[2], 108),

ľahostajnosť: — Veď je to tvoja pesnička! — *Eh,* — pohodí ľahostajne rukou (Rázus, Krč. kráľ 156),

preľaknutie: — *Eh!* — zachvie sa v tom Palko (bol by padol do vody) (Maroško[1] 77),

káranie a dohováranie: *Eh,* syn môj, uznaj i nám starým. Ty povieš — predsudky. (Kuk. IV[4], 121),

radosť: „*Eh*", striasol sa . . . „Či mi je zle!" (Kuk. II[4], 133),

hnev a vyhrážanie: Obruče, rád bych ešte zakričať | . . . a zdrúzgať vás! | . . . mať svet rád — ručníkom mu mávať | a miesto udrieť päsťou — požehnávať. | *eh!!* (Rázus, Šípy duše 41.)

ech — káravé napomínanie: — Ech, — . . . zabil by si, nezačínaj! (Ondrejov, Zb. ml. 235),

zlosť: „*Ech,* sukin syn!" (Kavec, Grapy 192).

Časté je spojenie interjekcie *e, eh, ech* s vokatívom; vždy vo význame káravom: „*E,* ženo!" čo znamená: Čo to robíš, ženo? nerob to!

eh vzniká tak, že *e*-ové nasadenie skončí sa ľahkým záverom hlasiviek. Pri *ech e*-ové nasadenie môže byť i slabé i silné, ale hneď vzápätí nastáva ešte pritlačenie a tak vzniká trená spiranta velárna, až guturálna. Intenzita koncového silného nasadenia zodpovedá silnejšiemu senzitívno-emotívnemu podráždeniu, a preto *ech* je výrazom silnej nevole, hnevu, vyhrážania ap.

i vyjadruje radosť, údiv a fyzickú bolesť pri momentánnej fyziologickej reakcii na momentánny impulz, napr. pri pichnutí. Pravda, dlhšiemu stavu fyzicky nepríjemnému zodpovedá *í* (*i* dlhé). Tak isto je dlhé *í* pri údive: *Í,* čo to len vidím.

ih — pri údive a prekvapení: *Ih,* bysťubohu, veď to čierny Jack! (Rázus, Bača P. 202),

fyzicky nepríjemný pocit: — *Ih!* páli! — Anka hodí prvá cigarku do močidla (Maroško[1] 42),

radosť: — *Ih, ih!* — ukazujú (deti) . . . na prebrnklú svižkú rybku — vidíš? (Maroško[1] 38),

bolesť: — *Ih!* — skučia chlapci od bolesti (Maroško[1] 188),

hnev: — *Ih,* otca tvojho! (Maroško[1] 41),

zlosť: „No veď sa tak nehorši!" „*Íh!* kde že by nie! Druhí sú už dávno doma a tento starigáň? (Čajak, Pred oltárom 151).

u — rovnako ako *i*, je výrazom bolesti,

uh — pri zlosti: A teraz, máš ho, *uh!!* — i počne biť . . . — *Uh!* — práska. — (Rázus, B. P. 89) (*uh* je výkrik za každým úderom — bijúci si tak pomáha),

hrôza: — *Uh,* — zachveje sa pani od hrôzy, zazrúc naraz človieča-opicu . . . — *Uh!* Desné! (Krč. kráľ 55).

o vyskytuje sa vo všetkých indocuropských jazykoch ako zvolanie. Je najčastejšie vo spojení s vokatívmi, ktoré samy osebe už majú charakter interjekcie pripojenej na určitú predstavu. Okrem toho interjekcia *o* je výrazom rozmanitých citov: radosti, smútku, údivu, úžasu, prekvapenia, dojatia, sklamania, bôľu, nárek ap.; *o* si zachovalo charakter primárnej interjekcie, pretože neriadi určitý pád, pokiaľ nie je ustálenou predložkou, ale môže stáť pri každom páde (*ó,* chlap; *ó,* chlape; *ó,* chlapovi atď.). Vyjadruje sa ňou:

vyhrážanie: „*Ó,* darmo tajíte, viem ja dobre všetko." (Kuk. XVII, 434),

vrúcne oslovenie: „. . . poznať ženu | i lásku jej. *Ó,* dolce Paradiso!" (Smrek, Básnik a žena 42).

Sem patria všetky vokatívy s enklitickou interjekciou *o.* V nich jasne vidno, že ono je interjekciou výrazne emotívnou. B. Lukáč je najtypickejším básnikom, ktorý u nás používa interjekcie *ó* v tomto spojení. Tak verš dostáva hymnicky povznesenú náladu, jej tón robí dojem tónu biblického: „*Ó,* sestra, ty neumrieš | na čele perlí sa mi znoj | už nikdy nepoviem ni slova | a sňahulienka zamatová | uletí vždy, *ó* Bože môj!" (Luk., Dunaj a S. 56).

Alebo dobrorečenie: „*Ó,* áno, Pane, prijmi za to vďaky ruže . . ." (Spoveď 108),

pri modlitbe: *Ó,* požehnané zeme trudy, | *ó,* požehnané znoje ľudí. | *Ó,* požehnané očú dvoje, | *ó,* požehnané bozky Tvoje. (Dunaj a Seina 13),

pocit strachu: Som sám. *Ó,* v mojej ruke chvejúcej sa trasie sa kytara (Spoveď 52),

pocit príjemnosti: *Ó,* v uchu melódia hudie (Spoveď 68).

V takých a podobných príkladoch vždy ide o povznesenie nálady. Často slovo sa opakuje, k nemu je priložená interjekcia *ó,* čím význam slova veľmi zosilnie: Tá noc, čo dnes je, stará je, *ó* stará . . . hrozná je, *ó* hrozná (Lukáč, Spoveď 20). Pri takejto gradácii nastane zvýšenie hlasu, tón zvážnie.

Interjekcia *ó* vo význame odporovacom: „*Ó,* nieže tak, môj sokole!" (Kuk. V⁴, 11). Pravda, tu je ešte záporová logická interjekcia *nie,* ale inokedy postačí kontext s intonáciou, aby *ó* malo záporový význam. Pri silnej afektácii a vo speve *ó* je hodne

predížené. Pri speve toto *ó* má výslovnosť oveľa širšiu a blíži sa k výslovnosti *a*, pretože jeho artikulácia je ľahšia.

Dnes interjekcia *ó* väčšinou už nemá vetnú platnosť. Je len deiktickou časťou vety nominálnej. Dobre to vidno na vokatívoch, kde dnes už veľmi často ani niet čiarky: *Ó Bože!* V staršom štádiu jazykovom pravdepodobne bolo viacej citových interjekcií a ich vetná platnosť bola hádam badateľnejšia. Teraz skutočne niekedy (a dosť často) je veľmi ťažko zistiť, či interjekcia *ó* v určitom spojení má vetnú platnosť, či má funkciu interjekcie a či nejde už len o partikulu. Keď poviem: *Ó, jé,* to si si dal! (napr. porezal si sa), vyslovím údiv i súcit. V tomto spojení *ó* ešte má vetnú platnosť.

oh, ktoré je len variantom interjekcie *ó,* zachová vetnú platnosť.

Vyjadruje údiv: „Zdá sa mi, že ste čertom podšití . . ." | . . . „*Oh* — a to prečo?" (Kuk. XVI, 97),

výkrik bolesti: „*Oh,* nerobte — dajte pokoj . . ." (V⁴, 17),

duševný bôľ: „*Oh,* prečo som dožil tento nešťastný deň!"

úpenlivú prosbu: i v najhorších cti svoju krv, synu! | . . . *oh,* zaklínam ťa. — Zaklínam, synu!! (Rázus, Šípy duše 81).

oh často býva výrazom plaču, vyvolaného duševným hnutím: „Ach, moje dieťa . . . ísť do škôl . . . byť pánom . . . *oh* . . ." (Kuk. VII³, 46).

oh citové: „Stojíš dobre, Líza?" „*Oh,* áno." (Torbeg 137),

pri výsmechu: „*Oh,* ty blázon, majú koho ľudia spomínať." (Kuk. VI, 55),

pri veselom smiechu: „*Oh* — nepotrebujete sa báť, pàpe!" (Kuk. V⁴, 110).

Zatiaľ čo interjekcia *oh* je výrazom príjemného pocitu, jej fonetický variant je najčastejšie výrazom bolesti: „*Oh,* kdeže na svete najdem potešenia! . . ." (Kráľ, Balady a p. 68),

pri úľaku zo strachu: „Pane Bože, to je mátoha! *Och,* Eva, Eva, už som tam." (Kuk. III³, 175).

Ipulzívne interjekcie *oh* a *och* majú vetnú platnosť. S nasledujúcou vetou tvoria súvetie priradené a na rozmedzí je čiarka.

K impulzívnym, a to senzitívnym, patria ešte dve interjekcie čisto vokalické: *au* a *ou.* Sú výrazom pocitu bolesti. Dotyčný na popud hneď vykríkne. „*Ou!* (*au!*) to bóli."

Tým interjekcie čisto vokalické sú vyčerpané. Nabudúce zase o interjekciách čisto konsonantických a ostatných. Uvádzať príklady na každý citový odtieň nebolo by možné, ale ani potrebné. Uvedené príklady dostatočne objasňujú sémantiku najjednoduchších artikulovaných zvukov, vydávaných človekom.

Anton Jánošík:

VÝSKUM SLOVENČINY.

KVANTITA OSOBNÉHO PRISVOJOVACIEHO ZÁMENA *MÔJ, TVOJ, SVOJ* A *NÁŠ, VÁŠ.*

Na kreslených plakátoch a iných oznámeniach, vyvesených obyčajne za sklom vo výklade, ktoré neprešly rukou korektora tlačiarne, vidať tvary s dlhou kvantitou: *naších, vaších* . . . (Na tieto fašiangy bolo vidno taký tvar na plakáte Živeny za oblokom hotela Slovan v Martine.) Nájsť ich aj na úradných odpovediach spolkov, úradov, v súkromných listoch a nie sú zriedkavé ani v školských úlohách najmä žiakov nižších tried[1], hoci ako dôrazne sa žiakom pripomína, že pri osobných prisvojovacích zámenách všade príde krátke *i* okrem jed. inštrumentálu.[2]

V lanskom ročníku Slovenskej reči (str. 233 n.) boli sme dokázali správnosť dlhej kvantity pri tvaroch ukazovacieho zámena 3. osoby *ich, ím* a ich predložkových foriem *nich, ním* na tom základe, že tvar po zaniknutí ъ sa zmenšil o slabiku a za vynáhradu dostal predĺženie samohlásky, podobne ako je tomu pri podstatných menách typu *ryba* (porov. *silъ > síl, silamъ > silám).* Ten istý kvantitatívny zjav, predĺženie je aj pri tvaroch

---

[1] Najistejšie možno to vypozorovať na úlohách žiakov nižších tried. Systematicky všímal som si tento zjav ešte za Československej republiky v školskom roku 1938/39 u žiakov nižších tried martinského gymnázia.

[2] Je zaujímavé, že práve naopak v jednotnom inštrumentáli býva v nárečiach krátka kvantita, a to akiste vplyvom náležitej krátkej kvantity množ. inštr. *-imi, -ima* (dial.). Podľa nárečia krátku kvantitu v jednotnom inštrumentáli na rozdiel od dlhej množného zachycujú aj žiaci vo svojich úlohách, napr.: verklikár so *svojim* papagájom (školská úloha z II. b triedy), *Mojim* rodiskom je Kostolná (II. b), *Mojim* rodným krajom sú Mošovce (II. b), Najväčším *mojim* potešením bolo (III. c), i so *svojim* koňom sa vracia (III. c), od radosti nad *svojim* šťastím (III. c), Blúdil už so *svojim* koňom tri dni (III. c) atď. Naproti tomu v množ. datíve v tých istých úlohách sú dlhé kvantity (porov. doklady str. 225).

množného gen. - ak. - lok. osobného prisvojovacieho zámena *mojích - tvojích - svojích* a dat. *mojím - tvojím - svojím*. Medzi tvarmi obidvoch zámen je úzka súvislosť čo do pôvodu a vzniku dlhej kvantity. Pri tvaroch osobných prisvojovacích zámen formy *ích, ím* sú vlastne koncovkami, čo najmä vidno pri skupine *mojích - tvojích - svojích — mojím - tvojím - svojím;* pri skupine *naších - vaších, naším - vaším* nie je to také zjavné, keďže tu bola hláskoslovná modifikácia: naších < *nas+jichъ*, *vaších* > *vas+jichъ* a *naším* < *nas+jimъ*, *vaším* < *vas+jimъ*.

Koncovky *-ích, -ím,* keďže sú zároveň aj tvarmi ukazovacieho zámena 3. osoby *on*, v tvaroch osobných prisvojovacích zámen: *mojích - tvojích - svojích, mojím - tvojím - svojím* možno pokladať za druhý člen zloženiny, ktorej prvým členom je koreň jednotlivých osobných zámen.[3] Pri tomto stanovisku je zrejmé, že v týchto a ostatných tvaroch osobných prisvojovacích zámen sa mohla vyvinúť len spoločná kvantita po zaniknutí koncových jerov s tvarmi zámena 3. osoby. Ako je náležitá dlhá kvantita v prípade *ích* < *i/chъ* a *ím* < *i/mъ*, podobne tak aj v zložených[4] tvaroch *mojích - tvojích - svojích (*> *mo+jichъ - tvo+jichъ - svo+jichъ)* a *mojím- tvojím - svojím (mo+jimъ . . .)*. V nárečiach sa vyskytujú tvary aj bez hiátového *j*, čo tiež ukazuje na zloženinu: *moích - tvoích - svoích, moím - tvoím - svoím*.[5] Pri formách *naších - vaších* a *naším - vaším* súvislosť s tvarmi *ích, ím* nie je taká zjavná ako pri *mojích . . ., mojím . . .*

V ostatných tvaroch podľa foriem ukazovacieho zámena *on*[6]

---

[3] Porov. koreň latinských osobných prisvojovacích zámen: *me-us, tu-us, su-us,* lenže tu sú koncovky prídavného mena; v slovenčine ku koreňu zámena je pripojené ukazovacie zámeno *jь, ja, je,* pravda, okrem nominatívov, kde sa od nich nezachovaly vlastné tvary. (Porov. české nominatívy *jenž, jíž.)* Tvary *-jích, -jím* ako časť zloženiny sú vlastné formy *ích, ím* s hiátovým *j*: *mo-jích, tvo-jích, svo-jích — mo-jím, tvo-jím, svo-jím.* Pravda, zrejmejšie zloženiny sú tvary nominatívu a ostatných pádov zámen *voľakto, lecikto, ledakto* ap.

[4] Najlepšie ukazujú na to, že pri prisvojovacích zámenách ide vlastne o zloženinu, dlhšie, nestiahnuté tvary opytovacieho zámena *čij, čija čije,* kde sa zachovaly aj pôvodné tvary zámena *jь, ja, je;* porov. skloňovanie v dialektoch, napr. v bánovskom: gen. *čijého - čijéj,* dat. *čijému,* lok. *čijom,* inštr. *ščijim . . . čijích, čijím, ščijima.*

[5] Doklady zo súpisu: predstaviu ju *svoím* hosťom (IV, 260), Posbjerau *svoích* . . . Našjeu on *svoích* (Král, Neznáme básne 67) ap.

[6] Podľa slovenských nárečí pri zámene *on* aj v spisbe nachádzame krátku kvantitu (na rozdiel spisovnej dlhej) v inštrumentáli jednotného čísla s *nim* (porov. poznámka 3 v SR VII, 234) oproti dlhej v množnom

na koncovke je taká kvantita ako aj v spisovnej reči. Takto krátka kvantita v nominatíve jednotného a množného čísla: *môj - moja - moje, tvoj - tvoja - tvoje, svoj - svoja - svoje, náš - naša - naše* (z *nas+je - nas+ja - nas+je*), *váš - vaša - vaše — moji - moje, tvoji - tvoje* ... Tak isto v množnom inštrumentáli: *mojimi - tvojimi - svojimi, našimi - vašimi.* No v niektorých nárečiach sa vyskytujú pri nich aj dlhé kvantity podľa složených foriem prídavných mien (vzor *boží*), ale podľa systému kvantity samých tvarov patrí im krátka kvantita; pri obidvoch nominatívoch sú zjavne menné tvary a takým rozhodne prináleží krátka kvantita.[7] Ani formy s dlhou kvantitou *mojích - tvojích - svojích, našich - vašich* a *mojím - tvojím - svojím, naším - vaším* nie sú formami složeného skloňovania, hoci sa takým na prvý pohľad ukazujú; čo do vzniku sú to vlastne menné formy (porov. *svojích - síl, svojím - silám).*

Niektoré doklady podľa jednotlivých období:

a) Doba predbernolákovská a bernolákovská:

mojích - tvojích - svojích: tíchto *mogích* proseb (Bajza, Kresťánského Katolického Náboženstwa I, 34), Muhammed *swogích* ... pozbuzuge (216), z bratruw *twogích* (277), rečí *mogích* (390), cést *swogích* (460, 614), od roďičuw *swogích* (513), Učedlní-

---

datíve (k *ním*) a tak podobne v tomto páde aj pri osobných prisvojovacích zámenách: (so) *svojim-tvojim-svojim, našim-vašim,* napr.: hľadí svetlým *svojim* okom (Ferienčík, Jedľovský učiteľ 16), „... som ja pánom *tvojim*" (84), jej modlitbu rušiť hlasom *svojim* (101), Temná noc všetko zahalila so *svojim* plášťom (Beblavý, Janošík z 1930, str. 14), i s *vašim* otcom (134), *svojim* pekným ... hlasom (Kal., Knieža liptovský z 1873, 121), slnce ... *svojim* ohňom obleje (122), „za *mojim* synom (Milkov hrob z 1872, 53), „...Budeš *mojim* vodcom ..." (69), „nebudeš nikdy zaťom *mojim* ..." (106), za *svojim* cieľom ... za *svojim* pôvodným cieľom (Gardista z 21. XII. 1940, str. 3), *Našim* kapitálom je práca (22. XII. 1940, 4) a iné. Podľa systému však patrí dlhá kvantita a takú načim aj písať, i keď v nárečiach býva aj krátka, voľajakým vplyvom, spôsobom skrátená podobne, ako napr. v prípade množného genitívu *kosti* za *kostí* a v jednotnom lokáli na *uhli* (porov. záp. nárečie).

[7] Existujú aj formy s dlhou kvantitou podľa skloňovania prídavných mien: zo *svojimi* kamarátmi (Stanislav, Liptovské nár. 502), Páni *moji* (Král, Neznáme básne 99), rodáci *naši* (Dom. pokladnica I, 234), predkovia *naši* (Kal., Knieža liptovský z 1873, 14), „... kde s ozbrojenými spojenci *vašimi* idete?" (162), „... *našimi* vojskami..." (171), mládniky *svojimi* listami (Milkov hrob z 1872, 110), hriechami *svojimi* (Abaffy, Poď k Ježissowi! 8), *naši* vrahovia (Capko, Sirôtky 37), *tvoji* bratia (Andersenové rozprávky z 1922, 55), na *mojú* prvú milenku (71), *svojimi* neznámymi brehmi (Dionýs Balogh, Historia podivných príhod Robinzona Kruzoe 3) a inde.

kuw *swogích* (609), méno Otcuw *mogích* (676), práteľuw *swogích* (686), nawráťim Sudcow *twogích* (Palkovič, Swaté Písmo II, 6), powolal sem udatních *mogích* (21), na Horách *mogích* (23), do Swaťin *swogích* (25), w Ušoch *mogích* (31), Úst *mogích* sa nepítaťe (41), Sinow *mogích* (61), o Sinoch *mogích* (65), Množstwo Čarow *twogích* (67), z Úst *mogích* (68, 213), prinesú Sinow *twogích* . . . Prach *twogích* Noh . . . Nepráťelow *twogích* (71), do Úst *mogích* (215, 716), Ozdobu Záponék *swogích* . . . Obraze ohawnosťí *swogích* a Modlí *swogích* (219), w Ušoch mogích (593), Sluhow *swogích* (Habel, Učeňí Múdrosťi kresťanskég II, 50), na *swogích* Nepráťelow (III, 10), Nepráwosťi *swogích* Ďětek (Hulyák, Celoročné Neďelné Kázňe I, 82), o Hŕichoch *mogích* (187), *swogích* Hŕichow Ohawnosť (II, 37), Ged *swogích* Reči (63), *mogích* Zásluh učastní bit (71), we Wiplňeňí *swogích* Slubow (85), od *swogích* Milowňíkow (Gazda, Hortus Florum I, 7), w Príkazoch *swogích* zgewil (11), w *swogích* Listoch (34), we Dňoch *swogích* (57, 60), Darow a Milosťi *swogích* . . . w *swogích* Potrebách (65), Boh w Swatích *swogích* (70), stál na Nohách *swogích* (75), Poslucháčov *mogích* (76, 81), Cťitelow *twogích* (94), w Prácách *swogích* (115, 153), od *swogích* Cér (223), od *swogích* Nepráťelow (275), Poklad *swogích* Milosťi (277), w Očách *swogích* (316), w Pesňičkách *swogích* (359), *swogích* Cťitelow (408, 409), z Ust *swogích* (II, 76), poslal *swogích* Učedeľníkow (81), w Prácách *swogích* (83), *swogích* milích Sinow (104, 106), *twogích* milích Sinow (110), w *swogích* Káznach (252), od Preďeďow(!) *swogích* (320), w Rukách *swogích* (367), *swogích* Apoštolow (413), *mogích* wác ňikdi ňeuzrel (Básňe Gana Hollého, zwazek I, 46), na *mogích*... Rukách (126), u *mogích* Hodnosťi Slowákow (130), do *mojích* Gamek (136), *mogích* . . . Sláwow (193), do *mogích* . . . Pazúrow! (II, 42), *swogích* Učeďeľňíkow (III, 93);

m o j í m - t v o j í m - s v o j í m: swítník nohám *mogím*... swetlo chodníkum *mogím* (Bajza, Kresť. Kat. Náb. I, 425), očum *twogím* (449), k Služebníkom *twojím* (Palkovič, Sw. Písmo II, 50), Modlám *swogím* (218, 249), dáwala wšeckím *twogím* Milowňíkom (232), Wipráwagťe to Sinom *swogím* (345), sem prikázal Služebňíkom *mogím* (387), ge k *twogím* Službám (Hulyák I, 174), *swogím* Učedeľňíkom powedal (II, 173), *mogím* Poslucháčom, srdečňe winšujem (Gazda, Hortus Florum I, 2), nedáwagú *swogím* Roďičom (13), k *swogím* Lahudkám (16), predložím . . . *mogím* Poslucháčom (291), k *swogím* Ďětkam (387), dal Kožu . . . Prenasledowňíkom *swogím* (II, 90), Anďelom *swogím* Boh prikázal (113), oznámil *swogím* milím (419), Čili som *mogím* Pánom . . . statečňe slúžil? (Daniss, Kázňe III, 137), Ďakugem *mogím* Roďičom! (403), Lásku k *Swogím* (465);

n a š í c h - v a š í c h: O *nassých* časoch (Krestianské Navčenj 3), Za *nassých* časůw (31), Nepráteľůw *nassých* (36), z *nassých* protiwnjkůw (168), dúš *wašších* (Bajza, Kresť. Kat. Náb. I, 30), hŕichuw *wassích* . . . zlosťí *nassích* . . . nepráteľuw vassich (315), počet prawďiwich *nassích* mučedlníkuw (341), Búh Otcuw *nassích*

(375), „... *nassích* nábožních Otcuw ..." (406), odporních *nassích* suseduw (427), okolo Oltárow *vašich* (Palkovič, Sw. Písmo II, 217), z Rúk *wašich* (228), Pokrmow *wašich* (289), Wrstowňíkow *wašich* (298), Bože Otcow *našich* (300, 304, 305), Neprávosťi *našich* Otców (320), za Dňow *wašich,* aneb za Dňow Otcow *wašich?* (345), na Otcow *wašich* ... od zlích Cestí *wašich,* a od Mišlének *wašich* (387), Bratrów *wašich* (509), w Srdcách *wašich?* (602), z Nóh *wašich* (612), Otcow *wašich* (620), na Ulicách *našich* (625), z Bratrow *wašich* (699), Otców *našich* (706), za Dňow *wašich* (720), do Uší *našich* (728), z Rúk *našich* (741), w Údoch *našich* (760), w Potrebách *našich* (Habel, Učeňí Múdrosťi kresť. II, 10), Spaseňím Duši *našich* (19), w Modľitbách *našich* pamatľiwí bit na Dobroďincow *našich* (30), na *našich* Bratrow (36), skrz *našich* Pánow, *našich* Predstaweních... *našich* duchowních... Roďičow *našich*... Pastírow *našich* (46), Odpuščení Hríchow naších (58), od naších zlích Žádosťi (63), Obsah Powinnosťi *našich* (III, 17), na *našich* Obetách (37), „...w Národoch *wašich* ..." (73), w Očách *našich* (83), w Zňiwečení *našich* Hríchow (Hulyák, Celoročné Neďelné Kázňe I, 31), pri *wašich* Ďétkách (76), we *wašich* Rozkošách (166), we *wašich* Chrámoch (175), z dobrích *wašich* Skutkow (II, 53), podla *wašich* smilních Žádosťi .. Blížních *wašich* (62), *našich* Spolu = Služebňíkow, anebo *našich* Bľižních hrdlugeme (72), Rečámi *našich* Blížních (146), ai *wašich* Neprátelow (161), Zásluh *našich* (165), w *našich* Hríchoch (183), *našich* prwních Roďičow (Gazda, Hortus Florum I, 5), w *našich* Potrebách (35, 126), w Sluhoch *našich* (104), w Krížoch *našich* (158), w Srdcách *wašich* (224), w Srdcách *wašich* (II, 40), we wšech Cestách *našich* (118, 120), Duší *našich* (Daniss, Kázňe Neďelné, a Swátečné III, 215), w *našich* Hríchoch (224), Blížních *našich* (265), ag *wašich* Ňepráťelow (266), do *našich* Uší (277), w *našich* Kosťeloch (304), w Kosťeloch *našich?* (305), na *našich* Hlawách (346), w Domoch *wašich* (407), od *našich* Hríchow (482), *našich* ... Pasákow. Ag po *našich* ... Hágoch (Básňe Gana Hollého, zwazek I, 6), po *našich* ... Pasinkoch (13), do *našich* ... Končin (103), do *našich* už ... Ohrad (II, 80), do *wašich* Končin (88), *našich* nagľepších rúbe Gunákow (III, 56);

n a š í m - v a š í m: skutkúm *nassím* (Bajza, Kresť. Kat. Náb. I, 116), dlužníkum *nassím* (315), sskoďí prawďiwím *nassím* (359), toto powíťe Pánom *waším* (Palkovič, Sw. Písmo II, 137), wám, i Otcom *waším* (154), proťi Kňižatom *naším* (319), Wipráwagťe to Sinom *waším* ... Mušt odtrhnutí buďe Ustám *waším* (345), Zlého wám neučiňím, aňi Práťelom *waším* (428), Potrebám *naším* (Habel, Učeňí II, 31), dodáwagú Prácám *waším* (33), *naším* Prácám (56), odpuščáťe Winňíkom *waším* (60), proťi zlím Náchilnosťám *naším* (61), *naším* Powinnosťám (68), naproťi Ďítkám *waším* (III, 90), Katowé bíwáťe Ďétkám *waším* (Hulyák I, 88), sme *naším* Proťiwňíkom ... odpusťili (II, 67), Lásku podlužní sme *naším* Neprátelom ... *naším* Proťiwňíkom ... odpusťiť (71), k Blížňím *naším* (Gazda, Hortus I, 28), priwlastňiť Predkom *naším* (119), k Službám *naším* (II, 163), naproťi

našim (Daniss, Kázňe III, 268), *naším* Ňepráťelom witíkaťi (281), k *naším* Službám (340), *naším* Ňeprátelom odpúšťame (393), naproťi *naším* Ňepráťelom (399), keď sa mi *naším* bezbožním Náchilnosťám poddávame (400), *waším* Ďeťom (401), k *naším* Rozkošám (414), proťi *našim* zlím Náchilnosťám ... Blížním *naším* pomáhať (447), Ó, lúbím sa *naším* ... Kozákom! (Básňe G. Hollého I, 23) ap.

b) Doba Štúrova:

m o j í c h - t v o j í c h - s v o j í c h: vo *svojích* záležitosťach (Hodža, Dobruo slovo 4), *svojích* mrtvích (8), mau *svojich* prorokov (15), vo ... novinách *svojích* (29), ňenávisťou *svojích* poddaních (74), v rukách *svojích* (75), vo *svojích* zlášťních (!) formách (93), o *swojích* wojenskích príhodách (Ján Plech, Zlatňica 4), *swojích* dwanásť (9), na *swojích* luďí (52), z práci *svojích* pavúkou (Domová pokladňica I, 42), počtom *svojích* živočichou (104), na *svojích* cestách (119), do *svojích* prječinkou (134), *svojích* bohou ... *svojích* nasledovňíkou (164), dau zo *svojích* (181), pri hrozních bolasťach *svojích* (186), vo velikánskich *svojích* úkazoch (203), krajanou *mojích* (II, 55), vo všetkích čjastkach *svojích* (76), súď z toho *tvojích* (Král, Ňeznáme básňe 8), Na *tvojích* mohilách (Podhradský, Holuby a Šulek 1), sto zlatích je *mojích* (28), do *tvojích* očou! (66), z *tvojich* očou (73), Slz *tvojich* bojim sa (127), katou *svojích* (145), sa sňemoch *svojích* (151), v slzách *mojích* ... v prsoch *svojích* (154), v drahích prsoch *tvojích* (173), seďem svetou — *tvojích* je! ... Rosa z *tvojich* očou (206), zo *svojich* huor (229), Vraha milích *tvojich!* (232), vraždu *tvojích* milích (233), V reči *mojích* sladkom toku? (Sládkovič, Marína z 1846, strofa 217), Z radosťí *svojích* obeťe (281);

m o j i m - t v o j i m - s v o j i m: wšetkím *swojím* starodáwnim známim podáwau (Plech, Zlatňica 4), ku *svojím* (Dom. pokladňica I, 172), *svojím* proťivňíkom ... radosť urobiť (177), bou *svojím* vojakom ... daruvau (191), dau *svojím* nasledovňíkom (203), *svojím* vnukom ... poručiť (II, 35), Bratom *svojím* strojí pád (Král, Ň. básňe 16), živnosť *mojím* ďjetkam zachovali (Podhradský, Holuby a Šulek 71), *mojim* očom bi som ňeveriu (122);

n a š í c h - v a š í c h: po nárečjach *naších* (Štúr, Nauka 5), grammatík *naších* (18), v *naších* nárečjach (70), z úst *Vašich* (Hodža, Dobruo slovo 6), *našich* oslávencov ... o *našich* takto hovoríme! (14), na Slovákoch *naších* (16), do ... *našich* dolín? (37), z ňeprjaťelov *našich* (40), na mnohích *našich* Slovákov (42), z predešlích *našich* reči (61), slovenskích *našich* predkov (88), hlúposť *našich* luďi (Plech, Zlatňica 22), u mnohích *našich* surowích sedljakow (109), ťisic zlatích *wašich* peňazí (134), starích otcou *našich* (Dom. pokladňica I, 87), Pre *našich* Slovákou (93), čjastku *našich* krajanou (139), predkou *našich* (193), vlasť *našich* drotárou (234), od *našich* prostich chalúp (II, 62), na *našich* visokích Tatrách (63), Zázraki *našich* časou (140), u takíchto *našich* bratou (173), abi sme luďí *našich* (Slovenskje nár. novini, roč. 1846, str. 181), stanovisku škuol *našich* — hovorím *naších* (185), v časoch *našich* (189), *našich* ná-

rodňích novín (191), do škuol *naších* (193), *naších* Novín (194), *naších* krajanou ... luďí *naších* rozum (206), od *naších* učiťelou (215), na *naších* stranách (219), Počet *naších* spolukrajanou (220), z *naších* rečníkou (222), po obcach *naších* (227), z *naších* milích novín (231), od *naších* hňeď (233), v *naších rukách* (Král, Ň. básňe 87), Lebo *našich* je hrúza (90), Na hrobách *vašich* pustota (112), na hrobach dauních predkou *našich* (113), Ňetreba mi *vašich* spolkou (122), Newiďíme wjac *našich* (137), *našich* vďačních citou (Podhradský, Holuby a Šulek 47), Z *našich* ramen (51), „... zo škuol *našich* ...“ (108), Od dávnich *našich* prapraopraotcou (Sládkovič, Marína z 1846, strofa 44), Na horách *našich* (80), z kveťín *vašich* (136), Harmonia *našich* duší (157), Od Tatjer *našich* (204), hlas srdcí *našich* slobodi (212), V mišljenkach *vašich* (271), v prsach *našich* (280):

našim-vašim: aj dopusťíme ňesrozumencom *našim* (Hodža, D. slovo 85), sa otcom *našim* aňi ňesňívalo (Dom. pokladňica II, 120), *našim* predkom ... kázau (205), k *vašim* dopisuvaťelom (Slov. nár. nov., roč. 1846, str. 191), k *našim* silám (229), nedajme ubližovať *našim* (233), *našim* bratom na jich srdcu leží (Podhradský, Holuby a Šulek 99), *waším* dítkám (180), ďeťom *vašim* zahádajťe (229), ku *vašim* ... mohilám (236) a inde.

c) Doba po Štúrovi.

mojich-tvojich-svojich: „... v žilách *mojich* ...“ (Kal., Milkov hrob z 1872, 118), *svojich* váží (Knieža liptovský z 1873, 17), na kúriach *svojich* (19), bratov *svojich* (23), z miest *svojich* (26), „... v *mojich* zemiach ...“ (32), o *svojich* pánoch vie (39), „... len *svojich* synov ...“ (44), „v žilách *mojich* vrie ...“ (72), odstúpil od nárokov *svojich* (92), zo *svojich* rolí (Kmeť, Hospodár na Slovensku 15), bez *svojich* očí (114), „... majú *svojich* kňazov ... (Čajak, Zápisky 59), poverili *svojich* známych (73), napodobňovať *svojich* pánov (80), *svojich* bývalých žiakov (135), Zo *svojich* ciest (156), do *svojich* izieb (178), *svojich* rodákov (195), uviesť *svojich* (207), nechať tam zhynúť *svojich* najlepších? (Taj. XI, 24), pohyb *našich* Amerikáncov (Bujnák, Pavol Országh-Hviezdoslav 133), (vo *svojich* Dejinách ...) (Koreň, Ilustr. dej. slov. lit. 46), *svojich* slovenských rodákov (87), Vo *svojich* novelách (127), Vo *svojich* novelách (128), Bratov *tvojich* ... od *tvojich* jemných rúk (Andersenové rozprávky z 1922, 60), bôľ *mojich* prstov (64), Za *svojich* bratov (65), na *mojich* dvorných dámach! (161), pozreť ...na *mojich* (170), *Svojích* svoláva (Capko-Zniovský, Sirôtky 21), otcov *mojich* činy (22), Celý *mojich* nádejí svet! (48), kvietok *svojich* líc (50), sa stráni bratov *svojich* (52), *tvojich* čností, To *tvojich* útrap ... *tvojich* vrahov (67), Od srdc *tvojich* dietok (68), prúd sĺz *svojich* (73), o ... dejoch *svojich* otcov (Kožehuba, Dejopis Uhorska 4), *svojich* poddaných (46), vo spolku *svojich* spojencov (54), *svojich* dobrodružných túžieb (Dionýs Balogh, Historia podivných príhod Robinzona Kruzoe 3), *svojich* zabitých súdruhov (19), hľadali *svojich*

súdruhov ... *svojich* súdruhov (27), vec *svojich* (Sborník MS z 1870, 162), nepriateľov *svojích* (163), Za *mojich* mladých časov (201), z pohľadu *mojích* očí (Vansová, Z fary a zo školy z 1931, str. 147), Spýtaj sa *svojích* detí (176), Za *mojich* časov (Nedelné večierky 4), pri *mojích* rodičoch (14), pri ... *mojich* žiačikov (26), maju *svojich* osobitných žiakov (33), povzbudzujú *svojích* žiakov (34), za *svojích* občanov (46), Uprostred *svojích* družiek (Vansová, Supplikant 30), jeden atóm *mojích* vrelých citov (59), za *svojích* pánov (Kazateľňa XXVI, 2), pridržiavali sa *svojích* náhľadov (8), „... z bratov *tvojich* ..." (11), sa pýtal nepriateľov *svojích* (123), hlas náruživostí *svojích* (159), Z hriechov *svojích* (240), ani ďasien *svojích* (289), zavrátil *svojích* pokušiteľov (314), prácou rúk *svojich* ... u *svojích* rodičov (362), zneužívanie *svojích* smyslov ... *svojích* pätoro smyslov (XXVII, 21), o *svojích* mladých rokoch (56), zo srdc *svojích* (69), na pleciach *mojích!* (133), vo *svojích* kňazoch (194), Na cestách *svojích* (217), vyúžitkuje *svojích* ľudí (Tanovský evanjelický kalendár 1905, 74), spolubratow *swojich?* (91), zo *swojích* pokladow (Abaffy, Poď k Ježissowi! 10), *swojích* farárow (Čo sa robí*... 13), na žiakoch *swojich* (27), u všetkých *svojích* fililiálok (Slovák, 27. júl 1939, str. 1), V jednom zo *svojích* posledných čísel (Národnie noviny, 16. jún 1939, 2);

m o j i m - t v o j í m - s v o j i m: proti *svojim* zemským pánom (J. Bodnár, Dr. Jozef Miloslav Hurban 17), *svojím* zásadám (Dr. Ján V. Ormis, Zo slov. minulosti nár. a lit. 84), ku *svojím* prácam (Balogh, Historia ... Robinzona Kruzoe 13), otcovia *svojím* deťom vyprávali (Kožehuba, Dejopis Uhorska 4), riekol *svojím* verným (24), *svojím* robotníkom, bránili (40), k dvom *svojím* synom (Sborník MS z 1870, str. 58), *Svojim* bere (129), slovám *mojím* (Ferienčík, Jedlovský učiteľ I, 26), kvetinám *svojím* (116), rozdával ... *svojím* rodákom (Socháň, Zbojník Juro Jánošík 11), podať *mojim* katanom príležitosť (Čajak, Zápisky 73), vysvetlil súdruhom *svojím* (85), Oddá sa úplne *svojím* štúdiam (Bujnák, Pavol Országh-Hviezdoslav 55), výraz, dal *svojím* filologickým názorom (Koreň, Ilustr. dej. slov. lit. 54), vpadol *svojím* do chrbta (100), *tvojím* nohám (Andersenové rozprávky 76), k ostatným *svojím* hračkám (191), ku *swojím* (Piesne Záhorského 22), „Sláva *mojím* Rodákom!" (85), k *svojím* (Vansová, Supplikant 35), rozprával i *svojim* potomkom (Kazateľňa XXVI, 6), *svojim* deťom nakladal ... nápomocné byť rodičom *svojím* (56), neodopri podpory ... *tvojím* veriacim (175), slúžiť ... i *svojím* spolubližným (304), preukazovať bližným *svojím* (310), k preukazovaniu milosrdenstva bližným *svojím* (XXVII, 17), k *svojím* (25), riekol *mojim* nepriateľom (130), hovoril *svojím* apoštolom (174), *tvojím* rodičom povinný (Tranowský, ewanjelický kalendár 1904, 126), *mojím* drahým rodičom ďakovať (127), naproti *twojim* rodičom (Abaffy, Poď k Ježissowi! 8), ku *swojím* priateľom (27), pochybnos-

* Celý názov: Čo sa robí w cirkwi ewanjelickej ďa augsb. wyznania w Uhorsku? Milowník Boží, Turč. Sv. Martin 1891.

tiam *twojím* (48), *neweri* swojim wlastným očiam (Čo sa robí... 34), akým sa chcel zdať *svojím* rovesníkom (Slovák, 6. máj 1939, 8);

našich-vašich: O *našich* starých známych (Kal., Orava z 1873, 125), „...od *našich* vecí..." (Milkov hrob 21), „...na *vašich* cestách..." (22), po tých *našich* krajoch (Láska a pomsta z 1872, 3), krajov *našich* (5), do vecí *našich* (12), „...vo *vašich* druhých dietkach" (17), „...synovia *vašich* otcov..." (27), „...v *našich* krajoch..." (29), „...od *vašich* hádok..." (56), „...uspokojenie žiadostí *našich*" (Knieža lipt. 29), na čelo *našich* ľudí... „...kto z *vašich* mladých" (35), „...z detí *našich*..." (45), „.... od *vašich* priateľov..." (167), do *našich* dolín (Kmeť, Veleba Sitna 75), sbieročkou *našich* šípov (86), *našich* spanilých kuchárek (Hospodár 20), V *našich* chotároch (31), na *našich* prednáškach (38), V *našich* horách (74), jeden z *našich* žandárov (Čajak, Zápisky 29), *našich* susedov (33), do *našich* oblokov (69), *našich* „rekrútov" (87), hrmely delá na *našich* (100), do *našich* ciel (107), z *našich* obcí... z *našich* do Vrbasu (154), u *našich* predkov (Koreň, Ilustr. dej. slov. lit. 6), do *našich* časov (16), z *našich* troch (120), z *našich* novelistov (122) v krídlach *našich* (Andersenové rozprávky 56), „...zaspievajme si dajednu z tých *našich*" (Seberíni, Bohdanice 15), v dušiach *vašich* (Capko-Zniovský, Sirôtky 35), Jasot krás *Vašich* prúdov (40), Z pärutí *vašich* (53), jedon najlepších *našich* kráľov (Kožehuba, Dej. Uhorska 30), „opustení od *našich* priateľov, prenasledovaní od *našich* príbuzných..." (51), od *našich* predkov (Nedelné večierky 4), na *našich* studenejších ... krajoch (21), k prospechu *našich* občanov (28), do *Vašich* peknych rámikov (35), u *našich* občanov? (36), vo *Vašich* bytoch (37), v *našich* zahradách (39), polovička *našich* (47), u *našich* občanov (51), pri *našich* ľuďoch (64), *našich* bezočivo dráždil (J. Bodnár, J. M. Hurban 44), časov *našich* (Ormis, Zo slov. min. nár. a lit. 83), v *našich* modlitbách (Szeberényi-Janoška, Luther či Loyola? 289), viac *vašich* laksírov (Ján Chalupka, Starúš pliesnivec z 1874, str. 10), prác *našich* roľníkov (Socháň, Starobylé zvyky slov. roľníkov 11), za *našich* časov (Sborník MS z 1870, 151), na príbytkoch *vašich* (164), hrdinských praotcov *našich* (Ferienčík, Jedlovský učiteľ 75), z *našich* krajov (78), „Už v domoch *našich*..." (79), v chrámoch *našich* (Kazateľňa XXVI, 29), kotva všetkých *našich* nádejí (37), za *našich* časov (47), pri *našich* prosbách (53), vyliatych síz *vašich* (110), predkov *našich*... do pŕs *našich* (113), prvých *našich* rodičov (184), synovia otcov *vašich* (222), zpomedzi *našich* milých (238), proti nepriateľom duší *našich* (243), do príbytkov *vašich* (327), do domov *vašich* (328), pre spasenie duší *našich* (XXVII, 30), v úzkosťach *vašich* (31), v *našich* časoch (81), do srdc *vašich* (100), do srdc *našich* (106), z *našich* hriechov (208), v *našich* srdciach... *našich* gazdov (Tranowský, ewanjelický kalendár 1900, 56), „...od *vašich* predkov ...*vašich* dietok..." (Tranovský 1905, 73), wysťahowalcow *nassích* (91), wo wsseckých nassích;

našim-vašim: proti nepriateľom *našim* (Milkov hrob 86), čo bolo *našim* cestovníkom veľmi vítaným (Kal., Orava 135), „... k *vašim* šedinám ..." (Láska a pomsta z 1872, 19), povedali *našim* rodinám (Čajak, Zápisky 101), pomáhať *našim* (152), k *našim* otcom ... k *našim* otcom (Koreň, Ilustr. dej. slov. lit. 7), *našim* otcom zvestovali evanjelium (8), služíme *našim* bližným ... *našim* spolubližním (Szeberényi-Janoška, Luther či Loyola? 51), *našim* sobeckým túžbam (52), *vašim* ženám (Ferienčík, Jedlovský učiteľ 55), zazdá sa neprajníkom *našim?* (111), ku prácam *vašim* (134), podobajú sa *našim* jeleňom (Balogh, Historia ... Robinzona Kruzoe 9), zkvitne blaho bratom *našim* (Capko-Zniovský, 34), preukazovanie ... dobrodenia bližným *našim* (Kazateľňa XXVII, 17), predstavil som láskam *vašim* kríž (121), veriť ... všetkým *našim* smyslom (175), požehnal prvým *naším* rodičom (211), k (ženám) *vašim* (Hlinka, Písmo sv., Knihy kráľov, 114) a inde.

d) Stav nárečí:

mojich-tvojich-svojich: do *svojich* pokojou (Súpis I, 231) po šetkých *svojich* krajnách (I, 398), *svojich* bratou (II, 319), z *mojich* koží (335), „... *tvojich* bratou ..." (III, 142), zkrze *svojich* služebníkou (IV, 370), „... od *svojich* oviec ..." (457), *svojich* mládencou (V, 338), na *svojiγ‿*roďičoμ (Stanislav, Lipt. nár 381), škoda *mojiγ‿*hoďinák (388), ot‿*svojiγ‿*dvorňíχ (491), „... s tíχ to *mojiχ* céroμ ..." (495), na *svojích* koňoμ (Sborník MS VIII, 37), na *svojích* vraních koňoμ (38), tovar vyložili do *svojích* výkladov (školská úloha[8]), do písania *mojích* domácich úloh (II. b trieda), Tu mám *svojích* známych (II. b), všetky vlastnosti *svojích* najdrahších (III. c), sa stratil od *svojích* kamarátov (III. c);

mojím-tvojím-svojím: *svojím* dcerám (Súpis II, 155), ku *tvojím* rodičom (277), ku *svojím* roďičom, (III, 185), *svojím* pánom povje (366), predstaviu *svoím* hosťom (IV, 258), k *svojím* roďičom (416), k‿*tvojím* roďičom (Lipt. nár. 432), gu *svojím* (491), gu *svojím* roďičom (496), kúpili *svojím* deťom (II. b trieda), Menšie deti hovoria *svojím* matkam (II. b), chystáme dary *svojím* milým (III, c), Svätopluk povedal *svojím* synom (III, c);

našich-vašich: neujdeš *našich* rúk! (Súpis IV, 364), za *našich* časov (V, 249), síti *vašíγ* rečí (Lipt. nár. 389), u *našiχ* pánoň (402), opítajte sa *vašiγ‿*ďeťíχ (433), „... My žijeme v *našich* rastlinách a v *našich* hoviadkach! ..." (Rukopis Vajanského: Mier duše, nestránkovaný 3), *Našich* Slovákov bolo málo (II. b trieda), milovali *našich* rodičov (III. c);

našim-vašim: šetkýn *vašín* ouciam (Súpis IV, 457), nedávaj *naším* kurencom, daj *vašim* (úzus), ideme k *vašim* (úzus) a inde.

---

[8] Doklady zo školských úloh II. b a III. c. triedy r. gymnázia v Turč. Sv. Martine v škol. r. 1938/39. Deti z okolia Martina a samého Martina.

Množstvo dokladov roztrúsených po slovenských knihách (z ktorých sme vybrali väčšinu našich dokladov), po rukopisoch a najmä dlhé kvantity v tých nárečiach, kde je systém dlhých hlások, a hlavne v hovorovej reči ukazujú, že v slovenčine je náležitá dlhá kvantita v množnom gen. - ak. - lok.: *mojích - tvojích - svojích, našich - vašich* a datíve: *mojím - tvojím - svojím, naším - vašim*. Od nej sme sa odvrátili len *v písme* vplyvom českých foriem s krátkou kvantitou, keďže svojskú dlhú kvantitu nemali sme nijako objasnenú. Dnes, keď je, treba sa k nej znova vrátiť, ako sa k nej vracali mnohí (Kореň, Banik, Čajak, Vajanský). Škoda bojovať s tým, čo náležitého je v reči. Ináč išlo by tu len o nadviazanie na starý, správny spôsob písania, pretrhnutý Hattalom,[9] ktorý by nepriniesol nijaké ťažkosti, keďže tu jednak možno sa opierať o dlhé kvantity v nárečiach a tiež o spoločný kvantitatívny systém tvarov zámien najmä v množnom čísle, kde osobné zámeno 1., 2. a 3. osoby a osobné prisvojovacie zámená tvoria kvantitatívny celok[10]:

Nom.: *my - vy: (oni - ony)* — *moji - tvoji - svoji - naši - vaši*

Gen. - ak. - lok.: *nás - vás: nich - ich* — *mojich - tvojich - svojich - našich - vašich*

Dat.: *nám - vám: nim - im* — *mojim - tvojim - svojim - našim - vašim*

Inštr.: *nami - vami: nimi* — *mojimi - tvojimi - svojimi - našimi - vašimi.*

Eugen Jóna:

FUNKCIE PREDLOŽIEK V SPISOVNEJ SLOVENČINE.

(Pokračovanie.)

2. Predložka na. V rečovej praxi aj jazykovednej teórii u nás je zreteľná tendencia zaťažiť predložku *na* mnohými funkciami. Preto okrem základného miestneho má mnoho význa-

[9] U Bernoláka (Grammatica Slavica 67) je dlhá kvantita. Hattala podľa češtiny zavicdol krátku kvantitu a podľa neho sa riadil aj Jozef Škultéty (ústne). V našom rozhovore (29. IV. 1941) Škultéty poznamenal: Hattala každou literou prezrádzoval, že mu záleží na živej reči. Za grófa Thuna daný za profesora slovenčiny na reálku v Bratislave bol pod českým tlakom. V Trstenej narodený, elementárne školy slovenské, ujma pre Hattalu, že bol odtrhnutý od živej reči v Prahe.

[10] Porov. záver článku v SR VII, 251.

mov, ktoré sa vyvinuly jej prenesením z pôvodnej významovej sféry do nových oblastí, zväčša abstraktných.

Ako veľa slovenských predložiek viaže sa aj *na* s dvoma pádmi: na otázku *kam?* s *akuzatívom*, na otázku *kde?* s *lokálom*.[1] Ide tu o dva základné významy, ktoré sa niekedy vyjadrujú dvoma osobitnými predložkami, napr. na otázku *kam?* je predložka *k (smer k domu);* na otázku *kde? (miesto pri dome)* je zas predložka *pri*. Akuzatív s predložkou *na* (na otázku *kam?)* má význam *dynamický*, značí pôvodne[2] pohyb na nejaký predmet, najmä na jeho povrch. Lokál s predložkou *na* (s otázkou *kde?*) má význam *statický*, vyjadruje predmet, na ktorom, na ktorého povrchu niečo je, alebo sa deje. Pri iných predložkách v takomto význame býva inštrumentál *(medzi, nad, pod, pred, za)*. Podľa toho rozoznávame aj funkcie predložky *na: I.* s akuzatívom, potom *II.* s lokálom.[3]

I. Akuzatív s *predložkou na* býva vo vete zväčša ako príslovkové určenie alebo predmet, ale môže mať funkciu aj iného člena vety, napr. prívlastku.

1. Predložka *na* so substantívom v akuzatíve značí *miesto* (predmet), ktoré je cieľom nejakej činnosti, t. j. k nemu ona smeruje, ale nie už len do jeho blízkosti, alebo všeobecne smerom k nemu (čo je vlastným významom predložky *k*), lež naň, na jeho povrch, hore ako opak predložky *s* + *genitív*, čo značí s povrchu dolu. Takto väzbu *na* + *akuzatív* majú slovesá pohybu, t. j. slovesá podmetné, ktoré majú význam *ísť niekam*, a slovesá, ktoré značia *položiť, dať niečo niekam*, a to *a)* vo vlastnom význame hmotnom, aj *b)* vo význame nehmotnom. Napríklad:

---

[1] V stredoslovenských nárečiach máme na označenie smeru (význam pohybový) aj miesta (význam miestny, statický) len príslovku *kde?* (porov. napr. J. Stanislav, Lipt. nár. 426). V spis. slovenčine *kde?* a *kam?* sú rovnocenné (Pravidlá slk. pravopisu — 1940 — 216 a P. Tvrdý, Slk. frazeologický slovník 196), v konverzačnom a neodbornom jazyku podľa ľudovej reči možno dávať príslovke *kde?* prednosť, ale v odbornej reči, pri presnom vyjadrení je *kam* veľmi potrebné, preto aj správne.

[2] Porov. J. Gebauer, Hist. mluvnica IV, 449 n.

[3] Významy a funkcie predložky *na* klasifikoval podrobne už Miklosich, Vergl. Gram. der slav. Spr. IV, 413 nasl. s ak. a 661 s lok., potom Vondrák, Vergl. slavische Grammatik[2] 304, v slovníkoch už Jungmann, Bernolák, Kott, Váša-Trávníček atď., naostatok J. Mihál, SR IV, 199 podľa Miklosicha v rámci pádoslovia.

a) Vo význame hmotnom: *Idem na ulicu, na námestie, na kopec* ap. (úzus), *Vystúpili i na parník* (Kuk. IV⁴, 104), *Na čelo* mu *vystúpily* krupaje potu (22), vyjsť z lodi a *vystúpiť na breh* (IX, 12), *Vystúpila na altánku* . . . (V⁴, 40), *Na javište* (chorý) *nevystúpi* (Taj. VIII, 84), drobné oči *vystúpia* mu *na povrch* (Rázus, K. K. 99), *vystúpi* hrôza *na . . . tvár* 210), rumenec *vystúpil* jej *na líčka* (Vaj. VI, 89), *šla* mi slinka *na jazyk* (Taj. X, 23), *poď* behom *na pažiť* (III, 74), *vyjdeš na podium* (Kuk. XIV, 9), *Idem na faru,* (Urb. XI, 51), *sme prišli na faru* (Bodický, Rozp. 36), *sa utiahne na Starý hrad* (Kal. III², 89), *pustilo sa* (prasiatko) dvorom . . . *na ulicu* (Jes. III, 103), *prikvitli sme na rampu* (Kuk. XXV, 13), veľké nohy *spustil na zem* (II⁴, 102), keď si ho *vezmem na lono* (Šolt. III², 116), (dcéru šumiacich hôr) *na ruky pojme* nás hor (Botto, Spevy 1880—4), *Na mäkké lono si* nás *usadí* (4), *spustila na dvere* zátvor (Kuk. I⁴, 112), spokojne *sa uložil na bôčik* (Šolt. III², 55), v tom *sa spustí naň* veličizná kaňa (Kal. VIII², 58), jak *udieral by* stále *na bubny* (Hv. III³, 233), *brnkajúc na svoj plný mešec* (Vaj. XII — 1932 — 294), *zaklepal na vráta* raz, dva (Kal. VI², 5), *na dvere zaklepal* (Jes. II, 76), *zaklopal* ktosi *na dvere* (Ondrejov, R. z. h. 77), zobákmi *na ne* (na dvere) *zaklopkaly* (Ondrejov, Zboj. ml. 60), *zaklopkal na okienko* (Kuk. IX, 144), Krkavčia matka má sa *napichnúť na železný kôl* (Rázus, Júlia I, 69), Jabĺčka *napichujú sa* mu (ježovi) *na picháče* (Dobšinský, Slov. pov. VIII³, 126), *natiahla na hlavu* vrece (Kuk V⁴, 211), Mäso *sa napichne na ražeň* (XXV, 36), *na latky* (plotu) *nasadalo* snehu (Hronský, Tomč. 70), Polovice (jahňaťa) *napichol* po dĺžke *na ražeň* (Kuk. XXVI, 97), Ležala tam Malina, *pripútaná na posteľ* (Kal. IV², 92), *Na ne* (hriadle) *navíjajú* laná (IX, 12), *Hodí sa na stolicu* (Urb. VIII, 114), *sa* chce *uložiť na drobnú bábäciu perinku* (Šolt. III², 21), ani nenapadá *vrátiť sa na zámok* (Rázus, Julia I, 46), *išli sa pýtať na faru* (Urb. IV, 29), ostatní *sa* potom *privalili naňho* (Kal. VII², 162), šiel s otcom *na lúky* vodu *narážať* (Taj. V — 1921 — 91), spojila ruky, ako by ho *na prsia pritisnúť* chcela (Kal. I², 34) ap.

Osobitnú pozornosť zasluhujú si miestne mená, pri ktorých miesto predložky *do* na otázku *kam?* (a miesto predložky *v* na otázku *kde?*) uživa sa predložka *na*. Napr.: Martinskí hostia *vybrali sa na Bystričku (zabávali sa na Bystričke)* (úz.), po-

dobne *na Vrútky (na Vrútkach)* atď. V niektorých slovenských krajoch, ako napr. vo vých. Novohrade a záp. Gemeri, predložka *na* pri miestnych menách je v absolútnej prevahe: *na* Málinec, *na* Hradište, *na* Uhorsko (Uhorské), *na* Ozdín, *na* Poltár, *na* Kokavu, *na* Pondelok, *na* Suchú (Veľká S.), *na* Kalinovo, *na* Zeleno (Zelené), *na* Brezničku, *na* Lovinobaňu, *na* Cinobaňu, *na* Mládzovo atď. (ale *do* Lučenca, *do* Zálužian, *do* Sušian ap.). Je pravdepodobné, že sa predložka *na* miesto predložky *do* (a *v*) rozšírila v takomto význame od miest, postavených na vrchu.

Pre spisovný jazyk v takomto prípade nenačim žiadať, aby sa všade zachoval miestny úzus, pretože to prakticky ani nie je dosť dobre možné. Pravda, väzba s predložkou *na* miesto *do* (a *v*) nie je nesprávna: *na Vrútky (na Vrútkach)* aj do Vrútok (vo Vrútkach) je správne. Väzba s predložkou *na* môže byť záväzná najmä pre bližšie okolie, druhá je pre celú oblasť rečovú ako všeobecnejšia.[4]

b) Predložka *na* s *akuzatívom* značí *smerovanie na predmet v nehmotnom, prenesenom smysle*, napr.: nič *na svetlo nevychádzalo* (Kal. IV², 68), mne i tu *prídu na um*, už až smutnému, slová I. Sreznevského z roku 1842-ho. (Škultéty, O Slovákoch 17), *Na plecia... priľahla* tiaž vyčerpajúca (Hronský, Proroctvo 103), tichosť... ktorá *priľahla na malú... izbu* (Žltý dom 40), dosť všelijakých krížov *naň priľahlo* (Tomč. 48), *priľahnem si* k nemu *na dlážku* (77), *uložiť sa na nočný odpočinok* (Podj. II, 7), Ja *nejdem na vojnu* (Kal. III², 14), *ísť na teológiu* (Rázus, Mar. štud. 214), Písal, keď *na neho spustil sa* ten apokalyptický vták (Škultéty, 121), ona postupne môže nás *stavať na nohy* (37), *narážať* vodu *na jeho mlyn* (Kuk. XVII, 151), Strach, ktorý *na ňu pustily* mrákoty noci... (V⁴ 44.), *Pustily sa* (deti) *na vlastné krídla* (III², 139), *dostali sa na slobodu* (Škultéty, 124), a tým *dostali na svoju stranu* i slovenské zemianstvo (107), a *podáme* o tom *správu* pánu podžupanovi. I *na lupčiansky zámok* (Rázus, Julia I, 36), ale *na ňu* (stolica reči a literatúry) *posadený* profesor Palkovič, (Škultéty, O Slovákoch, 75), *udrieť na pravý nerv* ľudu. (Vaj. V, 307), pred *odchodom na cestu* (Ondrejov, Afr. záp. 19), je slabý,

[4] V prvom vydaní Pravidiel slk. pravopisu (1932) bolo ustálené užívanie predložky *na* napr. pri mene Vrútky, v novom vydaní (1940) je to vynechané.

chodia na neho závraty (Bodický 88), Miklosich, *prišiel na svet* až po Bernolákovej smrti (Škultéty 50), Radšej by Pán Boh ten vydaj *nebol dal na svet* (Šolt. II, 113), „... Pánbenko ... mne to *dal na rozum* ..." (Dobš. V, 50), *išiel na oči* (Šolt. IV^2, 148), *Na mňa* lyžica už *neprišla* (Kuk. X, 41), postupne vymierali, a *na ich miesta* noví *nevstupovali* (Škultéty 71);

c) Predložka *na* s *akuzatívom* značí *smer* v užšom smysle, pri ktorom niekedy ani nemusí ísť o pohyb, ako napr. pri určovaní svetových strán: steny, čo *ležia na sever* (Kuk. XXVII, 115), *leží na juh* od Vrboviec (Bodický, 248), *Nenajdeš na ďaleko, na široko* takej dokonalej krásy (Kal. V^2, 97), *smerom na rovník* (Ondrejov, Afr. záp. 24), *dali sme sa na západ* (24), *daly sa na všetky strany* (Kuk. XXV, 31), odtiaľ *na západ* Osikovec (Bodický 203), *Šíriť sa* zpoza Dunaja *na polnoc* Maďari nemali životnej potreby (Škultéty 14), *Zutekal smerom na Horný koniec* (Ondrejov, Zboj. mlad. 108), Musíme *ísť od* Holiča *na juho-východ*, aby ... (Bodický 249) ap.

Smer cesty pri menách miest označuje sa predložkou *na*, nie predložkou *k*, hoci inde práve *k* má základný význam smerový[5], napr.: cestujem *na* Nitru, *na* Trenčín atď., a to i vtedy, keď ide o priechod, t. j. keď *na* je vo význame *cez*[6]: cestovať zo Zvolena do Bratislavy *na* Žilinu, *na* Vrútky (=*cez*). Napríklad: Jedni *šli na Ružomberok* (z Oravy do Sielnice) (Kuk. XXVI, 81), *chodieval na Turiec* (Šolt. IV^2, 92), uháňali *smerom na Trnavu* (Jégé, A. Š. 226), *Pôjdem na Žilinu* (35).

(Pokračovanie.)

Jozef Orlovský (Szabó):

NÁREČOVÉ SLOVÁ*

Tisovský Hámor (Gemer).

agár, chudý, vycivený človek, obyčajne vysokej postavy.

bantľoch, veľké brucho: *Ag ma napáľi, tag mu pichňem do bantľocha.*

bastár, sprosták: *Každi, kto sa bije, je bastár.*

bauchnúť, uderiť: *Ag mi poriadňe ňeotpovieš, tak ťa bauchňem, že ťi buďe dosť.*

[5] Porov. S. Czambel, Rukoväť[3] 168 a SR VIII, 101.

[6] O rozšírení predložky *na* vo význame *k*, *cez* a *do* písal J. Stanislav, Lipt. nár. 407.

*Z nedostatku typov *i̯*, *u̯* vysádzané *i* za *i̯* v dvojhláskach *ia*, *ie* a *u* za *u̯*: *au̯*, *eu̯*, *iu̯*, *ou̯*, *uo*. — *Red.*

belasňiake alebo *kolumbie*, svetlé pracovné šaty fabrických robotníkov.

beloritke, druh fazule.

beluš m., osúch z chlebového cesta.

bicahe, dlhé chudé nohy: *Ti tvojima bicahami prekročíž ◡aj Rimavu.*

bico, bicko m., mladý býk.

bočuľke, malé sudy: *Na voze viezli bočuľke.*

branč f., posbieraná, zlá spoločnosť.

bríľe, veľké kusy zeme s trávou, obyčajne pri oraní lúky: *Akie bríľe sa prevaľujú za tím pluhom.*

broďiť, po rieke chodiť, vychádzať zpoza oblakov: *Slnce broďi, azda sa ňejak ľen viťahá.*

buran m., vysoká, suchá tráva, burina: *Medzi tie paľesáčke, paťičke naznášajú keľo veľa buranu, že sa dvíha medzi koľíkmi ako dáki násip.*

carok, prehradené miesto v pivnici na zemiaky, miesto v maštali, kadiaľ sa hádže seno so šopy do stajne (senník).

cengať, na školskom zvonci zvoniť: *Veru ti ňeviem povedať, či už cengalo aľebo ňi, ľebo ďeťi ešťe ňevidno po dvore behať.*

cébra fizolňe, druh fazule.

címer, postava: *Ňemisí biď ◡veľká* (krava), *nak má ľen címer.*

curgať, cicerkom tiecť: *Ľen poslúchaj, ako curgá tá voda.*

daskeľo, niekoľko.

depra, jama: *Keď sa Rimava na jeseň viľeje, vitrháva depri.*

dobruotke, druh zemiakov.

dokálať sa, opiť sa: *Dňes sa žeľezňičiari na Psoťe tag ◡dokálali, že ich žeňi miseli s cesťi domou odviesť.*

dražina, drahota: *Ťeráz ◡je veľká dražina.*

drdľiť, hovoriť nesmysly: *Ňedrdli uš tak bes príčiňi, ľebo ťi dám na naučenuo.*

dreveňiak, drevený dom.

drúľance, hobľence, okrúhle pálivové drevo.

dúčala, píšťala: *Tak pekňe piska na ťej dúčaľe.*

dúrkom, skoro, temer: *Chiťiu ho a dúrkom bi ho bou zabiu.*

ďauďík, slabý, nesúci chlap: *Kebi sťe ľen veďeli, akí vám je to ďauďík.*

ďavoľiť, štekať, zavýjať: *Pez ◡ďavoľiu celú noc.*

ďereš, divánček, vypchatý slamou alebo senom.

ďupkať, drobčiť: *Keľi svet ťie ďeťi vláčiľi sňech na sňehuľiaka, takže, keď večer prídu domou, ľedva ďupkajú.*

erdoláďe, druh zemiakov.

fakľiť, rýchlym krokom kráčať: *Ňič ňejeu od rana a už zas fakľi hrackou gu suseďe s kandľičkou horeká.*

farbiť, utekať: *A ľen, ag ◡viďeu, že ňežartujem, tak farbiu tou lúkou, že som ho veru aňi dohoňiť ňemohou.*

frasovať sa, radovať sa: *Suseda sa nám frasuje, že ňevládzem na nohe stáť.*

frudoľiť, ponáhľať sa: *Keď som ju viďeu, tag ◡ľen tak frudoľila, musela jej biď ◡dáka súra.*

gápľať, daromne hovoriť: *Bou tu Jano a gápľau tu više hoďiňi.*

gergeľovať, kapustu v soli vymiešať.

gľiabus, neporiadne oblečený človek.

gráňik, stroj na vydvihovanie ťažkých predmetov.

grgľovať, šporiť.

guľka, závažie, obyčajne olovené na konci vretena, aby sa vreteno obratnejšie točilo.

hafriť, silne kašľať: *Celú noc ma kašeľ hafriu.*

haťeľa, ochranná hrádza: *Voda premľela jarog ◡akúrat cez haťeľu.*

hemzľiť sa, vláčiť sa, hemžiť sa.

híľ m., voz, na ktorom sa vozí hnoj.

hlauňica, poduška: *Ja už ráz ◡ňeviem, predž ◡máťe tú hlauňicu vždi na zemi.*

hlávik, konce postele.

hobľence porov. *drúľance.*
hoľigaňec, holé dieťa.
hrobožľina, hrochoť.
hruoňať sa, vliezť, vláčiť, štverigať sa: *Ktože bi sa do Šingľovej vždi hruoňau.*
huhráke, chrobač pod kožou rožného statku (obyčajne na chrbáte).
hvečať, kričať: *Počujem, keď_mi aj ťikši povieš, ňemisíš toľko hvečať, že ťa počúď_aj do susedou.*
charlaví, dutý, prázdny: *Tá vŕba je uš charlavá.*
chľievec, chliev pre ošípané.
chramba, pohreb: *Puojdeš susedovi na chrambu?*
chrobožľina, chrobač: *Toho roku je mnoho chrobožľiňi.*
chvíšťeľ, chudý chlap.
jabďiť, tárať: *Já mu aňi ňeverím, čuo mi tu jabďí.*
jačuha, dieťa, ktoré stále jačí.
jarec, jačmeň.
jaruha, jarček.
kakava, kakao.
käďič, dezinfikátor.
kíla, miera (60 litrov): *Až z osem kíl máme posaďeňich krompeľou ƒ Sláuči.*
kir! volá sa na rožný statok, keď je priviazaný o jasle a má prejsť s jedného miesta na druhé.
kláťi, papuče s drevenou podošvou; predná ich čiastka je remenná a od členkov do zadu je noha voľná.
kľuchta, štiepané drevo na pálenie.
koch, komín; koláč z ryže.
kochlánka, sliepka s chocholom.
kochtať, lolotať, zťažka hovoriť.
koľibi, 4 alebo 6 drúčkov pospolu tak sbitých, že sa im konce stýkajú a strany sú zasa sbité latami; suší sa na nich ďatelina alebo tráva.
koňoše, druh fazule.
kotlovina, zo zabitej ošípanej: pľúca, srdce, obličky, jazyk, slezina a podhrdlina.
korochťiť, búchať, uderiť: *Uš som jej aj pesťou na hlavu korochťila a furď_ešťe ňepodbá* (neposlúchne).
kosička, šálik na hrdlo.
Kračún, Vianoce: *Ešťe kúpim dáku hus, čuo nám buďe na Kračún.*
kríkadlo n., dieťa ktoré stále vreska: *Vojaci sa ďaľeko a to naše kríkadlo vrieska, že uš prídu kraví.*
krivadlo n., človek, ktorý kríva.
krochmať sa, zťažka chodiť vo veľkej obuvi.
krúťielka, dieťa, ktoré neposedí ani za minútu, ale sa stále krúti.
krompeľiaše, rozvaľkané zemiakové cesto a pečené na platni sporáka (maď. *krumpli lángos).*
kučka, kutica: *Za dva roke, ak sa tá kučka ňeopraví, tag_muožu tam prebivať ľen kuvike, kukučke, žabi, sľiepke a muche.*
kupa, krhľa na polievanie kvetov.
kukuríčia, stonok kukurice, najmä už suchý.
kutľovať (sa) porov. *naďievať* (sa).
kutľovisko, ťažká práca: *To vám bolo kutľovisko ƒ ťej hore s tim drevom.*
kuťeľ, črevo: *Hoť tam tomu Cigáňovi ťen kuťeľ.*
kvake, dlhé nohy: *Fšaďe zajďeš s tími kvakami aňi striga.*
lápa, veľká lúka.
ľiať sa, pršať: *Leje sa aňi s kúp.*
locíga, nadávka na mužov.
lolotať porov. *kochtať.*
luom, krik: *Čuo to za luom robiťe?*
luoňik, záosník.
ľabďiga, poloriedka strava pre ošípané.
ľeľiečkať, dlho byť chorým: *Pre chlapou misíme ľeľieckať.*
ľíšťina, mäso z líšky: *Fčera bola v Hámre trakta z ľíšťiňi a robiu ju katachata.*
ľogať, piť (pejor.): *Tak si vezňi moťiku a choj het skoro viľogať to mľiečko.*
ľóra, slabá káva.
maďare, druh zemiakov.
makouňík, koláč s makom.
mamika, starej matke matka: *Mamika, taďiaľ ňejďiťe, ľebo bi šťe tam padľi dolu hlavou.*
metľiar, človek, ktorý robí a predáva metly.
merka, miera (15 l).
mieštriť sa, mechriť, povaľovať sa:

Bola som uš šesť razí v izbe a sťe sa aj mieštriľi f posťeľi.

mľiečňí, majúci mnoho mlieka: *Ťisoväňi majú takie mľiečňie kravi, čuo dakeďi dajú aj zo šafľig_mľieka.*

močkať sa, pliačkať sa vo vode.

mogať, cicať.

možňí, bohatý: *Ďeťi sa naučeňie v ňeďeľu aj ňičo ľepšieho zjesť, ľenže keď ňie zme možňí a krava je na oťeľeňí, tag veru f ťej komuorki ňemáme ňič.*

mrachta, zlostné dieťa.

mrachtaví, nahnevaný: *Azda si ľavou nohou dňes s posťeľi stála, že si taká mrachtavá ceľi ďeň.*

mriga, niečo starého: *Kapusta je uš stará aňi mriga.*

mrnkať: *Keť sa krava oťeľí, mrnká za ťeľaťom.*

mrveť, tlačiť, bolieť: *Ešťe ho to kuz_mrvelo, ale inakšie už_bou chlap.*

nadať, oklamať: *A preč sťe ma naďaľi, že ocig_je už doma?*

nadobariť, získať, nadobudnúť: *Lietajú* (deti) *a tak si ľachko iba chorobu nadobaria.*

naďaviť, prísť vhod: *Kebi sťe veďeľi, ako sa mi vám sused odrazu naďaviu.*

naďievať (sa) i *kutľovať* (sa), naťahovať, navlačovať: *Len sa vám naďievaľi, ag_naďievaľi, kím vám ju riadňe ňevipľiaskau.*

nahapiť, nečakane na niečo prísť, nájsť.

nakriatnúť, nahovoriť: *Aňi za Bože ho ňeviem nakriatnúť.*

napokuon, naposledy, nakoniec: *Napokuon aj ťie brúna* (brvná) *a goľieská vám muožem na Ťurice poslať za ťie krompeľe.*

naskeľo, natoľko.

navatriť, mnoho dreva naklásť do horiaceho šporáka alebo kachieľ.

navracať sa, znovu odviesť kravu k bujakovi: *Akurát ces pou siedmu sa vám krava navracala.*

novec, prvý sneh: *Keď_napadňe novec, tag_jágri vravia, že im padá pšeňica a zveri majú po chľebe.*

novoľina, po prvý raz zoraná lúka.

ňeľogoňiť, nepiť: *Veť kebi uš keľo ňeľogoňiu.*

ňemľaga, odporná ženská.

ňeočaťí, bezočivý: *Čuo si ňedáš povedať, nebuť taká ňeočatá.*

ňezratki, neočakávane, nenazdajky: *Keť šibňe tag_ňezratki po koľeňe, tak sa noha kíve.*

ňúriť, slabo *vidieť*.

obaľiť sa, ľahnúť, poležať si: *Iďem sa obaľiť na ďereš.*

obrvi, obočie.

odobraťí, uznaný: *Darme bi som kceu bíka aj na burgonďii v jeseň chovať, ňebuďe odobraťí na samca* (bujaka).

odrúľať, teľa odrví vemeno krave, keď cicia: *Ag je teľa staršuo ako ťížďeň, už odrúľa kravu, keť cicia.*

odukaľec, malé tučné dieťa.

odzgoň, veľký a tučný človek, ktorý je neobratný.

ogabať, obrať, okradnúť: *Jano susedovie vám ho tag ogabau, že mu ňeostalo aňi haľiera.*

ohriešiť sa, umučiť sa: *Uš sa dobre ňeohriešim, čuo ma tá opucheľ* (opuchlina) *boľí.*

ochľeptať sa, opiť sa: *Tag vám sa ochľeptau, že ňevládau sa aňi domou dostať.*

onknúť (sa), umučiť sa: *Ja bi som sa za ním onkla.*

openke, jesenné hríby, z ktorých sa pripravuje chutná polievka.

orechovec, orech (strom): *Pod orechoucom sa käďí, čuo žeňi hábi perú.*

ortouke, ťažké čakane na klčovanie koreňov: *Tu za dáuňich času, kďe ťerás stojí maša, boľi piecke, f ktorích z dovážaňej ľiaťiňi vyrábaľi ríľe, lopaťi, čakaňe a ortouke.*

osovok, obliečka na posteľ.

ošťaďiť, zavarovať, zachovať si (napr. šaty).

ožech, papek: *Keť ťi dám ťim ožechom, tak ťi hneď_hnáťi zgňiavim.*

ožeňiť, zabiť: *Daj pozor, abi si ťen taňier ňeožeňila.*

padať, pršať: *Dňes padau dášť.*

palčúrisko, palec (pejor.).

páľenčiar, hrtan pijana (pejor.).

pauňička, kotol, na ktorom je pripevnená trojnoha: *F šmirgľouke predau Náco pauňičku, ľebo ja som rás s tím ňeveďela narábäť.*

pehuťiňi, pehy.

pierňík, peračník.

pilnovať, pilne, usilovne niečo robiť: *Dochtor mu kázau mokrie raňi pilnovať.*

plaňi, zlý: *Akí sťe vi plaňi!*

plaňiga, zlá ženská.

plaňigáň, zlý človek.

pľuhaveť, stať sa nepekným: *Aľe tá Magda ak spľuhavela od isťího času.*

počmargať, počiarať: *Ňepočmargaj mi ťen papier!*

podhapiť sa, nečakane prísť vhod: *Išla som cestou a chlapec sa mi podhapiu, tag‿mi odňiesou kanľu z juchou na ňižňi koňiec.*

podlupke, prívar, pripravený z mladých listov kalerábových, kapustných a burgyňových.

podvičke, biele vyšívané šaty: *Moja Hanka mi ráz ňevie, kďe sa jej poďeľi nové podvičke, čuo si ľen ňedáuno dala ušiť.*

pochráňiť, pochovať; vymáskať (nádobu): *Dňes chráňia suseda z višňího konca, čuo ƒ stredu umreu. Keď ƒšetok cmar vipiu, kceu ho ešťe ťen mľiečňik 'chľebom pochráňiť.*

pokroučok, čierna prikrývka z vlny, ktorú si prehodia ženy na ramená, keď prší alebo keď je väčšia zima, pri odchode z miestnosti.

poľieučaňi, polievkový: *Ja mám hustuo, misim si pribrať ešťe poľievčaňiho.*

popraviť, ustlať: *Poprauťe mi, mama, už iďem spať!*

posťeľňica, šestonedieľka: *Uloží sa do posťeľi aňi posťeľňica.*

postruhňíke, pagáče.

pošajďes, mäso, jelitá a klobásy, ktoré sa nosia rodine a blízkym susedom po zakáľačke.

pošatriť, obzrieť: *Iďem ho pošatriť, kďe je.*

poškrabok, pokonné dieťa v rodine, ktoré je vekom oveľa mladšie od ostatných svojich bratov a sestier.

potvárať, upodozrievať: *Preč práve mňa potváraš, že som ťi kňišku vzau.*

pozďiebať, niečo narýchlo posťahúvať, urobiť: *Aňi som matriálu dozď‿ňemau, keď je ƒšetko drahuo, tak som ťen šafeľ iba tag narichlo pozďiebau.*

požúľiť, pojesť: *Požúľiu ƒšetko, čuo som mu ňechala na večeru.*

prerúťiť sa, ochvátiť sa, mnoho sa nacicať: *Jalovička pekňe rasťie, ľenže tri či šez‿dňí sa mľiekom prerúťila.*

prevrhnúť sa, prespať sa (o dievke).

priečňí, človek, ktorý sa háda: *Akí je to priečňí človek, keď ňeverí, že som mu za peňiaze kúpila meltonke, hasuntrógľe, kaločňe, ročku, stolke, práške, geršňu, daske, kanľu a šakovuo ešťe.*

priesip, obliečka (spodná) na posteľ: *A priesipi na posteľ ňeprepigľuješ?*

príchovok, prichovanie: *Čak uon furd‿hombuje* (nadáva), *preč som ľen ňechala to menšuo ťeľa na príchovok.*

prikceť, vľúdne prijať: *Roďičia ju doma prikceľi aňi svoju vlastnú ďieuku.*

prisaďiť, prichovať: *Ňepredáme ťeľa, bo si ho kceme prisaďiť.*

prpľiňi, lupiny s hlavy.

prťošiť sa, hádať sa: *Veď sa uš keľo ňeprťošťe ňič po ňič.*

pucka, železná kyjaňa, ktorou sa vbíja železný klin do veľkých drevených hŕč pri ich štiepaní.

putka, uzol.

púzalke, bahniatka.

prvoska, prvý raz vytelená krava: *Maľiškuo je vraj to ťeľa ot prvoski, aľe sa iďem ešťe pozrieť na jeho maťera.*

račkovať, behať: *Ešťe aj v noci račkuje za ďieukami.*

res, drevené piliny: *Iďem na pilu priviesť zo dva mechi rezu, čuo nám buďe pot kravu.*

rosčepíriť sa, rozložiť, usadiť sa: *Tam, (k)ďe zme mi, za dáki čas sa tu oňi rosčepíria a náz‿viženú.*

rozbŕľať, rozhádzať: *Zas si rozbŕľala tie košeľe v izbe?*

rozmľiagať, rozmliaždiť: *Pozri tú guľu, ako sa rozmľiagala.*

rúkať, plakať: *Otec išieu na nodz⌣ do šichťi, tag rúka, že jej goraľe* (korály) *skriu.*

ružiake, druh zemiakov.

saďiare, zemiaky na sadenie.

sáľava, veľmi posolené jedlo: *Mama, čuože nám dávaš tú sáľavu na stuol?*

saňica, ľadovica, kde sa deti sankujú.

seňica, stodola v poli, do ktorej sa ukladá seno.

schandobiť (si), nadobudnúť (si): *To mi už naozaj ňejde do hlavi, ako ten starigáň muohou toľki majetok schandobiť za taki krátki čas.*

skidľiť sa, spadnúť, zredikať sa.

skraviť sa, neobratne spadnúť.

skrepeňeť aj *skrepindať*, zamrznúť, premrznúť: *Kebi si tam bola bivala, tag bi ťi boľi ruke skrepindaľi.*

sňehouke, druh zemiakov.

somárica, nádavka hlúpej ženskej.

spolňica, zemiaková kaša s múkou, obliata masťou.

srieň, inovať: *Aj na cimentovom schoďíku burgondia buďe isťe srieňom pokritá.*

strieľať, hovorí sa, keď na hlave vzadu, na hviezde stoja vlasy dohora: *Kidňi* (udrel) *mu porcenárom po hlave, bo mu hviezda strieľa.*

svedomí, vedomý: *Ja som si toho ňie svedomá.*

svetláke, druh zemiakov.

sviňiar, neporiadny človek (nádavka).

šamutľiňi, peny, ktoré vzniknú na hovädzej polievke pri varení.

šichtúň, stôs dreva: *Preci som ťi povedau, že na šichtúň dreva som položiu puolke.*

šimať sa, vliecť sa: *Ňešimaj sa uš keľo!*

šingľe: Ňemuožem hovoriť, ľebo sa šingľe na dachu... (lebo sú tu okrem nás aj iní ľudia).

šťotrovať, šuchať sa, šmýkať sa na zadku s kopca: *Rexo* (meno psa) *sa vám šťotrovau dolu Hradovou po tráve.*

škutáňe, porov. *škuťi*.

škuťi aj *škutáňe*, veľké rozstrapatené vlasy.

škŕňa, malé zviera alebo dieťa.

šoudra, šunka.

šťiepa, rozkálané palivové drevo, dlhšie ako m.

štuopiť, udrieť, štopnúť: *Keď som staväu múr, paľec som si štuopiu.*

šťučiť, tupým nožom neobratne rezať alebo strihať.

šúf, snop slamy.

šúchať, drhnúť: *Ešťe dňes večer misím višúchať ƒ kuchiňi dlášku.*

šurmovať, driapať; čistiť, napr. topánky od blata.

šviargnúť, udrieť, kopnúť: *Už bi som ho bou kolom ces chrbát šviargou.*

titlať sa, tlačiť sa.

tlangovať, dúpať, tlačiť: *Krava dotlangovala celú staju.*

tolcňe, zemiaková baba.

toňa, priehlbina: *Tam, (k)ďe nám voda ostala, urobiľi sa mláke, toňe a pláňe.*

trieske, krátke rozštiepané polienka asi 20—30 cm dlhé, ktorými sa kúri v sporáku alebo kachliach.

triesočke, triesky na rozkladanie ohňa.

trtáč, biskupský kúsok z hydiny.

trudovisko, mádra.

ťabraví, nemotorný, neobratný.

ťapa, neobratná osoba: *No, si mi ťi ťen za ťapu.*

ťelúch, malé teľa.

ťeta, otcova alebo matkina sestra.

ťeťivo, neobratná, tučná osoba; kuša.

úďi, malé prasce: *Kto odňesie kukuricu na jarmok v auťiaku údom?*

upovať sa, úfať sa: *Upuj sa takiemu, čuo ťi voľačuo povie.*

úrek, gazdovstvo: *Na Krišťkove úreku je dvacaťseďem roľí.*

užuvať, dobre si rozmyslieť: *V marci si mala päťesiat rokou adaj a ešťe si ňeužuješ, čuo máš povedať, keď_je ňiekto cudzí u nás.*

vahaň, slameník.

vápa, vodou vytrhnutá čiastka zeme z poľa.

vigurgľovať, vypláchnuť, vyčistiť: *Jano po obeďe miseu vigurgľovať rajňicu.*

víťažok, zľahnutie: *Sretla som Marišu na lúki, ako ňiesla rajz_do huruok, tak som viďela, že je na víťašku.*

vimľantať, bez rozvahy povedať: *Že to muože človek takuo slovo vimľantať.*

vipsíkať, vyhnať: *Už ho aj z domu kcú vipsíkať.*

visogaťiť (sa), vystrčiť; vydriapať sa: *Ňeropťe krik, ľebo váz_napokuon visogaťim na dvor.*

záďer m., kožka, ktorá sa odlupuje s prstov za nechtami: *Akie máž_záďere, isťe si ňemaňikíruješ ňechťe.*

zahrúžľať, cesto na hádzané halušky miešať.

záchitok, zátišie, tíšina: *Uon sa najračej táre po záchitkoch.*

zamreškať, niťou popršívať šaty tam, kde je látka priezračná a je obava, že by sa rozpustila a musela zaplátať.

zápraš m., zápražka.

zapraviť, zakvasiť (na chlieb); zahradiť: *Bachtár tam zapraviu studňičku.*

zavadzať, prekážať, stáť v ceste.

zázer m., dieťa, ktoré stále zazerá.

zbenka, drevená nádoba, v ktorej sa múti smotana na maslo (dbienka).

zbes m., zbesnetie: *To je už na zbes, čuo dorábaťe.*

zdureť sa, nahnevať sa.

zdúreľ, namyslený človek.

zďeňďúch, chorľavý, neduživý človek.

zgaľibiť, zbiť; hmotne zničiť.

zimušňi, opak *ľetajšieho: Dňes som kúpila zimušňie jablká.*

zingra, malinké čiastočky z rozpáleného železa, ktoré sa odlupujú pri jeho kovaní alebo pri valcovaní plechu, okoviny.

zivútkať sa, vrávorať sa: *Ňezivútkajťe sa uš toľko ťimi dvermi.*

zízať, obchádzať, nakukovať: *Ňieľen zízať okolo plotou, ale príď aj do nás!*

zlobudlo, zlostné dieťa.

zmäťiť sa, zamyslieť sa: *Jano sa zmäťiu, keť som mu povedala, že viacej k ňim ňesmie sa vláčiť.*

zmoknúť, opiť sa: *Aňi ňepršalo a ako zmokou.*

zoboľ, hrvoľ.

zoľiť, plakať.

žambík, kopček zeme, ktorý naryje krt.

žlták, vôl žltej farby.

POSUDKY A POZNÁMKY.

POZNÁMKY NA PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU S PRAVOPISNÝM SLOVNÍKOM, 1940.

Reč slovenská pred prevratom bola len dusená, prenasledovaná; po prevrate otvorily sa síce dvorany a siene školské, no len „zpravidla" dostalo sa jej v živote uznania. Knihy pre školy, písané nie Slovákmi, viac-menej deformovaly rýdzu vravu („pisajte", „povedajte" ap.). Jednako všeličo si zaslúži uznanie.

Roku 1931-ho vyšly tlačou „Pravidlá slovenského pravopisu", vydané Maticou slovenskou. Do ich chaotického stavu vnikol jasný lúč, keď milovníci rýdzeho slova slovenského r. 1933 v Slovenskej reči zaujali rázny postoj proti vnášaniu zámerných dvojtvarov a nepotrebného cudzieho nánesu do spisovnej a hovorovej reči. V takom duchu pracoval i Jazykový odbor MS a pripravoval pôdu na vydanie nových Pravidiel, ktoré r. 1940 vydala Matica slovenská.

Obsahujú značný počet odborných termínov a hodne zaužívaných cudzích slov a výrazov pod hviezdičkou alebo v úvodzovkách na výstrahu, aby sa nepoužívaly, a nahrádzajú ich správnymi slovenskými tvarmi. Oboje vplývalo na rozsah oproti prvým Pravidlám. No ešte väčšmi vynikajú nad prvými Pravidlami tým, že

1. pri podstatných menách okrem jednotného genitivu udávajú i genitív množný, často jednotný lokál, ba sporadicky i množný nominatív, čoho by sa bolo vyžadovalo i viac najmä pri mužských neživotných, tobôž cudzieho pôvodu, zakončených na *l* a *r* s dlhou slabikou, kde je, ako napr. pri slove *ideál*-y a *ideál*-e, kolísavosť;

2. zvieracie mená mužského rodu skloňujú sa podľa vzorov *dub* a *meč*, napr. *hady, vrabce*, ale ak sú zosobnené v rozprávkach a v bajkách, podľa *chlap* a *kráľ*, napr. *hadi, vrabci;* v prvých Pravidlách skloňovaly sa bez rozdielu podľa osobných mien; v dôsledku toho pri každom zvieracom mene je v zátvorke poznámka, napr. *had*, -a, n. pl. -y (zosob. *hadi*, ak. *hadov), vrabec, -bca*, n. pl. *vrabce* (zosob. *vrabci*, ak. *vrabcov*);

3. podstatné mená ženského rodu, zakončené na *-ná*, ktoré pripomínajú pôvod prídavného mena, skloňujú sa podľa prídavného mena ženského rodu *dobrá: kráľovná, -ej*, n. a ak. pl. *kráľovné, stryné;* v prvých Pravidlách boly dvojtvary: *-na* a *-ná* a tak aj dvojaké skloňovanie, s krátkym *a* podľa *ryba:* „kráľovna, -y", n. a ak. pl. „kráľovny": s dlhým *á* podľa prídavného mena *dobrá: stryná*, -nej, n. ak. pl. *stryné;* zjednodušenie je v tom, že sa všetky tohto typu končia na *-ná* a skloňujú sa podľa prídavného mená *dobrá;*

4. väzba slovies predmetných nepriechodných a zvratných je len kde-tu uvedená s príslušným pádom: *báť sa niekoho, niečoho; brodiť sa v niečom; radovať sa niečomu, z niečoho; veriť v niečo, niečomu; zľutovať sa nad niekým* ap. No bolo by

sa žiadalo, aby okrem podmetných a predmetných priechodných slovies, ktoré sa viažu s akuzatívom, boly aj ostatné označené väzbou, nakoľko najmä v žurnalistike, a to ešte i teraz, podľa týchto Pravidiel, nemaly ba sa zjavovať väzby, ktoré znešvarujú reč a robia zmätok; napr. *zúčastniť sa* podľa prvých i druhých Pravidiel treba viazať s lokálom: *zúčastniť sa v niečom, na niečom (v boji, na shromaždení)*, naproti tomu viažu ho ešte vždy s genitívom: „zúčastniť sa boja, shromaždenia"; podobne miesto akuzatívu častá bola nesprávna väzba s genitívom: Spomíname si jeho „pamiatky" miesto *pamiatku;*

5. slovesá III. triedy končily sa v neurčitku na *-eť* a *-ieť* podľa toho, kde sa ktorý nárečový tvar ujal, napr. *rozumeť* i *rozumieť, mreť* i *mrieť;* z toho vznikla kolísavosť pri niektorých v prítomníku, že človek napr. nevedel, či *umre,* alebo *umrie.* Nové Pravidlá uzákonily v neurčitku slovies III. triedy koncovku *-ieť: hovieť, lacnieť, vidieť, hľadieť* atď.

To sú hlavné normy nových Pravidiel. Okrem toho podávajú v časti „Pravidlá pravopisné a gramatické" cenné pokyny z pravopisu a z hláskoslovia, z kmeňoslovia, z tvaroslovia a zo skladby, ktorými sa honosia oproti predošlým (napr. zo skladby: o vykaní, o zvratnom zámene *sa,* o prisvojovacom zámene *svoj,* o nahrádzaní slovesného podstatného mena neurčitkom ap.) a vyhostením všantročených kazov nadobúda reč slovenského svojrázu. Ostatne, v pomykove dá úpravu Pravopisný slovník, ktorý narába s materiálom takmer v každom úseku a životnom povolaní.

Pospomínané veci sú klady, ktoré zaslúžia uznanie verejnosti a dôsledne presné hodnotenie v praktickom upotrebení.

S druhej strany máme k novým Pravidlám slovenského pravopisu takéto poznámky:

alebo (spojka); alebo . . . buď; buď . . . alebo; alebo . . . alebo — prvé Pravidlá maly len dvojtvar *alebo-alebo; buď-buď;* v nových sú až tri, ale buď-buď je na indexe; „buď . . . alebo" je asi čechizmus: *buď-aneb;* „Slovenská reč" súhlasila s tvarom prvých Pravidiel

animovať, nadchnúť, povzbudiť, rozveseliť; niet v slovníku

baba, -y, ž. — doplniť význam: pôrodná asistentka; z handár urobená gundža na zapchatie rúry, aby ňou neunikalo teplo do komína; *na babu* uviazaná šatka na hlavu; *babka, babička* = stará matka; *babka* = starý peniaz (*babka k babce . . .*); *babka* na kovanie kosy, *babka* na haspru

babica, -e, ž. (pôrodná asistentka) — v Turci a v Liptove len *baba**

báň, e, ž.; dutina (*baňatý* je, ale bez vysvetlenia = dutý); niet v slovníku

bázeň, -zne, ž. (len v básnickom jazyku), bojazlivosť — no porekadlo** dokazuje, že i v hovorovom: Kde niet kázne, tam niet bázne

beh, -u, m.; „behom času, behom roku" ap. — už zanikalo, a preto malo byť osebe pod hviezdičkou; správne len *v čase, v roku, do roka* ap.

belčov, -a, m. (iné je kolíska) — *belčov* a *kolíska* je jedno; ináč *kolíska* = hojda, hojdačka

blízky — v hesle chýba blízkosť

ctnosť, -ti, ž.; ctnostný; ctný (básn.) — hoci prvé Pravidlá mały len *ctnosť* a pôvodný návrh Jazykového odboru Matice slovenskej tiež tento tvar predkladal, jednako i pri všeobecnom odpore proti dvojtvarom bratislavská komisia uviedla do Pravidiel i tvar *čnosť*, -ti, ž.; *čnostný* (Obšírnejšie o tom v Slovenskom jazyku, ročník I., str. 35.)

čutora, -y, ž. — podľa slovenského nárečia s dlhou kvantitou: *čútora;* tak i Hviezdoslav v básni „Bútora a Čútora"

dača, -e, ž., dom za mestom, letný byt; niet v slovníku

darmo (prísl.); niet v slovníku

doháňať (*sa*), -am, -ajú; dohnať; dohoniť — má ako zvratné sloveso význam *‚dohovárať, ísť na dôhonky, škriepiť sa'*

dojedať, -ám, -ajú *niečo, do niečoho* — chýba význam *‚hnevať, domŕzať, zapárať, dopaľovať'*

dospodu (prísl.) — lepšie *dospodku*, ktorého niet v slovníku; *spodok-dospodku* rovné *‚naspodku'*

*falc, -a, m., záhyb, žliabok; *falcovať, zahýbať, žliabkovať; nie je uvedené v slovníku ako chybné

*fald = *falc; *faldovať; podobne nie je uvedené v slovníku ako chybné

fauna, -y, ž., živočíšstvo, živočíchopis; niet v slovníku

flota, -y, ž., loďstvo; niet v slovníku

generalizovať, zovšeobecniť; chýba v slovníku

grobian, -a, m.; grobiansky; grobiančiť — správne *grobianiť*, tak je i *nagrobianiť*, a nie *„nagrobiančiť"*

há? vo význame ‚čo'?; niet v slovníku

---

* *Baba*, pôrodná asistentka aj na západe (Bánovce). — *Red.*

** Porekadlo je sotva ľudového pôvodu, skorej umelé, složené v duchu cirkevnej reči alebo z nej rovno prevzaté; *bázeň* je zväčša len v cirkevnej reči *(bázeň Božia)*. — *Red.*

habarka, -y, ž., mútvica; niet ho v slovníku, ale pri hesle *mútvica* je poznámka: častejšie *habarka*

*hajčí = hájnik; niet v slovníku

haló (cit.); niet v slovníku

hod, -u, m.; hody, -ov, m. pomn. — v Liptove Hody — Vianoce; chýba v slovníku

hodne (prísl.); niet v slovníku

honorár, -u, l. -i, m., odmena — chýba *honorovať,* odmeniť

horič, -e, ž., horkosť — i zápach od rozžeravenej, najmä železnej pece, že človek od nej zahorí; chýba vysvetlenie

hrkať, -ám, -ajú — častejšie *hŕkať,* ináč správne *hrkačka, hrkálka, hrkotať*

humoreska, -y, ž., žartovná a vtipná rozprávka; chýba v slovníku

ideál, -u, l. -i, m. — n. pl. chýba; bolo by sa žiadalo ustáliť, či ideál, *-e* alebo ideál, *-y*

ignorancia, -ie, ž., nevedomosť; ignorant, nevedomec — chýba *ignorovať,* nevšímať si, pohŕdať

intonácia, -ie, ž.; intonačný — niet *intonovať,* dať hlas (tón)

invitácia, -ie, ž., pozvanie; *invitovať,* pozvať; niet v slovníku

jar, -i, ž.; jarný — *jaro malo sa uviesť pod hviezdičkou

jarina, -y, ž., jarné zbožie — správne *jarné siatie, jarná siatina,* lebo *zbožie* je len po vymlátení

jesť, jem, ješ, je, jeme, jete, jedia . . . jedol, jedia — správne *jedla,* chyba tlače, lebo *jedia* je raz už uvedené v prítomníku

kadlub, -a, m. — azda slovenskejšie *kadluba,* -y, ž.

kasírovať, zrušiť, neplatným urobiť; niet v slovníku

kavírovať, ručiť; niet v slovníku

kilogram, -u, m.; kilo, -a, n. pl. kilá, kíl, str. — g. pl. *kíl* je od *kila,* -y, g. pl. kíl, ž. (miera) (porov. heslo); no v Turci, Liptove a inde nepočuť: Kúpila som *päť kíl* mäsa, ale *päť kilov*

klad, -u, m.; *kladný* = pozitívny; niet ich v slovníku

klauzula, -y, g. pl. klauzúl, ž., dodatok, podmienka — ale i *závierka*

kľuť (sa), -uje, -ujú = klíčiť; zasiate semeno klíči — áno, zasiate semeno *kliči,* ale kuriatko sa z vajca *kľuje,* teda *kľuť* a *klíčiť* je nie jedno

kĺzať sa, -žem, -žu; kĺzačka, kĺzište — chýba *kĺzka; kĺzačka* je pohyb na *kĺzke,* na zamrznutej vode; bez *kĺzky* niet *kĺzačky;* deti si robia *kĺzky,* a nie *kĺzačky*

koalícia, -ie, ž.; koaličný — ale i *koalovaný* = združený

kobčah, -a, m. (obilný kôš vo mlyne) — v Turci i *kobčuha,* -y, ž.

koľme (prísl.), antipód prísl. *toľme,* je síce nezvyčajné, ale sa sporadicky užíva; príklad: Pasažierov v tramvaji vždy dosť, hoci mesto nie je bohvie *koľme* roztiahnuté (Kukučín XVI, 10); niet v slovníku

konzervatórium, -ia, str., vyššia hudobná škola; niet ho v slovníku

kožovka, -y, ž., omietka — „omietka" má pôvod v češtine zo slova *omítka;* mojím vedomím sa ani v Liptove, ani v Turci neužíva; *omietať* je vôbec neznáme (iné je *ometať,* napr. stenu), a preto „omietka" a „omietať" malo byť poznačené hviezdičkou; popri *kožovka* od *kožovať* užíva sa i „vakovka", „vakovať" takmer tak často ako *kožovka,* ale pre maďarský pôvod, nakoľko ho mohli doniesť naši slovenskí murári z Pešti, uvedené sú obe slová v nových Pravidlách pod hviezdičkou; z toho nasleduje, že iba *kožovka* je správnym výrazom

kravínec, -nca, m., kravín (stajňa pre kravy) — to je mýlka, lebo *kravínec* je kravský výkal

kroz (básn.); = *cez, skrz* — *kroz* užíva sa v Turci aj v hovorovej reči: *kroz* pohrebu, boli sme na okulácii *kroz* tej lúky

kúpeľ, -eľa, m.; kúpeľný — je pre jedného človeka (dieťa) prichystaný *kúpeľ;* iné je *kúpele,* pomn., kde sa chorí ľudia za dlhší čas liečia; niet ho v slovníku

kurentovať, úradne stopovať; niet v slovníku

kvalifikácia, -ie, ž.; kvalifikačný — uviesť i *kvalifikovať, kvalifikovaný*

*kynúť = *kývnuť* — nie je jedno, a preto *kynúť* netreba vyradiť, napr.: *Kynie* mi dobrá príležitosť arizovať obchod; z toho *pokyn, pokynúť; kývnuť* znamená dať znať rukou

laboratórium, -ia, str.; labolatórny — chýba laborant, zamestnanec v lekárni

ľahodný — slabý, nepatrný; niet ho v slovníku; iné je *lahodný*

lev, leva, m.; levový; levský; levica; levíča, ťa., str. — tieto tvary prišly do nových Pravidiel preto, že *l* pred spoluhláskou je ťažko vysloviteľné a že slovenské nárečia majú len tvary *leva, levovi* atď. oproti tvarom *lev,* „ľva", m.; „ľví", „ľvia", „ľvie", „ľviča", „-ťa", ktoré prvé Pravidlá uzákonily; tú ťažkú vysloviteľnosť možno podvrátiť dôvodom, že slovenský jazyk omnoho ťažšie, i zo štyroch spoluhlások tvorené slová a slovné skupiny ľahko vysloví, ale potom, i keby tento

dôvod bol platný, prečo je v nových Pravidlách pri slove *lož* gen. tvar *lži*, a nie „loži", a pri adjektíve *lživý*, a nie „loživý"? Prečo pri *lesť* je adjektívum *ľstivý*, a nie „lestivý"? A konečne, keď je to tak ťažko vysloviť, prečo *lkať, lkám, lkajú*, a nie „lekať", „lekám", „lekajú"? Preto sú *lev*, „ľva", „ľví", „ľvia", „ľvie", „ľvica", „ľvíča" i bez poznačenia hviezdičkou vyradené, a to i proti zásade, že zaužívané slová úzom nadobudly si právo života*; ešte *lev, leva, levový* ako-tak ujde, ale *levský, levica, levíča* vonkoncom nie

*lhár = *luhár*; *lhať = *luhať*; *ľnúť = *lipnúť*; *ľpieť = *lipnúť* sú vyradené z príčiny, uvedenej pri tvaroch *lev, leva* atď.

Slovesá *ľnúť a *ľpieť vo význame *lipnúť* nie sú ani vzájomne, ani vo význame s ním totožné, lebo „ľnúť" znamená ‚vinúť sa', ‚túliť sa' v abstraktnom smysle, napr.: Sirota *„ľnie"* ku svojmu dobrodincovi, alebo: Prítomní rozišli sa s pevným presvedčením *„priľnúť"* ku svojej cirkvi a tak sľubom Bohu slúžiť i svojej cirkvi i národu slovenskému; podobne „ľpieť" znamená abstraktum vo význame ‚byť' (je) napr.: Na tom človeku *ľpí* ťažké podozrenie; ani v jednom prípade nemožno „ľnúť" a „ľpieť" nahradiť slovom *lipnúť*, ktoré znamená dosiahnuť niečo v smysle konkrétnom, napr.: včely *lipnú* za medom; z toho nasleduje, že slovesá „ľnúť" a „ľpieť" nemaly byť vyradené**

licitácia, -ie, ž.; dražba; licitovať — chýba *licitant*, kupec na dražbe

lineár, a, m. — prečo nie linonár?

lučina, -y, ž. — lepšie s dlhou kvantitou *lúčina*

---

* Sme toho náhľadu, že cirkevné bohemizmy majú ustúpiť živým tvarom; *lev, l e v a ... levom* ap. V slovenčine hlásky *l, r* sú ťažko vysloviteľné na začiatku slova, keď nasleduje po nich spoluhláska: *l, r+spoluhláska* (porov. Bartek, Príspevok k dejinám slovenčiny, 40 n.). V inej polohe slabikotvorné *l, r* je ľahko vysloviteľné (porov. slov. *brvno, štrk* — čes. *břevno, štěrk*). Tento slovenský hláskoslovný systém (SR, VI, 241 n.), pokiaľ len to pôjde, treba rešpektovať v spisovnej reči. Okrem nárečí sú také tvary aj v literatúre (Vajanský, Hviezdoslav, Šoltésová) a máme ich aj v slovenských prekladoch Písma (Palkovič, Hlinka). — Tvar *lkať* je podľa vyššie spomenutého systému v slovenčine len knižné slovo, v ľudovej reči je od toho koreňa pravdepodobne forma s vkladným *o: lokať, logať;* podľa toho aj tvary *lži, lživý, ľstivý* sú v spisovnej slovenčine iba knižné. — *Red.*

** Slovesá *ľnúť, ľpieť* zaiste boly vyradené pre hláskoslovnú stránku. Ak sa bez nich nedá zaobísť, vtedy mohly by sa ponechať ako knižné slová. — *Red.*

*lyhať = *luhať* — vyradené oproti prijatému *zlyhať*, -á, -ajú (puška zlyhá)

mariť, -ím, -ia — zvratné *mariť sa* ‚zdať' sa nie je v slovníku; u Slovákov na Dolnej zemi *vodomar* = ‚fatamorgána'

matematik, -a — chýba *matematika*, počtoveda

materiál, -u, l. -i, m — chýba *matéria*, látka

matúra -y, ž. — miesto neho často užívané „maturita" malo byť v slovníku pod hviezdičkou

Mikuláš, -a, m.; . . . Mikulášťan, Mikulášťanka — prečo nie *Mikulášan, Mikulášanka*, ako je v nárečí toho kraja?

mimovoľky (prísl.); niet v slovníku

mlieť, meliem, melú — ľud hovorí *melem**, *-eš*, *-e*, podobne i v složeninách *namelem, vymelem, domelem*

molestovať, obťažovať; niet v slovníku

motať, -cem, -cú (-ám, -ajú) — chýba zvratné *motať sa*, ‚premávať sa bez potreby'

mýliť, -im, -ia — *niekoho*, ale aj *mýliť sa*

nácia -ie, ž., národ, národnosť; niet v Pravidlách

napadať, -ám, -ajú; . . .napadnú — tlačová chyba; má byť neurčitok *napadnúť*

napásť, -iem, -sú; niet v slovníku

národ, -da, m.; národný; národík — chýba národnosť

negramotný, človek, nevediaci čítať a písať; niet v slovníku

novák, -a, m.; niet v slovníku

obesiť, -im, ia — ale chýba zvratné *obesiť (sa)*

obeť, -te, ž.; obetný; obetivý, obetište a

obeta, -y, g. pl. obiet, ž., obeť; obetavý; obetovať; obetúvať — dvojtvar obdobný dvojtvarom *ctnosť* a *čnosť* s týmže rozdielom, že tvar *obeť* sa všeobecnejšie upotrebúval než *obeta***

obrana, -y, ž.; obranný — chýba *obrániť (sa)*

ocítiť (sa), -im, -ia; ocitnúť (sa) — ocítiť sa je nepotrebné a len v najnovšom čase zjavilo sa v spisovnej reči, ani nie z češtiny, lebo i tam užívajú len *octnouti se;* správne je *octnúť* (sa)

* Navrhovaná forma prítomného času *melem (namelem, vymelem, domelem)* sa ukazuje správna najmä so stanoviska kvantitatívneho; tvary slovesa *mlieť* odchodne od tvarov tohto typu (vzor: *mrieť*) majú v prítomnom čase plný stupeň v neprešmyknutej polohe *(mel-)* a k tomu ešte príde kmeňotvorná prípona prítomníková *-e+m*, ktorá sa tu nepredlžuje, keďže tvary sú zväčšené na rozdiel od ostatných tvarov o slabiku; za očakávané *mliem* (porov. *mriem)* s kvantitatívnej stránky lepšie obstojí *melem* ako *meliem*. — *Red.*

** No v cirkevnom význame užíva sa *obeta; obeta* Kaina a Ábela, *obeta* omše sväiej. — *Red.*

*odmlúvať = *odhovárať, odvrkovať;* — miesto *odhovárať* správne *odvrávať*

*okrsok = *okruh,* okružný; *obvod,* obvodový *(okružné* porady); mal byť v slovníku pod hviezdičkou

ondieť (sa); ondej, ondejte — správne *ondiať (sa);* kto rád *ondie,* je *ondiak*

*opozdiť (sa) = *oneskoriť (sa)* — ale prečo sa prijalo *pozdeť opozdiť sa* žije v nárečiach (Gemer)

*opravdový; prečo nie je pod hviezdičkou?

*oprobovať = *skúsiť;* — pozri vysvetlenie pri **próba*

oratovať, -ujem, -ujú, častejšie *ochrániť, zachrániť* — ale vtedy aj *ratovať, rata,* ktoré sú vynechané

ostrva, -y, g. pl. ostŕv, ž. — v Turci nakladajú ďatelinu na *ostrmy,* m.

oškvarka, častejšie *škvarka* — miesto *oškvarka* lepšie *oškvarok,* m.

otep, -i, ž.; otiepka — v Turci mužského rodu

parirovať, odrážať údery; niet v slovníku.

pasirovať, preciedzať, pretláčať; niet ho v slovníku

pavúz, -u — správne pavúz, -a

pečeň, -ne, ž. (nie jatrá) — prijaté vplyvom Ledényiho terminologie oproti vžitému *pečeňa,* -e, ž.

*pelichať = *pĺznuť* — vtáky *pelichajú,* savce *pĺznu; pelichať* je teda správne a netreba ho vyradiť

penzia, -ie, ž. — chýba *penzionovať,* dať na odpočinok

pilina, -y, -g. pl. pilín, ž. — skorej sa užíva pomnožné: *piliny*

*pilný = *usilovný,* *pilnosť = *usilovnosť* — nechápem, prečo sú vyradené; ba ozaj, čo je lepšie: mám doma *„pilnú"* robotu, alebo: mám doma „usilovnú" robotu?

plášť, -a, m.; pláštik — doplniť: časť odevu i kus pažite so zemou

plátať, -tam, -tajú i -cem, -cú; niet v slovníku

*plniace pero; nesmysel; azda *„plnené"* alebo *„plnivé"* pero; malo byť v slovníku pod hvezdičkou

pobiť sa, pustiť sa do bitky; niet v slovníku

podiel, -u, m.; niet v slovníku

*pohnuteľnosť = *hnuteľnosť;* *pohnuteľný = *hnuteľný majetok;* *nepohnuteľnosť = *nehnuteľnosť;* *nepohnuteľný = *nehnuteľný majetok* — keďže sa majetok sám od seba *nehne,* ale *sa pohne,* lepšie by bolo ponechať zaužívané tvary: *pohnuteľnosť, pohnuteľný, nepohnuteľnosť, nepohnuteľný,* najmä keď sú na to i obdobné odborné slová: *pozostalosť, pohotovosť*

položiť; položenie; niet v slovníku

pomeriť (sa); podobne niet v slovníku

potierať = *ničiť, nivočiť;* malo byť v slovníku zaradené s hviezdičkou

*potkať = *stretnúť;* niet s hviezdičkou

pozrieť, zriem, -zrú; pozerať (len: pozrieť sa* do zrkadla) — upozornenie v zátvorke pre tých, ktorí robia z nich nasilu zvratné slovesá *pozrieť sa, pozerať sa;* vtedy aj sloveso *vidieť* bolo by podľa nich tiež zvratným, keď sa povie: *vidím sa* v zrkadle, lenže pri oboch zvratné zámeno v ak. *seba, sa* je predmetom, a nie súčiastkou zvratného slovesa; na námietku reagovalo sa slovesom *dívať sa,* teda i *pozrieť sa, pozerať sa,* lež *dívať* má len zvratné formy; okrem toho ľud len *pozrie, pozerá,* iba inteligenti ešte i v časopisoch „pozrú sa" a „pozerajú sa", napr.: Keď „sa pozeráme", čo sa doteraz vykonalo (Slov. pol. zo 4. júna 1940, str. 2.), Boli ste už niekedy na liptovskom salaši? Ak nie, choďte „sa" tam „pozrieť" (str. 3), Keď „sa pozeráme" na úlohu režiséra s hľadiska umeleckých smerov, možno tvrdiť . . . (Slov. pohľ., roč. 56, č. 5, str. 307)

*pravítko = *lineár* — azda lepšie *linonár*

presvedčiť, -ím, -ia — chýba *presvedčiť (sa)*

pristupiť, niečo nohou; niet v slovníku, iné je *pristúpiť* k niečomu

*próba = *skúška;* *probovať = *skúšať* — medzi *próbou* a *skúškou, probovaním* a *skúšaním* je jemný rozdiel; sú toľme vžité, že sa najmä učiteľ v škole bez nich nezaobíde: urobte *próbu,* či je to dobre; *probujte* to napísať; a keď už vyradiť, vtedy nie skúška, lež *pokus,* nie *skúšať,* ale *pokúsiť sa*

prvý; prvší; po prvé — dodať (nie „za prvé")

psiarka, -y, ž. (rastlina) — aj žinčica pre psov

radca, -cu, n. pl. -covia, m. — doložiť v zátvorke: (nie „rada", „radovia")

rakev, -vi, ž.; i rakva — slová typu rakev azda by mohly byť vyradené

raz (prísl.), konečne, predsa; niet v slovníku

*razítko — pečiatka pod hviezdičkou niet v slovníku

reagovať, odporovať, odpovedať; niet v slovníku

reparácia, -ie, ž. — doplniť: *reparovať,* opraviť

reprodukcia, -ie, ž. — doložiť: *reprodukovať,* predstaviť, vykonať

---

* Porov. SR VIII, 190. — *Red.*

*riekanka = *rečňovanka* — medzi nimi je tiež rozdiel; *riekanky* sú vtipné veršíky, napr.: Kom, kom, kominár, kedy si sa umýval...? Alebo: Vrany, vrany, kde letíte? Do nového Mesta...; k nim patria aj *vyčítanky* pri hrách, napr.: Anum des, ty si starý pes a ja mladá veverička, utečiem ti do hájička a ty za mnou bež; *rečňovanky* sú vážneho obsahu básničky, vhodné na *recitovanie*, napr.: Ja som malý, ale Slovák, Slovák dušou a telom, kto Slovákov nenávidí, nie je mojím priateľom atď. Alebo: Ja som pyšný, že som Slovák, moje plemä ladné, sto miliónov duší číta, nad polsvetom vládne atď.; *riekanka** nie je totožná s *rečňovankou*

rohož, -e, ž. — azda slovenskejší je tvar s *-a: rohoža*, -e

rozhádzať, rozhodiť; niet v slovníku

ruda, -y, g. pl. rúd, ž.; rudka; rudnatý... Rudno (m. m.) — správne *rúda*, tak písali starí spisovatelia, najmä v starých Pohľadoch Pavol Križko, Zechenter a iní; ani *Rúdňania* nebývajú v „Rudnom", ale v *Rúdnom***

ruinovať, zrúcať, zničiť; niet v slovníku

sentencia, -ie, ž., výrok, rozsudok; niet v slovníku

sháňať (sa) (od sohnať), sháňam, sháňajú; sháňačka — ale *zháňať* = hore-dolu behať, túlať sa niet v slovníku

schystať, -ám, -ajú — chýba *schystať (sa)*

slánka, -y, g. pl. slánok, ž., soľnička — *slánka* menej známe, okrem *soľnička* časté *slanička*

slzký = klzký ako solené mäso; niet v slovníku

smelý, smelosť; niet v slovníku

*sriecť sa = *zriecť sa* — *sriecť sa* = ushovoriť sa nemalo byť vyradené***, lebo nie je totožné so *zriecť sa* = zrieknuť sa (napr. úradu)

*striedmy = *triezvy* — je rozdiel: *striedmy* vôbec *nepije*, *triezvy* môže piť, a nie je *opitý; striedmy* = *striezlivý*, nie *triezvy*

*strnúť = *stŕpnuť* — je tiež rozdiel, človek *strnie* po pohrome: *ustrnul som*, keď som sa dopočul, že umrel; *stŕpla* mi noha****

* *Riekanka* ako termín obstojí aj podľa systému tvorenia slov; ako je *čítanka, písanka*, tvorená od *čítaný, písaný* príponou *-ka*, tak je aj *riekanka* od koreňa slovesných foriem *(od)riekať, (na)riekať*. — *Red.*

** Tvar *rúda* s dlhou kvantitou je aj v nárečiach: Padla rúda (tenká vrstva na listoch po daždi za horúceho slnka), narobí škody. Porov. aj u Kálala. — *Red.*

*** Pravda, takéto rozlišovanie v grafike bude mať význam len do toho času, kým sa neuzákoní písať predpony *z-, zo-* podľa skutočnej výslovnosti. — *Red.*

**** Naozaj je rozdiel, ktorý vyporozovať aj z nárečí; *trnúť* sa uživa

strojiť sa niet v slovníku

škvor, -a, m. — ucholak — škvor je v Turci vôbec neznáme slovo, miesto neho *čkor* a *ucholak; ucholak* azda najlepšie

škrvna, -y, g. pl. škvŕn, ž. — správne *škvrna;* tlačová chyba

šušťať niet v slovníku; suché seno *šuští*

traktor, -a, m., motor na prevážanie ťažkých diel, pluhov ap.; niet v slovníku

trojka, -y, g. pl. trojok (i troják), ž. — v Turci i druh ďateliny

ufúľaný niet v slovníku

*úslovie = *porekadlo* — medzi *úslovím* a *porekadlom* je malý rozdiel, ktorý zavše ťažko vystihnúť; *úslovia* sú svojrázne výrazy, javiace sa v originálnom prejave myšlienok, napr.: prehodil to s pleca na plece (= je nedbanlivý); ten má filipa (= je vtipný); porekadlá vyjadrujú nejakú pravdu zo skúsenosti s poučením, napr.: nie je všetko zlato, čo sa blyští; lastovičky nízko lietajú, bude pršať; podľa toho i *úslovie* žiada sa použiť

uvrzgnúť, -nem, -nú — správne *uvrznúť*

uzda, -y, g. pl. úzd, ž.; uzdička — náš gazda povie *úzda,* ňou *úzdi* i *zaúzdi* kone; správne je teda iba *úzda, úzdiť* a *zaúzdiť;* v Eláne (roč. X, 1940, str. 3) možno čítať: ... neľudský racionalizmus sa zdal premieňať dušu za sklo a držať na *úzde* horúce vzruchy vášne a života; krátka slabika miesto dlhej je zaiste vplyvom češtiny

vada, -y, ž., častejšie chyba; *vadný = chybný — ale ako deverbatívum zo slova *vadiť sa* má aj iný význam: *vada* = zvada, kde *sa vadia*

*vakovka = *omietka, kožovka;* *vakovať = *omietať, kožovať* — vysvetlenie pri *kožovka*

váľať, -am, -ajú (chlieb, cesto); valkať, valkovať — chýba zvratné *váľať sa,* povaľovať sa po zemi

vliv, -u, m.; vlivný; vlívať, vlívavať — konkuruje so slovom *vplyv,* -u, m.; vplyvný; vplývať; vplývavať, ktoré je prijateľnejšie; škoda bolo tu uvádzať nepotrebné dvojtvary, proti ktorým boly vždy vážne námietky

voda, -y, g. pl. vôd, ž; vodný; vodička; vodka — ale chlapci na Veľkú noc kupujú si v lekárni *vôdku*

---

skorej v abstraktnom smysle (tak Tajovský, Kukučín, Šoltésová) a *trpnuť* v konkrétnom: *Trniem,* čo sa bude ďalej robiť (úzus), *strpla* mi noha, som na nej sedel (úzus). Porovnaj so stránky hláskoslovnej s tvarmi *lipieť—lipnúť—linúť* (Mihál, Slovenský jazyk I, 167-65). — *Red.*

*vohľač = *vohľadač — vohľač* je vžité, „vohľadač" je azda len umelá odvodenina slova *vohľady;* v hovorovej reči počuť iba *vohľač*

vozár, -a, m.; vozársky; vozáreň — nie je lepšie: *voziar, voziarsky, voziareň?*

vpchať, -ám, -ajú — správne *vopchať*

*vypelichať = *vypĺznuť* — viď *pelichať = *pĺznuť*

*vyprobovať = *vyskúšať* — viď *próba, *probovať

vysať, -sajem, -sajú; vysávať; vysávač (napr. prachu) — no v živote ujala sa len krátka kvantita *vysavač*

zadiviť sa, podiviť sa; niet v slovníku

zákop, -u, m. — chýba *zakopať*

zamorusený — správne *zamorúsený* = pošmúrny, zamračený; lepšie od *mosúr zamosúrený,* ktorého niet v slovníku

záprtok, -tka, m. — povedia i záprdok*, vajce vraj *sprdkavie*

zásluha, -y, ž.; *záslužný* — ale i *zaslúžený*

zauzdiť, -ím, -ia — správne *zaúzdiť;* viď *uzda*

zháňať, túlať sa, hore-dolu behať; niet v slovníku, iné je *sháňať (sa) od sohnať*

zoprieť, priečiť (sa), odporovať; niet v slovníku

zpätkovať, chodiť nazpiatky; niet v slovníku

zostarieť, -iem, -ejú — lepšie *zostarieť sa*

žrádlo = žranica — žrádlo* len pre ošípané; *žranica* je výkon nesmierneho jedenia a pitia = *lumpačka.*

Týmito poznámkami chceli sme len nadhodiť problémy, ktoré nie sú dosť objasnené, a nie bagatelizovať zásah Pravidiel na kultivovanie slovenskej reči. Uvedené nesprávnosti sú teda len problémom na uváženie pri budúcom vydaní. Ináč treba uznať, že druhé vydanie Pravidiel slovenského pravopisu značí veľké plus oproti predošlému vydaniu.

P. P. Zgúth.

Poznámka redakcie. — Chýbajúce slová, uvedené v tomto článku, treba pokladať len za doplnky slovného pokladu Pravidiel slk. pravopisu so strany autorovej, nie za chyby.

---

* Otázka tvarov *záprdok — záprtok* už bola riešená Škultétym (SP, XXX, 261). Podľa etymologie a západných nárečí (v strednom je: *záprdok*) stojí tvar *záprtok;* k nemu prirov. rus. *zaportok,* poľ. *zapartek* (Holub, Stručný slovník etymologický[2] 347). Slovenský koreň tohto deverbatíva treba spojovať len so slovesom *zaprtiť sa = zadusiť sa,* aký význam je u Tajovského (III, 133). — *Red.*

** Na západe žranica značí jedlo pre ľudí: Navarím mu *žranice,* tak čo ešte chce! (Bánovce). Tak isto aj u Tajovského. — *Red.*

PRAKTICKÁ PRÍRUČKA SLOVENSKÉHO PRAVOPISU. *Sostavil podľa Pravidiel slovenského pravopisu z r. 1940 Alfonz Zauner, riaditeľ Štátnej obchodnej akadémie v Prešove.* Tlačila Nová kníhtlačiareň v Turč. Sv. Martine — 1940. Strán 88. Po Ks 20.—.

V tejto príručke našla výraz staršia snaha, ako sprístupniť čo najširším vrstvám národa pravopis. V metóde neprináša azda nič nového, len skôr dopĺňuje a uceľuje staršie obrazové spôsoby pravopisného a gramatického učenia a vhodne volenými heslovitými úpravami obracia pozornosť čitateľa na správny postup pri učení.

Postupne prechádza jednotlivými gramatickými kategóriami a všade príslušným spôsobom (aj grafickou úpravou textu) výstižne upozorňuje na odchýlky od pravidla alebo na dôležité veci. Prehľadne triedi jednotlivé hláskoslovné zjavy, pričom na príslušných miestach poukazuje na správnu výslovnosť. Tak chce pomôcť tým, ktorí majú ťažkosti so spisovnou výslovnosťou pre nárečové odchýlky. Na str. 11 káže: „Píš a vyslovuj *h: vrah* ... a pod. aj *batoh, osoh* atď." Spisovná norma vyžaduje tu vyslovovať *vrach, batoch, osoch, trch* atď. Je jasné, že sostavovateľovi išlo tu o rozdiel *h-ch: duch-duša, vrah-vražda,* ale mal voliť iné príklady; napr. *kniha-knižný* a pod. Takto však učí vyslovovať proti platnému pravidlu o asimilácii spoluhlások nesprávne a neprirodzene. Ba napokon si aj protirečí, lebo na str. 8 v kapitole o „prispôsobovaní" hlások hovorí správne, že „počujeme", teda aj vyslovujeme *vrach.*

Na str. 15 vymenúva výnimky zpod rytmického zákona. Vraví (sub 13), že pravidlo sa nezachováva v prípadoch, „kde by mohol nastať po skrátení prídavného mena dvojsmysel: *„krásné dievča krásne píše"*. Myslím, že takéto príležitostné výnimky netreba výslovne zdôrazňovať najmä vtedy, keď chceme nielen naučiť, ale aj presvedčiť čitateľa o pevnom pravopisnom systéme. Ani Pravidlá nepripúšťajú podobnú ľubovôľu, lebo prakticky k dvojsmyslu nemôže dôjsť ani v takom prípade, ktorý uvádza Zauner. Skôr by bolo účelnejšie apelovať v takomto prípade na logickú schopnosť čitateľa, upozorniť ho na vzájomný pomer slov, na ich vetný vzťah a neustúpiť ani v čiarke, lebo, je raz darmo, s pedagogického hľadiska je zle presviedčať žiaka o zákone a potom vynachádzať viac-menej umelé výnimky. Únosnosť pravdy, že výnimka potvrdzuje pravidlo, neslobodno — najmä v pravopise — preceňovať.

Ak Zauner vymedzil dvojhlásky *ia, ie, iu* ako hláskoslovné pochopy, potom bolo daromné osobitne zdôrazňovať, že po hrdelniciach píšeme mäkké *i* aj v prípadoch, ako *odkiaľ, pokiaľ, zakiaľ* a pod. (Str. 16.)

Na str. 37 a 41 zaraďuje typ *dievčence* ako pomnožné do vzoru *meč* podľa štúdie A. Jánošíka (SR, VII, 218—222). Genitív plurálu s vkladným *-ie-* zachováva pôvodnú koncovku *-ъ,* čo nie je pri podstatných menách mužského rodu cudzí zjav, napríklad: *čias, korán,*

do *Jahodník* (pomiestne mená). Skloňovanie tohto typu Pravidlá slk. prav. len letmo naznačujú pri hesle *prasa* (str. 333). Inštr. plurálu typu *dievčenci* Pravidlá tam neuvádzajú.

V tvarosloví podáva Zauner prehľadne jednotlivé paradigmy a nakoniec sostavuje prehľadnú tabuľku podľa jednotlivých typov, pričom zas výrazne graficky upozorňuje na prípady, kde sa robia najčastejšie chyby. Podobne si počína i pri ostatných sklonných slovách. O slovesnej flexii hovorí práve tak prehľadne a upozorňuje nielen na zjavy čisto morfologické, ale veľmi pekne vystihuje aj shodu vo vete, najmä pokiaľ ide o *i-y*.

Prehľadnými poučkami o predložkách, o ich písaní, správnosti a správnom používaní končí Zauner gramatickú časť svojej príručky.

Nakoniec pripojil ešte na 10. str. slovník chybných slov, tvarov a výrazov, ktoré sa v každodennej reči najčastejšie vyskytujú.

Neviem, či bolo hodno Zaunerovi meniť obvyklú terminologiu, ako *„prispôsobenie spoluhlások"* (str. 8) miesto zaužívaného *„spodobovanie"* a na str. 29 *„bočná veta"* miesto zaužívaného terminu *„vedľajšia veta"*, i keď protiklad k *„hlavný"* je pri istých veciach *„bočný"* (porov. *hlavný* oltár — *bočný* oltár).

Zaiste asi nedopatrením použil Zauner na str. 35 frázy: *„... hovoríme im slová ohybné"* miesto: *„... voláme, nazývame ich slová ohybné"*.

Ako som povedal, Zaunerova príručka neprináša novú metódu do pravopisného učenia, ale jej cena je v tom, že prichádza v takej forme dnes, keď hladina nášho jazykového života je dosť rozvírená a keď naši ľudia sháňajú sa po všelijakých pravopisných pomôckach. Túto potrebu zaokryje Zaunerova príručka celkom dobre. Pre osvojenie vyššieho stupňa pravopisných vedomostí nevystačí, lebo nenačiera nijako do teoretických základov slovenského pravopisu. A čo ako by som tu chcel vyhnúť, nemôžem nepripomenúť, že terajší náš pravopis je vystavený viac na logickom uvážení vzájomných vzťahov jednotlivých slovných a vetných kategórií, ako na mechanickom používaní tvarov a litier. Preto by sa žiadalo vidieť v takýchto príručkách aspoň náznakovité vymedzenie gramatických pochopov a najmä jednotlivých flektívnych typov.

Skúsenosti hovoria, že bez týchto vecí nezájdeme ta, kde by sme chceli vlastne byť, ku krásnej, pestovanej spisovnej reči v slove i v písme. Bodaj by som sa radšej mýlil, ako mal pravdu, ale musíme si jasne uvedomiť, že dnešný jazykový problém nespočíva v pravopise. Ten leží inde, v celkovom duševnom rozpoložení dnešného Slováka, v jeho kultúrnej neusadenosti a v plytkom ponímaní vnútorných problémov národného spoločenstva. Pravopis je predsa len vec vonkajšia, každodenná a formálna. Jadro a duch jazyka je v jeho štruktúre, predovšetkým syntaktickej. Tu nám bude treba omnoho viac energie vynaložiť, aby sme vyvolali z hrobu slovenské myslenie. To, pravda, súvisí už s celkovou výchovou národa, s jeho historickou

a literárnou erudíciou a s organizovanou a plánovitou prácou nielen vo vedeckom skúmaní slovenčiny a v aplikácii vedeckých výskumov v školských učebniciach, ale hlavne so všeobecnou starostlivosťou o jazyk v najširších vrstvách slovenskej národnej vospolnosti.

Dr. *Jošt.*

OPRAVA, ZASLANÁ „SLOVENSKÉMU JAZYKU".

V Slovenskom jazyku (I, 1940, č. 5—6), v rubrike R i e č i c a n a s l o v e n č i n u, bola reč o mojej osobe a okrem iného redaktor SJ vyčitoval mi šesť chýb, ktorých som sa vraj dopustil v článku *Podľa akých zásad pracovať na právnej terminologii* (Slovenská reč VIII, č. 1). V čase zákonom ustanovenom som doporučeným listom, adresovaným na zodpovedného redaktora Slovenského jazyka, žiadal uverejnenie tlačovej opravy v smysle zák. č. 126 Sb. z. a n. z r. 1933. Hoci môj list išiel (nota bene z Martina do Martina) ešte dňa 23. októbra 1940, redakcia SJ nevyhovela zákonom určenej povinnosti a moju opravu neuverejnila. (Mala tak urobiť v dvojčísle 7—8 prvého ročníka SJ.) Text zaslanej tlačovej opravy znel takto:

Nie je pravda, že nový redaktor Slovenskej reči na úvodnom mieste uverejnil článok, kde sa znevažuje činnosť slovenských puristov, ale je pravda, že v tom úvodnom článku autor len upozorňoval všetkých, ktorí majú *prepiate* puristické chúťky.

Nie je pravda, že nový redaktor Slovenskej reči, tak sa zdá, ani neporozumel, čo sleduje Ormis, lebo Ormis sleduje len obsahovú presnosť a správnosť slovenskej právnej terminologie, nijakých iných cieľov nemá.

Nie je pravda, že netreba debatovať o zásadách právnej terminologie, lebo o tých zásadách treba debatovať a treba presne vymedziť účasť lingvistov a mieru ich zasahovania do otázok právnej terminologie.

Nie je pravda, že redaktor Slovenského jazyka našiel v Ormisovom článku, uverejnenom v Slovenskej reči, odchýlky od dobrého úzu, respektíve chyby, lebo:

1. Ormis napísal síce „mimo tých", ale v citáte „mimo" nenahrádza predložku „okrem". „Mimo" v citáte stojí miesto predložky „popri", ktorá je podľa Pravidiel slovenského pravopisu (324) dobrá. „Mimo" vo význame „popri" sa upotrebuje v literatúre, napr.: „Štedrý večer! Nechoď mimo! Zastav sa u našich dverí!" (Janko Jesenský. Zo zajatia,[2] 73.)

2. Linguistica Slovaca píše sa s veľkou začiatočnou literou *S* podľa pravidiel *latinskej* reči, kým Pravidlá (17) upravujú písanie *slovenských* názvov kníh a novín. Ako Ormis, tak písal pred ním latinské názvy v *slovenskom* texte známy znalec latinskej reči Antonín Kolář (Linguistica Slovaca I/II, 1939/1940, 6.). Netreba zabú-

dať, že Pravidlá (17) v poznámke pod čiarou výslovne dovoľujú: „V prísne vedeckých prácach citujeme pôvodné názvy kníh, časopisov a pod. bez ohľadu na terajšie pravopisné zvyklosti."

3. „Pozostávať" miesto „skladať sa" je nie chyba, lebo Pravidlá (332) majú sloveso *pozostávať* ako dobré, neoznačené hviezdičkou, ktorou sú označené všetky podľa Pravidiel chybné slová, výrazy a väzby.

4. Skratka „v čas. Linguistica Slovaca" je srozumiteľná: „v časopise Lingustica Slovaca" a Pravidlá nezakazujú tvorenie nových skratiek.

5. Miesto „závadný" v Ormisovom texte stálo „vadný", opravil to na „závadný" redaktor Slovenskej reči. Substantívum „vada" Pravidlá (425) pripúšťajú s poznámkou „častejšie chybný". Že tie isté Pravidlá hneď zatým vyhlasujú adjektívum „vadný" za chybu (správne je vraj „chybný"), je v tomto prípade nedôslednosť Pravidiel.

6. Ormis správne napísal „by sa sniesly tie dva významy". V Pravidlách (381) výslovne stojí ako dobré sloveso „sniesť (sa)", na tej istej strane je ako dobré adjektívum *snášanlivý,* napokon je v Pravidlách i adjektívum *nesnášanlivý* (275) ako dobré. Nie je teda pravda, že *sniesť* v Ormisovom texte malo byť *zniesť,* lebo dokonané sloveso *sniesť sa* je v Pravidlách výslovne uvedené ako dobré. V Ormisovom texte ani nestojí: „by sniesly tie dva významy", ale: „by *sa* sniesly tie dva významy", čo je veľký rozdiel.

Nie je pravda, že redaktor Slovenského jazyka citoval chyby z Ormisovho článku, lebo vyššie sa ukázalo, že sú to nie chyby.

Dr. V. Ján Ormis.

ROZLIČNOSTI.

uspokojiť sa voľačím = uspokojiť sa s voľačím. — Vplyvom inštrumentálu nástroja, pri ktorom vo väzbe so slovesom niet predložky *s* (píšem *perom,* ukazujem *prstom* atď.), ujíma sa chybná väzba bez *s* pri slovese *uspokojiť sa.* Tak napríklad stojí v Tvorbe: sily, ktoré sa „neuspokoja miestnym... úspechom" (I, č. 3, str. 2.). Podľa doterajšieho úzu patrí v písme väzba inštrumentálu s predložkou *s.* Tak aj v ľudovej reči: Nemôže sa *s tým* nijako *uspokojiť,* že... (úzus).

Podobne predložka *s* býva aj pri prídavnom mene *spokojný:* Nie som *s ním spokojný.* Taký úzus aj u spisovateľov; pri slovese *uspokojiť sa* a adj. *spokojný* je vždy predložka *s.* Na predložku *s* nepriamo poukazuje aj predpona *s-* v slovese *(u)spokojiť;* podobne je tomu aj pri slovese *srovnať s voľačím:* Mesto bude *srovnané so zemou* (úzus). Porov. podobný zjav pri slovese s predponou *od-: oddeliť sa — od čoho,* kde tiež predpona *od-* sa srovnáva s predložkou *od.*

Predložka od pri porovnávaní. — V slovenčine porovnávame aj predložkou *od* pri 2. stupni: Ty si voľačo *väčši odo mňa.* Nie je to germanizmus, za aký to pokladali najmä v školskej slovenčine, ale správny spôsob porovnávania; taký je aj v cirkevnoslovanskej reči. Ide tu o jednaký zjav v nemčine, slovenčine a cirkevnej slovančine. Ľudový úzus: Ty si

nič *odchodnejší od neho.* Užíva sa aj v literárnej reči: Môj život bol *horší od koňa* (Hron., Tomč. 110) ap.

sebalepší = čo najlepší, čo aký dobrý. — V tejto súvislosti lepšie pochopíme aj nesprávnosť výrazu „sebalepší" z českého *sebelepší,* za ktorý by sme očakávali skorej „od seba lepší", keďže v slovenčine pri 2. stupni prichádza predložka *od.* Tvarove ide tu vlastne o 2. stupeň *(lepší do mňa),* ale podľa významu vlastne o 3. stupeň. V slovenčine za český výraz *seba + 2. stupeň* treba použiť výraz *čo + 3. stupeň: čo najlepší, čo najprudší* ap. Zato nie: Drahá je každá „sebamenšia" čiastka krvi, ale: čo najmenšia; M. Knap v Kultúre uvádza aj výraz: *čo aký + 1. stupeň:* Tu i sebamenšia chyba môže byť osudná = Tu i čo najmenšia... = Tu čo aká malá... (III, č. 3, 113).

maturita = matúra. — V Gardistovi (17. mája, str. 5) stojí, že budú v Prešove ešte v máji „maturity". Ani by sme si nemysleli, že tvar „maturita", ktorý sa dostal do slovenčiny len po prvom prevrate, bude sa zjavovať ešte aj v tom čase, keď je už *matúra* uvedená v Pravidlách slk. pravopisu ako riadne heslo. Svojho času SR (III, 253) sa dožadovala ostať pri tvare *matúra* zato, že je to tvar živý v ľudovej reči a ako taký uvedený tiež do literatúry (Kukučín). Od neho je aj zdrobnelina *matúrka.* Známe je aj priezvisko *Matura,* s krátkym *u.* Tvar *matúra* azda nijako nepôjde odôvodniť od lat. *maturitas,* z ktorého je *maturita* a od nej s príponou *-ný* prídavné meno *maturitný.* Slovenský tvar *matúra* treba odvodzovať od holého koreňa, vyskytujúceho sa v lat. slovese *maturare,* v prídav. mene *maturus-matúrus* (Vaj. X, 204, vyd. Bežo), *maturant* a z neho ďalej je slovenský tvar *maturovať < matúr(a)+ovať.*

V školskom úze ostalo prídavné meno *maturitný,* hoci materské podstatné meno *maturita* nie je uznané správne a miesto neho je *matúra* na podklade nárečí. V nich niet prídavného mena od *matúra,* lež od *maturant — maturantský:* To opravuješ *maturantské* úlohy. Aj on je na *maturantskom* tabló. Pri *matúra* sa uplatňuje úzus, tvar utvorený v ľudovej reči bez ohľadu na pôvodnú klasickú formu. Rekonštruovanie z latinčiny prevzatých tvarov podľa klasickej latinčiny robilo by daromný chaos, ako napríklad v prípade *majáles,* kde košickí klasici chceli prisúdiť slovu *majáles* nasilu množné číslo, pretože v latinčine značí množný počet: *maiales ludi = májové hry.* Čudno znelo na plakátoch: *majáles, ktoré...* Pri cudzích slovách z latinčiny prevzatých najradnejšie ostať pri tvaroch v ľudovej reči, kde sa boly prispôsobily k reči s hláskoslovnej stránky. S tohto stanoviska žiada sa rešpektovať tvar *matúra,* i keď ostávame pri prídavnom mene *maturitný,* knižnom, prevzatom z češtiny.

zovňajšok = vonkajšok. — Podľa českého *zevnějšek* urobila sa forma hláskoslovne prispôsobená k slovenčine „zovňajšok". Forma *zevnějšek* má svoje opodstatnenie v češtine; koreň *въ пъ* v lokáli má formu *vně* a z nej forma s predponou *ze- zevně,* no v slovenčine udržal sa koreň nesklonovaný: *von* a lokál sa naznačuje príklonkou datívu a či lokálu *-ku: vonku* a predponou *z-* je *zvonku* (porov. čes. *vně - zevně*). Držme sa tu systému tvorenia reči. Zato len *vonkajšok,* keďže v slovenčine len *vonku - zvonku* a z toho môže sa odvodiť iba *vonkajšok.*

ľud a ľudia. — V skloňovaní pomnožného *ľudia* neraz v chytrosti napíšeme chybne „ľudom" a „ľudmi" s tvrdým d. Mýli tu podstatné meno *ľud* s tým istým koreňom, majúce podobne kolektívny význam, ale odchodne od *ľudia* tvrdé *d.* Tu treba si dobre ujasniť, že *ľud* s tvrdým *d* skloňuje sa iba v jednotnom čísle a tu príde, pravda, tvrdé *d,*

a *ľudia* s mäkkým *ď* (vysl. *ľuďja*) v množnom čísle, kde je mäkké *ď*: *ľuďom, ľuďoch, ľuďmi.*

poľutovaniahodný = na poľutovanie. — Už J. Škultéty v SP (XXIV, 812) upozorňoval, že složenny *gen.* + *prídavné meno* nie sú dobré v slovenčine, ako napríklad „tajuplný" ap., ale dostačí tu obyčajný tvar prídavného mena *tajomný*. Podľa toho aj za složeninu „poľutovaniahodný", ktorá obťažuje čítanie a zato je nepohodlná, užívajme *na poľutovanie*. Úzus: Ona je pri ňom veru *na poľutovanie*.

každodenne = denne, každý deň. — Ako vidno aj z predošlého, slovenčina rada vyhýba složeninám. Ak nemožno niektorú složenú formu inák vyjadriť, tak ju aj my obíďme. Miesto *každodenne* je dosť povedať *denne*, prípadne užiť akuzatív časový: *každý deň* alebo *deň po deň, deň čo deň*.

Zprvoti. — Príslovku času *zprvoti* nachádzame v Slov. pravde (22. máj 1941). Neškodilo by, keby sme sa s ním častejšie stretávali v próze, školských úlohách aj inde. Ide tu o zmeravený, ojedinelý tvar — genitív nezachovaného podstatného mena **prvoť*, z ktorého koreňa je aj podstatné meno *prvôstka* a adj. *prvotný*. Pre pestrosť štýlu okrem *zpočiatku, zprvu* užívajme aj *zprvoti*.

tá výzbroj, nie ten výzbroj? — Ide tu o vojenský termín, prevzatý z češtiny aj so ženským rodom, za ktorý v slovenčine by sme skorej očakávali mužský rod — *ten výzbroj*, veď všetky takto a podobne utvorené podstatné mená od slovesa (deverbatíva) majú mužský rod: *ten pôdoj — podojiť, ten výstroj — vystrojiť, ten stroj — strojiť sa* (porov. SR VII, 303), *ten výstav — vystávať* (toho bude na *výstav*) ap. Asi ide tu o obdobný prípad ako pri *ten tlač* a *tá tlač*, kde *ten tlač* je domáceho pôvodu a *tá tlač* knižné slovo, prevzaté z češtiny (porov. SR VIII, č. 4).

udenár = údenár. — Martinskí páni údenári majú ešte dosiaľ na firemných tabuliach „udenár" s krátkym *u*, hoci aj v predošlých Pravidlách slk. pravopisu bolo *údenár* s dlhým *ú* a tak je v nových. Neveďno, ako prišli ku krátkemu *u*, veď všetky tvary slovesa *údiť* zachovávajú dlhé *ú* (*údim ... údia*) a tak aj složenina *zaúdiť, vyúdiť*. Dlhé *ú* je tiež v príčastí min. trpnom *údený, zaúdený, vyúdený* a v odvodenine *údenina - údeniny*. Niet nijakej príčiny so stránky kvantitatívnej, prečo nemalo byť *ú* aj v tvare *údenár*, ktorý je odvodený od príčastia min. trpného *údený*.

Teda *údiť, údeniny* a z neho *údenár* majú náležité dlhé *ú*.

nápis a nadpis. — Slovo *nápis* ako deverbatívum od slovesa *napísať* značí čiste pomenovanie, napísanie mena nejakej veci, uvedenie jej názvu; sú to názvy verejných budov, obchodných firiem, nápisy sklepov atď. *Nápis* stojí vždy samostatne, bez pokračovania súvislého textu, napr.: *Matica slovenská, 10 halierov* (peniaz), *Slovenská republika* (peniaz). Ak za *nápisom* nasleduje text, ktorý s ním súvisí, tak už ide o *nadpis*, čo je zas deverbatívum od *nadpísať*. *Napr.: nadpis článku, nadpis školskej úlohy, nadpis knihy* ap. Najlepšie rozdiel medzi *nápisom a nadpisom* sa ukáže pri porovnávaní viet: prečitujem chrbtové *nápisy* tých hrubých lekárskych kníh (Šolt. II², 28) — Aký má nadpis tá kniha? (úzus), je to ... báseň ... „Oľge" *nadpísaná* (Šolt. V², 140); Nad bránou je *nápis* (Kuk. XXVII, 362), krajciar, ako padol: koruna alebo *nápis* (XVI, 61).

tá Spiš = ten Spiš. — V týždenníku NŽ je *Spiš* ženského rodu, ako v češtine, kde miestopisné mená, zakončené na mäkkú spoluhlásku, tiahnu k ženskému rodu na rozdiel od slovenčiny (porov. č. *(ta) Paríž* — slk. *(ten) Paríž* a aj č. *(ta) Spiš* — slk. *(ten) Spiš*). V slovenčine nielen *Spiš* je mužského rodu, ale všetky ostatné oblasti Slovenska, zakončené na spoluhlásku: *Turiec, Tekov, Liptov, Hont, Gemer, Šariš, Zemplín* a aj

Spiš. Ak si tento zjav len trochu uvedomíme, potom mýlka v rode je vytvorená.

kráľovny = kráľovnej. — V tom istom časopise (roč. III, č. 5, str. 13) v nadpise článku skloňuje sa *kraľovná* (v texte s dlhým *-á*) v genitíve podľa češtiny „kráľovny". Podstatné mená ženského rodu tohto typu *(stryná, majstrová)* skloňuje sa teraz na systém slovenskej reči, ktorý je uzákonený v Pravidlách slk. pravopisu, teda v jednotnom čísle celkom podľa prídavného mena tvrdého zakončenia, ženský rod: *pekná.* (Porov. SR VI, 330n.) Redakcii toto pripomíname v záujme slovenskej reči.

pokladnička a pokladníčka. — Zo slova *pokladnica* je drobnelina *pokladnička,* utvorené zdrobňujúcou príponou *-ka.* Zo slova *pokladník* je utvorená ženská forma *pokladníčka.* Podobne *klenotník—klenotníčka* a *klenotnica—klenotnička, zástavník—*zástavníčka* a *zástavnica* (sprava, ktorou sa vo mlynoch odráža voda) — *zástavnička;* okrem nich uveďme ešte *kapustníky—kapustníčky* a *kapustnica—kapustnička* (keď ju pochvaľujú). Rozdiel vo význame spočíva v dlhej a krátkej kvantite hlásky *i.* *J. M.*

August-Augustín-Gustáv. — Tieto tvary nemožno zamieňať. Rozšírené krstné meno je *Augustín,* ktoré nemožno skrátiť na *August.* Laskomeno tvaru *Augustín* je *Gustinko, Gusto.* Meno *Gustáv* je švédskeho pôvodu, a nie je obmenou latinského mena *Augustín.* Ženský tvar *Gustinka, Gustína* nepatrí k tvaru *Gustáv,* lež k tvaru *Augustín.* *J. M.*

vyčerpať a vysiliť. — Sloveso *vyčerpať* užíva sa podľa češtiny v prenesenom smysle a vytíska sloveso *vysiliť:* To ťa vyčerpá = *vysilí.* Azda každý cíti, že sloveso *vysiliť* je jasnejšie a lepšie zodpovie svojmu významu ako *vyčerpať;* k slovesu *vyčerpať* žiadalo by sa zakaždým pripojiť pre lepšiu zreteľnosť ešte aj predmet, t. j. z čoho vyčerpá: *Zo sily.* Takto u Vajanského: *vyčerpanie síl* (X, 186).

Tak isto za príčastie minulé trpné *vyčerpaný,* ktorého sa tiež často užíva v prenesenom smysle, upotrebujme konkrétnejšie *vysilený,* prípadne *donuvaný, ukonaný.*

pestovať a dorobiť-dorábať, dochovať-dochovávať, domnožiť. — V gazdovskej terminologii niektoré české termíny sa už natoľko vžily, že sa ich kŕčovite pridržiavame, i keď v slovenčine za ne je súcich slov nadostač. Napr. za termín *pestovať* (v ľudovej slovenčine: *pestovať* dieťa) dá sa z nárečí uviesť *dorobiť-dorábať, dochovať-dochovávať, domnožiť* (Bánovce), teda nie je možná len náhrada, ale aj diferenciácia. Slovenský gazda sa pochváli: Ja *dorobím* ročite 5 vagónov zbožia. My si všetkého *dorobíme,* nebojíme sa hladu (úzus). Tento úzus je zachytený aj u spisovateľov: kyslá kapusta... *sa nedorábä.* Nevedia ju *dorobiť* a tlačiť (Kuk. XXV, 63), *sa dorobilo* strovy na celý rok (Taj. I, 45), Žena s dievčatom *dorobily* strovy (V, 115), kus poľa, kde si *dorobí* chleba, zemiakov a strovy (XIII, 120). — Pravda, iné je *vyrobiť.*

Pri slovese *dochovať-dochovávať* a *dorobiť-dorábať* je istá diferenciácia; nejde obidvoje zameniť a okrem toho *dochovať-dochovávať* je bližšie svojím významom k čes. termínu, užívanému doteraz aj v slovenčine *pestovať.* Gazda-záhradník povie: Tento *stromec som si* sám *dochoval* z kôstky, ktorú som zasadil. I *prasce si dochová* a *dochováva* statok. — Bravy *chováme* pre masť.

Okrem týchto slovies je známe aj *domnožiť.* Počuť ho najmä vtedy, keď ide o „pestovanie" takej rastliny, ktorej sme doteraz nemali: Z jedného semiačka koľko som toho *domnožila* (Bánovce).

Tým, ktorí pochádzajú z gazdovskej rodiny, divno zneje: Gazda „pestuje" zemiaky. Zato rozhodne pousilujme nahradiť termín *„pesto-*

vať" súcimi slovenskými termínmi: *dorobiť-dorábať* a *dochovať-dochovávať*. V slovenčine nechajme len gazdinám *pestovať* deti, prípadne ich *pestúnkam*.

Tu sa dotýkame slovesa v jeho význame v súvislosti len s gazdovskou terminologiou, no nie s inou. Inde, napr. v literatúre ostáva.

pestovateľ (obilia) = *dorábateľ (zbožia)*. — Podľa predošlého treba uznať, že lepšie sa hodí v duchu ľudovej slovenčiny termín *dorábateľ* zbožia, mlieka, syra ap., a nie *pestovateľ*, najmä keď si nevdojak pripomíname inak tvorené nomen agentis (podstatné meno činiteľské) od toho istého slovesa *pestovať* príponou *-ún: pestún;* od neho ženský tvar pestúnka (Kuk. V[4], 54). Na slovenských dedinách je úzus: *Dorobíme* si trochu zemiakov a kapusty a cez zimu sa voľáko preživíme. Zato plne obstojí aj *dorábateľ* ako termín a treba začať ho dôsledne užívať. Iste lepšie vyhovie významu a duchu slovenčiny ako *pestovateľ*.

zbožný = *pobožný*. — V ostatnom čase, keď upáda vplyv češtiny na slovenčinu, viac sa začína používať prídavné meno *pobožný*, za ktorý sa takmer výhradne upotrebovalo dosiaľ prídavného mena *zbožný*. Staršie pokolenie *zbožný* pozná ako prídavné meno od zbožie: *zbožné jamy* a mladšie už skorej s koncovkou *-ový: zbožový*. Úzus: *zbožová* plachta (Bánovce).

Príčastie l-ové pri zvieracích menách vlci a psi. — Ako nám oznamujú, na niektorých školách (ľudových) prichádzajú do pomykova, či pri zvieracích menách *vlci* a *psi*, keď sa nimi označujú zvierence, netreba písať v *l*-ovom príčastí *-ly*, ako pri ostatných zvieracích podstatných menách na rozdiel od zosobnených, kde bez každej pochybnosti je v príčastí *-li*, lebo tak to vyžaduje aj shoda s koncovkou mužských životných *-i* (páv*i* = bežal*i*), ktorou sa stávajú práve zosobnené, teda aj podľa gramatiky životné: sokol*y*, orl*y* lietal*y* — sokol*i*, orli cvičil*i*, medvede bol*y* *na Bystričke* — tí medved*i* (chlapi) boli u nás ap. Odpoveď: Pri tvaroch *vlci* a *psi*, keďže je tu koncovka mužských životných *-i*, príde v obidvoch významoch, či už nimi rozumieme osoby alebo zvierence, shoda s tvarmi mužskými životnými a v takomto prípade môže prísť len *i* do príčastia *-li: vlci* a *psi* zavýjal*i*; moji chlapci, to bol*i* hotov*i* vlc*i*, toľko zjedl*i*.

Okrem koncovky *-i* pri tvaroch zvieracích mien — ako aj v prípade *vlci* a *psi* — na ich gramatickú životnosť zjavne poukazuje aj koncovka *-i* v tvare prídavného mena množ. nominatívu muž. životného, ktorý si prakticky možno primyslieť, ak by sme prišli do pomykova, čo aké *i* napísať v príčastí (prípadne aj pri tvare zvieracieho mena, porov. *zlí psi* a *zlé psy*): (zlí) *psi to urobili* = aj ľudia aj zvieratá. Naproti tomu tvar prídavného mena v množ. nominatíve s koncovkou *-é* (pekné) so svojím *-é* je znakom gramatickej neživotnosti a tu príde napísať bez všetkého rozmýšľania v príčastí *l*-ovom *-ly*. Takto, pravda, aj pri gramaticky neživotnom tvare *psy*, kde je koncovka mužských neživotných *-y* (dub*y*, dvor*y*), príde *-ly* na rozdiel od gramaticky životného tvaru *psi*, kde je zas iba *-li*, teda pri dvojakých nominatívnych formách sú aj dvojaké shody oných foriem s príčastím: (pekní) *psi brechali* — (pekné) ps*y* *brechaly*.

Takto pri tvaroch *vlci* a *psi* naisto príde vždy len *-li*. Tu sa práve uplatňuje rozdiel medzi gramatickou životnosťou a neživotnosťou: pri životných, zakončených na *-i*, je mäkké *i* aj v príčastí *-li* a naopak tvrdé v príčastí *-ly* pri neživotných, zakončených po tvrdých spoluhláskach na *-y* (*sokoly, orly, psy*) a mäkkých na *-e* (*medvede, mravce, vrabce*).

určiť a *ustáliť* (si), *ustanoviť, vymerať.* — V Bernolákovom Slowári sloveso *určiť* je označené krížikom, čo znamená, že je české. Nie je to mýlka, lebo skutočne s hláskoslovnej stránky v slovenčine zodpovedá mu tvar *urečiť,* ktorý aj uvádza; v Turci je známy tvar *úrečitý* s nezaniknutým *e* v slabike *-reč-.* Pravda, dnes bez slovesa *určiť* sa sotva zaobídeme a zato nejde ho vyhadzovať ako české, ale ponechať ho ako potrebné knižné slovo.

Bolo treba na takýto pôvod upozorniť, pretože je všeobecná tendencia (napr. u právnikov) vytískať ním domáce slovesá *ustáliť, ustanoviť, vymerať.* To je hriešne ochudobňovanie spisovnej reči o slová domáceho pôvodu. Príklady u spisovateľov, kde by sa podľa terajšej tendencie kládlo knižné slovo určiť: pri tom spôsobe, aký sme *si* práve *ustálili* (Šolt. II, 232), na *ustanovený* deň ráno (Dobš. III[5], 14), po ceste, je mu Bohom *vymeranej* (Hv. V, 143), Človek žije len jemu *vymeraný* čas (zo školskej úlohy) ap.

Slovesa *určiť* používať len vtedy, keď je to naozaj potrebné. Najčastejšie a najpriliehavejšie je asi sloveso *ustanoviť.* No celkom iného významu je vo zvratnej forme *ustanoviť sa.*

pobyt, pobývať. — V *Rozhodnutiach Komisie* pre právnu terminológiu (str. 1) nachádzame substantívum *pobyt* v novom význame a sloveso *pobývať,* ktoré sa doteraz málo užívalo. Slovo *pobyt* doteraz bolo len synonymom *pobudnutia, pobývania.* Teraz v právnom názvosloví dostalo význam konkrétnejší, lebo značí aj *miesto dočasného bývania* (maď. tartózkodási hely), t. j. čo sa doteraz vyjadrovalo najmenej dvoma slovami (miesto pobytu ap.). Je jasné, že jednoduchý výraz má veľa výhod a že je pohodlnejší ako výraz, zložený z dvoch alebo i viac slov. *Pobyt* má už analogiu v slove *byt* a *bývanie: byt* značí a) *bytie* (napr. Kuk. XVI, 99: rozdielov, ktoré vykazuje ich národný byt; Vaj. II, 182: skúmal smysel jej (Gustinho) *bytu* V, 275: Mária potrasená bola v základoch svojho bytu atď.); b) *bývanie, miestnosti na bývanie.* Podobne *bývanie* značí a) slovesné podstatné meno slovesa *bývať;* b) *dom, byt* ap. — *Pobývať* je imperfektívum k slovesám *pobyť, pobudnúť* a značí krátko alebo aj dlhšie trvajúce bývanie, ale vždy dočasné. *Pobývať* je synonymom slovesa *„zdržovať* sa (zdržiavať sa)", ktoré sa však v tomto význame pokladá za nesprávne. Je síce v Pravidlách slk. pravopisu, ale v literatúre vyskytuje sa len u niektorých spisovateľov (napr. Hviezdoslav, Šoltésová). — V právnom názvosloví *bydlisko* je miesto stáleho bývania (sloveso *bývať;* „bydlieť" cíti sa dnes ako neslovenské), *pobyt* je miesto dočasného bývania (sloveso: pobývať, pobudnúť).

postupujem spis na vybavenie. — Výraz: *postupujem spis na vybavenie* je správny; sloveso *postupovať* sa síce v tomto smysle neužíva, ale možno mu prisúdiť taký prenesený smysel, aký má v tomto úradnom termíne. Lepšieho termínu sotva nájdeme. Porov. podobný význam u Tajovského: Prvý už *postúpil* (majetok) synovi (II, 122).

LISTÁREŇ.

Š. Čech. — Priezvisko *Čech* je dobré slovenské meno, ktoré má u nás také isté domovské právo ako napr. mená *Nemec, Maďar, Poliak* a podobne. I priezvisko *Maďar* je podľa slova maďarského pôvodu, ale to ešte neznamená, že ten, kto sa menuje *Maďar,* dostal priezvisko od *Maďarov,* lebo veď tak ho mohli nazvať i Slováci sami, v reči ktorých je slovo *Maďar* všeobecne známe.

Gabriš. — Priezvisko *Gabriš* pokladáme za dobré slovenské meno, utvorené zo slova *Gabriel* na taký domáci spôsob, ako sú utvorené napr. rozšírené ľudové pomenovanie *Ďuriš, Ondriš (Ondriško)* a pod. Niet vecnej príčiny na to, aby ste si ho zmenili, a tým menej na to, aby ste si ho „poslovenčili", keďže dobré slovenské meno nemožno „poslovenčovať".

Ctibor Kuba. — Meno *Tibor* je maďarská podoba pôvodného latinského, potom kresťanského krstného mena *Tiburtius* (ktoré zas súvisí so starorimanským miestnym menom *Tibur*); v slovenčine meno tohoto starokresťanského mučeníka *Tiburcia (Tiburciusa),* ktorý umrel 11. aug. r. 295, zodpovedá meno *Tiburc.* Už r. 1240 je záznam o tom, že medzi osadníkmi niekde na okolí Dunaja známe bolo meno *Tiburc:* In predio Semyansuka et Poznan hec sunt nomina jobagiorum *Tyburc* atď. Meno *Ctibor* býva síce používané miesto mena *Tibor* a *Tiburc (Tiburcius),* ale súvislosť *Tiburtius - Ctibor* nie je bezpečná; toľko je isté, že *Ctibor* je staré slovanské meno, pochádza zo slova *Čstibor (česť,* gen. *česti)* a býva písané v starých pamiatkach aj podobou *Stibor.* No bolo by ťažko možné hovoriť namiesto o mučeníkovi *Tiburciusovi* alebo *Tiburcovi* „o mučeníkovi Ctiborovi".

V. H., Bardiov. — Koncové *-y* v priezvisku *Holuby* nie je znak pomaďarčina, ale pamiatke z tých talianskych čias, keď bola u nás obyčaj hovoriť a písať namiesto *Krčmár - Krčmárius,* namiesto *Vozár — Vozárius,* namiesto *Škultét — Škultétius,* namiesto *Holub — Holubius* a podobne. Syna alebo dcéru takéhoto *Holubiusa* zapísal, pravdaže, matrikár správne po latinsky takto: *filius* (alebo *filia*) *Holubii,* to jest syn (alebo dcéra) *Holubiusa.* Lenže koncové *-ii* písalo sa zpravidla ako *-ij,* z čoho vzniklo *-ÿ* a napokon obyčajné *y (Hollubii — Holubij — Holubÿ — Holuby* a inde podobne). V smysle tohoto výkladu, i podľa rodovej kontinuity priezviska *Holuby* niet nijakej vecnej príčiny na to, aby ste si menili svoje meno, ktoré má inak v slovenských národných dejinách zvuk neobyčajne vzácny.

Sedláček. — Bolo by mýlkou nazdávať sa, ako by priezvisko *Sedláček* nebolo slovenské; je to západoslovenská ľudová, a tak teda v priezvisku celkom oprávnená podoba slova, ktoré v strednej slovenčine zneje zpravidla ako *sedliačik.* Aj bernolákovská spisovná reč poznala len tvar *sedlák, sedláček.*

Jozef Hasay. — Priezvisko *Hasaj* pokladať treba za dobré slovenské meno z týchto dôvodov: *1.* slovo *hasať* je známe v slovenčine vo význame *krepčiť* (M. Kálal: Slovenský slovník 1924); *2.* zo slovesa *hasať* je možná odvodenina *hasaj* (človek, ktorý rád krepčí) na ten istý spôsob, ako je od slovesa *tárať - táraj,* od *lapať - lapaj,* od *nedbať - nedbaj,* od *motať - motaj,* od *ráno vstávať - ranostaj* a pod.: *3.* v slovenskej pospolitosti sú dobre známe i priezviská tohoto druhu, ako napr. *Mataj, Taraj* atď., medzi ktoré patrí teda i meno *Hasaj.*

Poznámka. — Pokračovanie článku *Výber z detvianskych slovies* Eugena Paulinyho z technických príčin vystalo.

Rediguje ANTON JÁNOŠÍK s JOZEFOM ŠKULTÉTYM.
Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačí Nová knihtlačiareň v Turčianskom Sv. Martine.